

พาลาวตาโร

คำนำ

สำนักเรียนวัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ได้เน้นการศึกษาคัมภีร์ปทฺฐสัทธิตเป็นเวลากว่า ๓๐ ปี คัมภีร์ปทฺฐสัทธิตเป็นไวยากรณ์ที่ศึกษาง่าย แต่มีเนื้อหาสาระมาก ผู้ที่มีเวลาน้อยจึงยากที่จะศึกษาและทรงจำได้ ท่านพระธรรมกิตติเถระจึงรจนาคัมภีร์พาลาวตารนี้เพื่อให้เยาวชนศึกษาและทรงจำโดยสะดวก คัมภีร์นี้มีแนวทางรจนาที่คล้ายคลึงกับคัมภีร์ปทฺฐสัทธิตมาก เพราะมีลำดับสูตรตามวิธีสำเร็จรูป ทั้งการลำดับความในแต่ละปริจเฉทก็คล้ายคลึงกัน ต่างกันที่ท่านกล่าววุดติ (คำอธิบายสูตร) โดยสังเขป บางแห่งที่สูตรมีเนื้อความชัดเจน ท่านก็ไม่กล่าววุดติไว้ และท่านก็แสดงตัวอย่างในสูตรต่างๆ โดยสังเขปเช่นกัน

ท่านอาจารย์ธัมมานันทะมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต ปริญาธุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ เจ้าสำนักเรียนวัดท่ามะโอ ได้เล็งเห็นความสำคัญของคัมภีร์นี้ ท่านจึงมอบหมายให้ปริวรรตจากอักษรบาลีพิมพ์แล้วพิมพ์โรเนียวเผยแพร่ในพ.ศ. ๒๕๒๒ ปัจจุบันฉบับพิมพ์โรเนียวได้หมดลง คณะผู้จัดทำจึงชำระคัมภีร์พาลาวตารใหม่โดยเทียบเคียงกับฉบับพิมพ์หลายฉบับ และฉบับลังกา

คณะผู้จัดทำขออนุโมทนากุศลจิตของคุณมยุรี เจริญ ผู้มีจิตศรัทธาบริจาคทรัพย์ในครั้งนี้ หวังว่าคัมภีร์พาลาวตารนี้จะเป็นประโยชน์แก่กุลบุตรผู้ศึกษาภาษาบาลีในปัจจุบัน

พระคันธสาราภังค์

ประวัติคัมภีร์พาลาวตาร

ไวยากรณ์ คือ วิชาภาษาว่าด้วยรูปคำและระเบียบในการประกอบรูปคำให้เป็นประโยค ไวยากรณ์นี้เป็นคัมภีร์ที่พิทักษ์พระพุทฺธพจน์ไว้ให้ดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน เพราะเป็นศาสตร์ที่ช่วยให้อนุชนรุ่นหลังเข้าใจภาษาบาลีที่ใช้จารึกพระไตรปิฎก คัมภีร์ไวยากรณ์ที่มีสูตรสำหรับทำตัวรูปมีทั้งหมด ๔ คัมภีร์คือ กัจจายนะ, โมคคัลลาน, สัททนีติ และสัททสังคหะ

กัจจายนะ

โบราณจารย์กล่าวกันว่า คัมภีร์นี้รจนาโดยพระมหากัจจายนะเถระผู้เป็นเอตทัคคะมีความเป็นเลิศในการขยายความย่อให้พิสดาร ทั้งนี้เพราะในอรรถกถาปาทาน(ฉบับมหาจุฬาย เล่ม ๑ หน้า ๑๖๔) กล่าวว่า พระมหากัจจายนะเถระได้รจนาปกรณ์ ๓ คัมภีร์คือ กัจจายนะ, มหานิรุตติ และเนตติปกรณ์ มตินี้เป็นที่ยอมรับของโบราณจารย์ในช่วง ๑,๐๐๐ ปีที่ผ่านมา อาทิเช่น นยาสะ, ปทฺฐสัทธิตฎีกา, สัททนีติ, สุตตนิเทศ และกัจจายนวณณนา

นักวิชาการรุ่นหลังมีมติแตกต่างจากมติแรกว่า คัมภีร์นี้รจนาโดยพระกัจจายนะ ท่านอาจเป็นพระเถระชาวอินเดียตอนใต้แถวโจฬะ หรือเป็นพระเถระชาวลังกา ในราวพุทธศตวรรษที่ ๙ หรือพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ทั้งนี้เพราะท่านตั้งสูตรว่า ประสมณญา ปโยเค “ครั้นเมื่อการประกอบมืออยู่ ชื่อจากคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตอื่น อันบุคคลพึงประกอบได้” (กัจจายนะ สูตรที่ ๙) สูตรดังกล่าวนี้อนุญาตให้ใช้ชื่อจากคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตได้ สูตรนี้เป็นสาธกให้ทราบว่า คัมภีร์นี้ได้เขียนหลังไวยากรณ์สันสกฤต นอกจากนั้น สูตรที่ท่านกล่าวในคัมภีร์กัจจายนะและวิธีทำตัวเป็นจำนวนมาก ตรงกับสูตรและกฎที่กล่าวไว้ในคัมภีร์กาตันตระที่เขียนในราวพ.ศ. ๗๐๐ นักวิชาการจึงสันนิษฐานว่า คัมภีร์กัจจายนะนี้แต่งโดยอาศัยคัมภีร์กาตันตระนั้น และคัมภีร์นี้ก็ยักยอกไวยากรณ์สันสกฤตอื่นๆ มีคัมภีร์ปาณินีย เป็นต้นอีกด้วย

ในคัมภีร์สีหพาสนวังสပါတิปที่ว่าด้วยพงศาวดารพระพุทธศาสนาในลังกาได้จารึกว่าโบราณจารย์ต่างยอมรับว่า คัมภีร์กัจจายนะรจนาโดยพระมหากัจจายนะเถระ โดยอ้างอิงสาธกจากอรรถกถาอปทาน เมื่อพระสูตรบางสูตรที่มีปรากฏในสูตรตันตปิฎกและเนติปิฎกที่ท่านพระมหากัจจายนะเถระภาสิตไว้ได้รับสังคายนาในสมัยสังคายนาครั้งที่ ๑ คัมภีร์กัจจายนะและคัมภีร์มหาปริตติก็ควรได้รับสังคายนาเช่นกัน แต่คัมภีร์เหล่านั้นไม่มีหลักฐานปรากฏว่าได้รับสังคายนา ฉะนั้น ผู้รจนาคัมภีร์กัจจายนะจึงมิใช่พระมหากัจจายนะเถระ ท่านเป็นพระกัจจายนะเถระรูปหลังที่มีชื่อเหมือนกับท่านพระมหากัจจายนะเถระ และท่านก็เป็นพระภิกษุชาวลังกา นิคมมหาวิหาร พำนักอยู่ที่เมืองอนูราธปุรี

คัมภีร์กัจจายนะยังมีข้อบกพร่องที่นักปราชญ์บางท่านไม่เห็นด้วย และอุทาหรณ์บางอย่างในคัมภีร์นี้ก็ปรากฏในราวพุทธศตวรรษที่ ๒ นักวิชาการปัจจุบันจึงสันนิษฐานว่า คัมภีร์นี้มีใช้พระมหากัจจายนะเถระในสมัยพุทธกาลได้รจนาขึ้น ในคัมภีร์สัททนีติ (สุตตมาลา สูตรที่ ๘๓๓ ฯลฯ) และคัมภีร์โมคคัลลาน (ปริจเฉทที่ ๕ สูตรที่ ๑๓๑, ปริจเฉทที่ ๓ สูตรที่ ๕๑ ฯลฯ) ได้ปฏิบัติของคัมภีร์กัจจายนะไว้ในบางแห่งที่เห็นว่าไม่ตรงกับพระพุทธพจน์ แม้อุทาหรณ์บางอย่างในคัมภีร์กัจจายนะ ก็มิได้เกิดในสมัยพุทธกาล เช่น ในสูตรที่ ๒๕๑ ที่กล่าวว่า กัสมา वो. มีอุทาหรณ์ว่า กว คโตสิ ตว เทวานัมปิยติสส. (ข้าแต่พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ พระองค์เสด็จไปที่ไหน) ชื่อว่าเทวานัมปิยติสสะ ที่กล่าวถึงในสูตรนี้ เป็นพระนามของกษัตริย์ลังกาผู้ดำรงพระชนม์ชีพอยู่ในพ.ศ. ๒๖๗-๓๖๗, สูตรที่ ๒๘๑ ที่กล่าวว่า โย กโรติ ส กตฺตา. มีอุทาหรณ์ว่า อุปคฺตุเตน มาโร พทฺโธ. (มารถูกพระอุปคฺตุมัดไว้) เรื่องพระอุปคฺตุมีปรากฏในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชในพ.ศ. ๒๓๒-๒๗๓ และสูตรที่ ๒๐๔ ที่กล่าวว่า สก มนฺธาทาทีนญจ. สูตรนี้กล่าวถึงพระเจ้าสกมันธาดุที่ทรงมีอีกพระนามว่า พระเจ้าสาลิवाหนสากะ หรือพระเจ้าเทวมิตร พระองค์ทรงครองราชย์ที่ประเทศอินเดียทางแถบเหนือในราวพ.ศ. ๖๒๑ หรือพ.ศ.

บางอาจารย์กล่าวว่า คัมภีร์นี้รจนาโดยบุคคล ๓ ท่าน คือ พระมหากัจจายนะเถระรจนาสูตร, พระสังฆนันท์รจนาสูตรที่อธิบายความในสูตร และพระพรหมทัตตรจนาอุททาหรณ์ในสูตร มตินี้มีปรากฏในคัมภีร์กัจจายนเภทนวกี (ฉบับพิมพ์ หน้า ๑๒๙) ที่รจนาในพ.ศ. ๒๒๑๓ มตินี้เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการบางท่าน อาทิเช่น ท่านอาจารย์มหาวิสุทธาราม (พระวิสุทธาจารย์เถระ) ผู้รจนาคัมภีร์กัจจายนสูตรัตถะ เพราะท่านเห็นว่าคำที่กล่าวในสูตร, สูตร และอุททาหรณ์ มีข้อความไม่ตรงกันในบางแห่ง

โมคคัลลาน

คัมภีร์นี้รจนาโดยพระโมคคัลลาน พระเถระชาวลังกาในรัชสมัยพระเจ้าปราคัรณพาทูที่ ๑ (พ.ศ. ๑๖๙๖-๑๗๒๙) คัมภีร์นี้อิงอาศัยไวยากรณ์สันสกฤตชื่อจันทรเป็นหลัก และยังอิงอาศัยไวยากรณ์สันสกฤตอื่นๆ คัมภีร์นี้มี ๗ ปริจเฉท ๖ ภาณวาร (๑ ภาณวาร มี ๒๕๐ คาถา หรือ ๘,๐๐๐ พยางค์)

ท่านพระโมคคัลลานพำนักอยู่ที่วัดอุปาราม เมืองอนุราธบุรี ท่านเป็นพระภิกษุในภิกขุสงฆ์และเป็นผู้สอนพระสงฆ์และเป็นอาจารย์ของพระสังฆรักขิตเถระผู้รจนาคัมภีร์สุโฆลาลังการ เป็นต้น นอกจากนี้ท่านจะรจนาคัมภีร์โมคคัลลานนี้ ท่านยังรจนาคัมภีร์ฎีกาที่อธิบายความ คัมภีร์นี้มีชื่อว่า วุตติวิธานปัญจิกา เนื่องจากท่านผู้รจนาคัมภีร์ทโมคคัลลานและคัมภีร์ฎีกาเป็นบุคคลคนเดียวกัน คัมภีร์นี้จึงได้รับการยกย่องจากนักปราชญ์ว่าเป็นไวยากรณ์ที่ดีเลิศ เพราะมีกฎระเบียบและคำอธิบายเป็นสมานฉันท์ ไม่มีมิติที่ขัดแย้งกันเองเหมือนกัจจายนไวยากรณ์และคัมภีร์อธิบายที่มีมิติไม่ตรงกันในบางแห่ง

พระศรีราชาผู้เป็นรัตนกวี และเป็นพระสังฆราชในรัชสมัยพระเจ้าปราคัรณพาทูที่ ๖ (พ.ศ. ๑๙๘๕-๒๐๐๗) ท่านรจนาคัมภีร์ปโยคสิทธิและคัมภีร์โมคคัลลานปัญจิกาปทีปที่อาศัยความโมคคัลลานปัญจิกาฎีกา ท่านได้กล่าวยกย่องคัมภีร์โมคคัลลานไว้ในคัมภีร์ที่ตนรจนาว่า คัมภีร์โมคคัลลานนี้เป็นที่รวมสาระสำคัญของคัมภีร์ไวยากรณ์บาลี มีกัจจายนะเป็นต้น ทั้งยังเป็นที่ยอมรับของคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤต มีปาณินีย และจันทรเป็นต้น

สัททนีติ

คัมภีร์นี้รจนาโดยพระอัคควงศ์ พระเถระชาวพม่าในสมัยพุกาม ท่านมีชีวิตรอยู่ในรัชสมัยพระเจ้าเจสสา (พ.ศ. ๑๗๗๗-๑๗๙๓) คัมภีร์นี้อิงอาศัยไวยากรณ์สันสกฤตหลายคัมภีร์ อาทิเช่น ปาณินีย, มหาภาษายะ และกาดันตระ รวมทั้งยังอิงอาศัยตรรกศาสตร์ที่แต่งด้วยภาษาสันสกฤตอีกด้วย

คัมภีร์นี้มี ๓ ภาคคือ ปทมาลา, สุตตมาลา และธาตุมาลา ท่านผู้แต่งได้รจนาคล้ายคลึงกับภาค ๓ ภาคในคัมภีร์ปาณินียคือ สุตตปาละ, ธาตุปาละ และคณปาละ, แม้คัมภีร์นี้จะอิงอาศัยไวยากรณ์สันสกฤตเป็นจำนวนมาก แต่คณกรรณจารย์ได้เลือกใช้เฉพาะกฎไวยากรณ์สันสกฤตที่คล้ายตามพระพุทธพจน์ คัมภีร์นี้เป็นไวยากรณ์ที่ครอบคลุมพระไตรปิฎกและอรรถกถา รวมทั้งมิติของนักไวยากรณ์บาลีและสันสกฤต จึงได้รับการชมเชยว่า เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดใน

วรรณกรรมบาลี

ในคัมภีร์ศาสนาลังการ (ฉบับพม่า หน้า ๑๑๘) และคัมภีร์ศาสนวงศ์ (ฉบับไทย หน้า ๙๒) กล่าวว่า คัมภีร์นี้รจนาในพ.ศ. ๑๖๘๗ ถ้อยคำดังกล่าวทำให้อนุมานรู้ว่า รจนาในรัชสมัยพระเจ้าละอองสีตู (พ.ศ. ๑๖๓๕-๑๗๙๐) แต่มตินี้ไม่เป็นที่ยอมรับของนักวิชาการในปัจจุบัน เพราะคัมภีร์นี้รจนาหลังคัมภีร์โมคคัลลานที่แต่งในรัชสมัยพระเจ้าปราคักรมพาหุที่ ๑ (พ.ศ. ๑๖๙๖-๑๗๒๙) ทั้งยังแต่งหลังคัมภีร์นยาสปที่ปิกาทิรจนาในรัชสมัยพระเจ้าจะสวา (พ.ศ. ๑๗๗๗-๑๗๙๓) ในสัททนีติ ปทมมลา (ฉบับมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ หน้า ๓๐๓-๔) ได้ปฏิเสธมติของคัมภีร์โมคคัลลานโดยใช้ศัพท์ว่า เกจิ (อาจารย์บางคน) และในสัททนีติ ธาตุมลา (ฉบับมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ หน้า ๓๐๕) ได้ปฏิเสธมติของคัมภีร์นยาสปที่ปิกาโดยใช้ศัพท์ว่า เกจิ (อาจารย์บางคน) ฉะนั้น ท่านพระอัครวงศ์จึงรจนาคัมภีร์สัททนีติในรัชสมัยพระเจ้าจะสวา ดังที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ปิฎกต่อตะมาย (ฉบับพม่า ข้อ ๓๘๓ หน้า ๑๓๙)

สัททสังคหะ

คัมภีร์นี้รจนาโดยราชบัณฑิตชื่อนายโกลาย ท่านเป็นอำมาตย์ที่ปรัการาชการในรัชสมัยพระเจ้ามินดง (พ.ศ. ๒๓๕๗-๒๔๒๑) คัมภีร์นี้อิงอาศัยไวยากรณ์สันสกฤตหลายคัมภีร์เช่นกัน คัมภีร์นี้มีปรากฏอยู่ในใบลาน ยังไม่ได้รับการพิมพ์เผยแพร่มาก่อน

พาลาวตาร

วิญญาปน

พาลาวตารไโร นามายั คนโถ พหุสุปิ สุทฺธมาคธิกพฺยาการณ คนเถสุ พหุหิ เมธาวิหิ พฺยตฺเตหิ เวยยาการณหิ อติสเยน ปัสสิโต ปคฺคหิโต สุลลิตอ ปาวจนสฺส สุปกาโร โหติ. สา จายั มาคธีกาสา นาม พุรุมหาทิกปิกาทินั ปกติภาสาชาตา มูลภาสา นาม โหติ. โคตมสมฺมาสมฺพุทฺธกาลโต ปุพฺเพ มคเธสุ โวหารปฺปตฺตา ตงฺกालิกเทสโวหารปฺตฺตาสุ ปากติภาสาสุ เอกา มนุญฺญภาสา อโหสิ. ตงฺกालิกานญจ โวหรนฺตานั ฌานูปเสวินั จ อสิปฺปจฺวาทีนั เวยฺยตฺติยนเยน ปวตฺตาปิ ยาย มาคธียาภาสาย สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฐมมํ เทเสสิ. ตสฺส สวากา จ อสฺสชฺชาทโย ฐมฺมเทสนํ ปกาเสสุ. สา หิ โน ตถา ปวตฺตา. สา ปน มคเธสุ ตตฺถ ตตฺถ ปวตฺตาย มาคธียา ภาสาย โสธนโต วิสทีกฺรณเวสน สฺสขฺขตา ชาตา.

ตสฺส สมฺพุทฺธสฺส ภควโต ปรีนิพฺพานโต ตีสุ มาเสสุ อติฏฺกนฺเตสุ ราชคฺเห สตฺตปณฺณิคุหาท วาเร อชาตสฺตุมหาราเชน สุมปิเต มณฺทปเป สนฺนิปติเตสุ มหาชีณาสเวสุ มหากสฺสปตฺเถเรน ปุญฺเจหิ อุปาละยานนฺทตฺเถเรหิ นิทานาทิทิปเนน เทสิตา วินยปาฬิ เจว สุตฺตนฺตา ภีธมฺปาฬิ จ ตทฺถฎฺถา จ สฺ

ทุธมาคธิภาสา นาม ชาตา. ตโต ปาฬิภาสาติปิ โวหริยเต.

สา ปนายํ ภาสา อิทานิ โลเก ตตถ ตตถ เยภุยเยน คนฺเถสุ ยตถ กตถจิ พยตตานํ โสคตานํ
อลลุปสฺสลาเปสุ จ วตตมานา มจฺจตมา ลลิตา โหติ. อมฺหากํ นาถสฺส โคตมสฺส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส กา
เลปิ ปวตฺตา ติตฺติยาทีนญฺจ สกฺยปฺตฺติยภาวปฺปตฺตานมฺปิ อพยตตานํ ภิกฺขุณญฺจ ภาสา เนว สุทฺธมา
คธิสฺสโต ปาปฺณาติ. น จ ตํ ลีฬํ ชเนติ. ตตถ ติตฺติยานํ มาคธิภาสา ย สฺรูปํ สามญฺญผลสฺสุตฺตาทีสุ ทิสฺ
สมานาย ปฺรณสฺสสมฺภวลิโคสาล-อชิตเกสภมฺพลยาทีนํ ปาเจหิ เวทิตพฺพํ. อพยตตานํ ภิกฺขุณํ ภาสาย
สฺรูปํ มหาตณฺหาสงฺขยสฺสุตฺตาทีสุ สาตาทีนํ ภิกฺขุณํ ปาเจหิ เวทิตพฺพํ.

ตสฺส สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปรีนิพฺพานโต สตทวิสตมตฺเตสฺส สํวจฺจนเรสุ อติกกนฺเตสฺสปี สาเยว มา
คธิภาสา ชมฺพุทฺธิเป พินฺหารนาмаทีสุ รญฺเญสฺส โลโกวหารภาสาสาเวสน ปวตฺตาปิ สงฺคีติปาพฺยาทีหิ วิสทีสี
ชาตา. ตาย โส วิสทิสภาโว เทวานปิเยน ปิยทาเสน^๑ อโสเกน ฐมฺราเชน การาปิเตหิ สีลาเลขิตสาสนเห
เจว อญฺญาหิ จ ฐมฺมปฺปกาสิกahi ปฺราณิกahi สีลาเลขาหิ เวทิตพฺพํ. ปรีนิพฺพานโต สาติเรกานํ ทฺวินนํ
วสฺสสตานมฺจฺเจย กตาย สาหสฺสีกาย ฐมฺมสงฺคีติยา ปาโมกฺขญฺเตน โมคฺคลิปฺตตติสฺสาภิธานเณ มหาชีณาสเว
นตฺสมี สงฺคีติสมเย ภควตา เทสิตนเย คเหตฺวา ปรวาทปฺปาททเนน เทสิตสฺส กถาวตฺถุปฺปกรณสฺส ปาฬิยา
ตงฺกालิกานํ ภาसानุรูปวเสน จปิตฺตา สาปิ ภาสา ภิกฺขิมตฺตเกน อญฺเฆสํ อาภิธมฺมิกานํ ฉนฺนํ ปกรณานํ
ปาฬิยา วิสทิสี ชาตา. มลีนทฺปญฺหาทีสุ วตตมานา ปน อญฺจกถาภาสาสทิสสา. ปจฺฉา อาจริเยหิ วิริจิต
สุโพธิวสฺสญฺปวส-หตฺถวณคฺคลวิหารวสาทีสุ ปกรณฺเญสุ จ มหาวิส-ทาจาวส-ปชฺชมฺร-ชินจริต-สม
นตฺถกฺกฏวณฺณนาทีสุ ปชฺชพนฺธเรสุ ปกรณฺเญสุ จ ปน พหุธา สกฺกตภาसानุคฺตา ภาสา วตตติ. ตเถว วุตฺโตทย-
สุโพธิรณฺการ-เภสชช-มญฺจุสาทีสุ- ฐีภาสุ ปน อญฺจกถานุคฺตา. เตสุ สพฺพตฺถ ปตฺถญาย สุทฺธมาคธิภา
สาย สทฺทลภฺยณํ ทสฺเสนเตหิ อาจริเยหิ มาคธสทฺทสฺสตฺถกนฺถากตา.

เตสุ มหานิรุตฺติ-โพธิสฺสตฺถพฺยากรณ-สพฺพคฺคณากรพฺยากรณาทโย มหาคณฺธา อิทานมฺหากํ วิสเยสุ
น วตฺตนฺติ. กจฺจายน-โมคฺคคฺลายน-สทฺทนีติสงฺขาตานิ ตีณิ จ พฺยากรณานิ จุฬนิรุตฺติ-สทฺทสารตฺถชาลินีติ
ปากฺกาว เทว จ นิรุตฺติคณฺธา ตทฺทคฺตา จ มหารูปสิทฺธิ-จุลฺลรูปสิทฺธิ-ปทฺสาธน-ปโยคสิทฺธิยาทโย คณฺธา จ
ตทญฺเฒปิ กจฺจายน-โมคฺคคฺลายนานํ พฺยากรณานํ วณฺณนา สงฺคหาทโย จ วตฺตนฺติ.

สุทฺธมาคธิพฺยากรณฺเญสุ กจฺจายนพฺยากรณํ สุตฺตรจฺจานเยน อตีว ปสฺสตฺถตฺมํ. ตตถ สุตฺตารมฺภो
จ วิสิทฺถจฺจนเยน กโต. พหโว หิ อาจริยา อภฺยรสมญฺญํ ทสฺเสนโต อการาทิวนฺณเวยว ปจฺฉํ ทสฺเสสุ.
กจฺจายนาจริโย ปน อภิธฺยายปฺปโยชนปฺปกาสนนเยน ปจฺฉํ “อตุโถ อภฺยรสมญฺญาโต”ตฺยาห สพฺพวจนต
ถานมฺวิปฺนนฺทฺทเรหฺวาวคฺมยมานตฺตา. ตปฺปโยชนํ ทสฺเสตฺวา อภฺยเรสุ ทสฺสิเตสุ นยานุสารีนมตฺติสเยน
หทยจฺคมํ ตํ พฺยากรณํ โหติ. เอวเมว กจฺจายนเณนาจริยวเรน กตํ “อตุโถ อภฺยรสมญฺญาโต, อภฺยราปาทโย

เอกจตุตถาลีสัจจาทีนา นเยน. เตน ปน ประสมณฺวา ปโยเค”ติ สุตฺเตน ปโยเค สติ ประสํ สมณฺ คเห
ตพฺพาติ อนุญญาตา. วุตฺติยํ.”ยา จ ปน ประสฺ สกฺกตคนฺเถสฺ สมณฺวา โฆสาติ วา อโฆสาติ วา, ตา
ปโยเค สติเอตฺถาปิ ยฺชฺชชฺเต”ติ พฺยาकर्ตํ. ตตฺถ สกฺกตคนฺเถสฺติ วุตฺตมฺปิ อิตฺถนฺนาเมสฺ คนฺเถสฺติ อวุตฺตํ. ส
ทฺธมาคฺคิพฺยากรณิกคนฺถการเกหิ” พฺหิ อาจริเยหิ ติมนิพฺยากรณํ สกฺกตฺวา ตลฺลขณฺนํ อุปการานิ
กตฺวา คนฺถานิ กตานิ”. เตสํ ปากุํ ทสฺเสนเตหิ จ ปาณินยาทโย อาจริยา อปทิกฺกฺจา. ตํ หิ พฺยากรณํ
ปาณินิยพฺยากรณนฺติปิ ติมนิพฺยากรณนฺติปิ วุจฺจเต. ปริยตฺติยา ฐีกาการานํ พฺยากรณเ เวยยตฺติยํ ทสฺเสน
เตหิปี จนฺท-ปาณินิ-มาจิริยานํ สาทิสํ เวยยตฺติยํ วุตฺตํ. ตสฺมา วตฺตมานสฺทฺธมาคฺคิ พฺยากรณานํ สกฺกตพ
ยากรณานิ นิสฺสาย กตตฺตมวคฺคมยเต.

ไปราณกานิ อมฺเหหิ อนุปลทฺธานิ โพธิสฺสตฺต-สพฺพคฺคณกร-พฺยากรณานิ กถมฺภูตานีติ วตฺตุ น
วิสฺหาม. ประสมณฺวาติ อาจิริย กจฺจาเยน อนุญญาตา สมณฺวาเยว. สกฺกต-พฺยากรณเส จ ติมนิพ
ยากรณํ โลเก อติวีย ปากุํ. โน ตถา อินฺท-จฺนทานิ. ตถาปิ ลงฺกิกเกหิ ไปราณกาจิริเยหิ จนฺทพฺยากรณํ
ภียโย สมฺภาวิตมโหสิ. มุณินา ปาณินิชา สุตฺตรจฺนาย พฺยากรณ กเต มุณินา วรฺรฺจฺนา วุตฺติสฺส ฐปา วุต
ติกา กตา. ตํ ปน เกจิ วากฺยนาเมนาปิ โวหฺรณฺติ. ยถา วุตฺตํ “วากฺยการํ วรฺรฺจฺ”มิตี.^๔ สุตฺตวุตฺตินํ พฺยา
ชฺยา-นเยน มุณินา ปตฺถชฺลินา มหาสฺสํ กตํ. เตหิ ตีหิ มุณีหิ กตคนฺเถหิ ตสฺส พฺยากรณาคมนสฺส ปริ
ปฺญฺณตฺตา ตํ พฺยากรณํ ติมนิพฺยากรณํ นาม ชาตํ. ตตฺถเว สงฺคเห มุณินา พฺยาทีนา จ วากฺยปทีเย ภต
ตุหริชา เจติ อณฺเณหิ จาจิริเยหิ ตพฺพการเสฺ ตทตฺถชฺยาปเนสฺ คนฺเถสฺ กเตสฺปิ ติมนิพฺยากรณนามํ เนวณฺณถา
อโหสิ.

อิตฺติ โลเก สฺปาภาวเสน ติมนิพฺยากรณโต ตา สมณฺวา คเหตุพฺพาติปิ ตทนฺคตํ กจฺจาเยนพ
ยากรณนฺติปิ เกจิ มณฺณ อิตฺติ โลเก สฺปาภาวเสน ติมนิพฺยากรณโต ตา สมณฺวา คเหตุพฺพาติปิ ตทนฺคตํ
กจฺจาเยนพฺยากรณนฺติปิ เกจิ มณฺณนฺติ. ตถาปิ กาทนฺตนามเก สกฺกตพฺยากรณเ สุตฺตทกฺโกโม จ กจฺจา
เยนพฺยากรณเ สุตฺตทกฺโกโม จ พฺพฐา สมตฺตมฺปกจฺจติ. ตสฺมา กาทนฺตกมมฺนฺคตานิ กจฺจาเยนสฺสฺตานีติ
เกสฺมฺจิ มตํ. ตานิ ตถา วา กถํ วา โหนฺตุ. กจฺจาเยน-สฺสฺตตนโย อติสเยเนว ปสฺสนีโย. ตตฺถ “อตฺถ โอ กข
รสมฺณวาโตติ ปจฺมํ สุตฺตํ ภควตา วุตฺตนฺติ กจฺจาเยนวณฺณนากาเรน วิชิตาวิชา อาจิริเยน วุตฺตํ. เกจิ ปนํ
ปฺพพฺพวากฺยนฺติ. เกจิ ปริภาสาสฺสฺตตนฺติ. วุตฺตตฺถจ

๒ สฺทฺธมาคฺคิเวยฺยากรณิก คนฺถการเกหิ (?)

๓ คนฺถา กตา. (?)

๔ วากฺยการํ วรฺรฺจฺ ภาสฺสการํ ปตฺถชฺล
ปาณินิ สุตฺตการณจ ปณฺโตสฺมิ มุณิตฺตยนฺติ

บุพพวากุณนุติ สุตตัม วทนตัจฉริยา ปเร
สุตตนาธานุรูปเน ปริภาสาติ โน มตฺติ.

บุพพวากุณนุติ วจนโต จ บุพพสุตตนาถิปิ อตฺถโถ วิมฺวณายติ วากุณสทฺทสฺส จ สุตตปริยายตฺตา.
เกจิ ปน อิทํ วากุณํ สุตตสณฺณาย พหิทฺธา กโรนฺติ. มุขมตฺตทปฺปนิยํ วิมลพุทฺธินา อาจริเยน “วุตฺติ กุพฺพตา
วุตฺตาโท”ติ คาทาทวํ วุตฺตํ. “สุตฺตํ กุพฺพตา สุตฺตสฺสาโท บุพพวากุณ-มารทฺธํ. อตฺถโถ อกฺขรสนฺณวาทโต
ตฺยปเร”ติ จ วุตฺตํ. สุตฺตกาเรน ยํ สุตฺต-ปาเจ วุตฺตํ, ตํ สุตฺตวเสนว คเหตุพฺพํ. เกจิ ปน อตฺถโถ อกฺขรสน
ณฺณวาทโต อิมินา จ สณฺณว วิหิตา. อิทมฺปน ตพฺพิวณมิตฺติ วทนฺตฺติ อกฺขรปาทยเ อเกจตฺตาลีสฺสํติ สุตฺตํ
อตฺถโถตฺยาทิสุตฺตสฺส วิวณนฺติ เกสณฺจิ วุตฺตตา จ มุขมตฺตทปฺปนิยํ วุตฺตา.

อตฺถโถ อกฺขรสนฺณวาทโต อภิเชยฺยปฺปโยชนทปฺปกํ สุตฺตํ สุตฺตกาเรน วุตฺตเมว. อกฺขรปาทยเ
อเกจตฺตาลีสฺสํติ สุตฺเต อปิสทฺโท เตน สุตฺตา-นุสนฺธานมฺปกจฺจนมาโน สมฺพนฺธํ ปาปฺณาติ. เตเนว เนยฺน
วุตฺติ จ กตา. ตถา อภิเชยฺยปฺปโยชนกถนํนตฺรํ อกฺขรสนฺณวาทินํ กถเนน สุตฺตกฺกโม กจฺจายนพฺยา
กรณ สมฺมา ฆฏฺเฏว. มุทฺธโพทฺทพฺยากรณเ วโปทฺทวาทริเยน นโมการตฺถํ วุตฺตํ วากุณมปิ นโมการสุตฺตนาถิปิ
วุตฺตํ. ตสฺมา จ กจฺจายเน ปน “อตฺถโถ อกฺขรสนฺณวาทโต”ติ อภิเชยฺยปฺปโยชนกถนํวากุณํ มุลสุตฺตนาถิปิ ปร
ภาเตว. อสฺมึ พฺยากรณเ หิ “ยสฺมาทเปติ ภายมาทตฺเต วา ตทปาทานน”ติ อปาทานสณฺณวาทสุตฺตํ สทฺทพ
ยากรณสฺส อปาทานสณฺณวาทสฺส สณฺณจตฺตมตฺติเสติ, ยโต สภาวโตว อิท วุตฺตตฺตา อุกฺกํ อปาทานเ วตฺตนาถิปิ.
เอวมาทิตฺติ เนยฺยท กจฺจายนัจฉริยสฺส สุตฺตรจนา อตฺถว ปาสฺสลิยา สิสฺसानนฺจ ปาโมชฺชาวหา โกสลลชนิกา.

กจฺจายนัจฉริโย ปน ตสฺส ภควโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส มหาสาวก-ภฺวโต มหาชีณาสโวติ จ “สณฺณจ
ติโลกมhit”อิจฺจาทินา รจิตา วสนตฺ-ติลกาทิกาทสฺส อรหฺนตฺสเสว รจนาติ จ วิชิตาวีอาทินํ มตฺ. ตานิ
วุตฺตทานิ วุตฺติการสฺส รจนาติ จ สุตฺตรจนา มหากจฺจายนสฺเสวาทิ จ มุขมตฺตทปฺปนิการาทินํ มตฺ. ตถาปิ น
โส กจฺจายนัจฉริโย โส มหาชีณาสโว ตสฺเสว นามเชยฺเยน ปสิทฺโธ ปจฺฉิมกาลีโก เอโก เถโร ตสฺส พ
ยากรณสฺส กตฺตา ยถา อิทฺธิมนฺเตสฺส อคฺคณฺจจํ ปตฺตสฺส มหาชีณาวสฺส นามเชยฺยวตา ปจฺฉิมกาลีเกเน
เกน เถเรน กตฺ โมคฺคผลายนพฺยากรณนฺติ เกสณฺจิ ปณฺชิตานํมตฺ. ตานิ จ มตานิ ยาวชฺชตนาปิ อณฺณณณณณ
วตฺตนาถิปิ. เต จ เกทา อุกฺคณฺธธารณตฺถิกานํ สิสฺसानํ เนว โพธาย น ทฺพ-โพธาย วา สํวตฺตนาถิปิ. ตถา
สทฺกต-สทฺธมฺมาตฺธิกคณฺถานํ กตฺกาลเกทฺส อณฺณมานโต ชาตานิ มตานิ.

ยถา จ ติทฺถมฺนิพฺยากรณํ โลเก สุปากฺกํ นานาเทสิเยหิ วิวิจฺจิกฺขณฺเหหิ สุปปฏิกฺคหิตํ สุกฺคหิตตฺตจ
วิชฺชตฺถีหิ, ตเถว กจฺจายนนฺจ พฺยากรณํ ตปฺปิกฺกวาจีหิ นานาเทสิเยหิ วิวิเรหิ สฺวீหิ สิสฺเสหิ จ ปฏิกฺคหิตํ
สुकฺคหิตตฺตจ ปวตฺตติ. ตถาปิ นานาเทสฺส วตฺตมานานํ ตตฺถ ตตฺถ ลิตฺติปตฺถกานํ อูทาทฺรณาทิตฺติ นานา

วิธดา ทิสฺสติ ยถา สารสฺสตั นาม สกุกตพฺยากรณํ นานาเทสฺสุ ลิขิตํ.

กจฺจายนพฺยากรณสฺส สงฺคหวเสน กเตสฺส ปกรณฺสฺส พุทฺธปฺปียาจริย-กตา รูปสิทฺธิ มหฺนติ เจว
วิธการกถายุตฺตา ปสฺตถา จ ชาตา. ตทปฺราย จุฬรูปสิทฺธิยา กตฺตฺตา มหารูปสิทฺธิตี วอหฺริยตี. พาลาว
ตาโร ปน เกน กโตติ คนฺเถ นามํ เนวปทิกฺขจํ ตถาปิ คนฺถนฺตรโต จ อาจริย-ปรมฺปฺราศตฺสฺสฺติยา จ ลงฺกายํ
มหาวิหาริยานํ เถรานมนฺโตคฺโช ฐมฺมกิตฺตินาเมโก เถโร ตสฺส กตฺตฺตาติ. โส จ สกุกตสทฺทสฺสฺสฺส อตีว
เนโกติ ตงฺกาลีโก สารานนุสาสโก สํมฺราชาตี จ สมฺมวาทโต. กาลานุमानโต โส หิ อีโต จพฺพสฺสฺสฺสฺส
ปฺริตโนติ วิทิตโต. เกหิ จ สตฺตกฺขจวสฺสสฺส
สํสฺสํ วิมฺมวาทฺ ยโต คนฺเถสฺส กาลนียโม น ทสฺสฺสฺสฺสฺส. เกสฺสชฺชมฺมชฺชสา-ปญฺจิกปทีปาทิสฺส ปน กาลนียโม
สมฺมาโกโตปิ โน ตถา เอเตสฺส^๖. ยุตฺติโตนุमानโต จ คหิตโต หิ เนว นิสฺสํสยตฺตํ อุเปตี.

สฺส
มณฺทพฺพุทฺธิ พาลเอหิ สฺสํ อวคนฺตพฺเพ พฺยากรณนเย ปจฺมํ ทสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
ปจฺจา ทสฺส
พจฺจริเยหิ ปาวจณปาฏวตฺถํ อโย คนฺโถ โพธาเปตพฺโพติ สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
เกหิ ภิกฺขุหิ สามเณเรหิ เจว คหฺนฺเจหิ จ วิมฺมวาทฺ ชินวจณปาฏวตฺถํ อโย คนฺโถ อุกฺกเทสาทิสฺส วอหฺริยเต. ต
ถา สยามมมฺมาทิสฺส จ รมฺมเจสฺส ภียโย สมฺภาวิทโต วอหฺริยเตว.

อิมสฺส วิธการาวโพธตฺถํ พฺยาชฺชานเยน กติปฺยานิ ปกรณานิ ลงฺกิกาจริเยหิ อภิสงฺขตานิ สีสฺห
ภาสาย วตฺตนฺติ. น ทิสฺสติ ยา กาจิ สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
กตฺตพฺพวิธการเอหิ อปฺริญฺเณน. เตสฺส เอกเมว พฺยาชฺชานํ คชฺชาเทนีส^๗ วิหาริกนาเมน ปากฺกํ สฺสฺสฺส
ปสฺตถํ โหตี. ตถาปิ ยโต ตสฺส ปจฺเจกํ สีสฺหพณฺมตฺถาย ภาสาย กตฺตฺตา อิมํ ธารณาทิหิ วอหฺรณตานํ
สพฺเพสํ ปาโมชฺชชาย เนว สํวตฺตตี. ตสฺมา สีสฺหพณฺมเจว อณฺเณสมฺปิ นานา-เทสิยานํ วิธการุจิกานํ
อตฺถาย ปาโมชฺชชาย อิมสฺส ปสฺตถสฺส คนฺถสฺส ฐีการจณตฺถมํ โพธิวิหารวาสีรตนปาลตฺถเอวาทิหิ กติ
ปเยหิ วิมฺมวาทฺ อชฺโณสิโตโส. วิสฺเสโต จ มโมปญฺญาเส อปทิกฺขเจน อุโปสถปฺปฺพา-รามวิหาริปปติฏฺเฐน
มหานายกตฺถเอเรน. ตานิ จชฺเณสนานิ มม สิสฺสฺสํ ปตฺถนญฺจารพภ อิมสฺส^๘ ฐีการจนายํ พฺยาชฺชานํ ยา
กาจิ สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส วิชฺชตี วา โน วาตี ปฺริเยสฺส.

๖ คนฺถสฺมี (?)

๗ เอตฺสฺมี (?)

๘ คชฺชาโทณิ (สี)

๙ อิมิสฺสํ (?)

ปริเยสมาโน จาห์ มม มิตตญฺเฏน สุภูตติเถเรน วิรจิตาย นามมาลาย วิณฺณปาปโต พาลาว
ตารฎีกาติ นามมสฺสสํสํ. ตถา ฌาเตน มยา โส เถโร ปุณฺณโจ สมานํ ตํ หิ ปโตกํ มหาตติถวาสิโน
อณฺณตรสฺส เถรสฺส สนฺติเก วตฺตติ. ตโต ตาวกาลีํ ลทฺธา ตํ โอลเกสํ. ปุณฺ ปจฺจทาสินฺนุยโวจ. ตสฺสํ จ
นามมาลายํ สภาสาย วิรจิตวาญฺเญสฺส ตสฺสากฎีกาย อารมฺภคาคาติกํ วากฺยานํ กิณฺณิมิตฺตญฺจ ทสฺเสตฺวา
ตสฺสา อปฺปปฺปโยชนตฺตญฺจ วากฺยานมโสภนตฺตญฺจ เตเนว เถเรน จาปิตํ โหติ สปิ อารมฺภคาคา
สทฺทสฺสตฺถนเยหิ น สเมติ. ตสฺมาหํ ตํ ปโตกํ ปริเยสิตฺตํ ภิโยโย อุกฺกมฺมนาปนโนมฺหิ. สา หิ มยา เหน
ทิกฺขปฺพพา.

อัยํ หิ พาลาวตารคนฺโถ นานาจริยปรมฺปราชฺส อชฺฌายนาทิสฺส ปยุตฺโตปิ ตตฺต ตตฺถ ปฏฺิเลขนํ
ลปิโทสโต พหฺรฺชา นานาจาเนสฺส กิลฺลิจฺจ ขลิโต สวชฺชช จ สฺสจิริํ ปวตฺโต. ตถา จ วตฺตติ. ตสฺมี สฺสทฺธมา
คิริกสิทฺถาย มม สมานาจริยเกน ตตฺถเวย มยฺหมปาจริยญฺเฏน เทวเรทฺธิเตน อาจริเยน โสเรตฺวา มุทฺทา
ปิโต. ตสฺมี จ โสธนสมเย มยา จ สหายตฺเตน ปฏฺิคฺคหิโต. ตถายํ คนฺโถ ภิโยโย สํสริโตปิ วิเสเสน
ปปริทฺทาย ฌาตพฺพา กติปยา อวสิญฺจาทิสฺสา ตตฺถ ปณฺณายิสฺส. อหํ ปนาติสโยปปริทฺทาย เตปิ โทเส ปริ
หรนฺโต ตํ ปริโสเธสสิ. ตํ จ ปริโสธนํ ฎีกากรรมสมเยเนว ชาตํ.

ฎีกํ รจยนเตน มยา มหารูปสิทฺธิยา จ พาลาวตารสฺส จ กจฺจายนสฺสตฺถนเยเนว กตตฺตา อุกฺกิณฺณญจ
สฺสปฺปสฺสตฺถนญตฺตา จ เตสํ อุกฺกิณฺณํ คนฺถานํ สํสทฺทสฺส ยุตฺติโต ภิโยโย สํสทฺทพฺพญฺจเณ สํสทฺทเตน
พาลาวตารสฺส วิตฺถาเรตพฺพญฺจเณสฺส พหฺรฺโสว มหารูป-สิทฺธิปาเจ อุกฺทาหรนฺเตน เตสฺส จ ยตฺถ ยตฺถ
อณฺณมณฺณปฏฺิวิรุทฺฏจฺจนาณิ สนฺติ, ตตฺถ ตตฺถ ยุตฺติญฺเจว ปฏฺิคฺคเหตพฺพญจ ยถามติ ยถาสตฺติ จ ทสฺเสนเตน
วินิจฺจนยาปิ ทสฺสิตา. อณฺณเยสฺสปี เยสฺส เกสฺสจฺจิ ปกรณฺเญสฺส อากตฺติเสสา ยถาสมฺภวํ. น เต วินิจฺจนยา ยสฺส กสฺส
จาจริยสฺส ปมาทพฺพมาทิจาตจฺฉิทฺทปฺปกาสนตฺถํ. อถ ไช สิสฺसानํ สนฺเทหวิฆาต-สุโพรชนนตฺถํ.

รูปสิทฺธิมปทิสนฺเตน จ มหารูปสิทฺธินาเมเนว เกวลรูปสิทฺธิ-นาเมเนว วา ยํ วุตฺตํ, ตํ สพฺพํ มหา
รูปสิทฺธินามวเสเนว คเหตพฺพํ. อุกฺทาหรณานิ ทสฺเสนเตน จ ตปิฎกปริยตฺติปาฬุญฺจกถาปสฺสตฺถปฺปกรณฺเห
อุทฺธรรณปาจาเยว นิทฺธิกฺกจา. นิทฺธิสนฺเตน จ ยตฺถ ยตฺถ อติสเยน ปริ-เยสิตพฺเพเนย อารพฺภ จ เย เย
ปาจา อุกฺทาหฺรฺชา, เตสํ ปโตก-นามานิ ยตฺถ กตฺถจฺจิเยว ปกิตฺติตานิ. คนฺถลาฆวํ อิจฺฉนฺเตน พหฺรฺชา ปก
รณนามานิ อวุตฺตานเวย. เย จ ปาจา สุขํ ปฏฺิภนฺติ อมฺมฺตร อมฺมฺเตรติ สฺสติมตํ. ยตฺถ กตฺถจฺจิ อุกฺทาหฺรฺเชสฺส ปาเจสฺส
นิทฺธิกฺกจนยปฺปโหนกมตฺตเมว อุกฺทริตฺวา นิทฺธิกฺกจํ โหติ. สกฺกตคนฺเถหิ คหิตาปิ นยาทโย สฺสทฺธมาคิริยา
วตฺตพฺพนเยน ปกฺขิตฺตา. ยถา จ พาลาวตารเ อุปฺปฺปริ สฺสขมคมภีรคตา สทฺทสฺสตฺถิกา อลฺิงคาทโย โหนฺติ,
เตเยเวตฺถาปิ อติวิตฺถารโต พฺยากตา. โน ตถา สมฺภวาสนฺธาทิกา. สภาวโต เจว นานาวิเรหิ ชุทฺทาณฺนุชฺชท
เกหิ คนฺเถหิ สุโพรธา สมฺภวาทโยติ. อปิ จ คนฺถสฺส ปุพฺพกณฺเฑสฺส วิตฺถาริตา. อาชฺชยาตปฺปริโยसानเ กิริยา
โยโค สกาเยว มติยา กโต. ยตฺถ ยตฺถ ปาฬุญฺจกถานเย อุปนิสฺสาย ยุตฺติยุตฺตวเสน อตฺตโนมตีวเสน จ

ยานิ ลกษณานิ วุตตานิ, เตสุ จ ยํ ยํ “อมุหากํ ชนติ” อิจจาที่หิ พหุจณินิเทเสา วุตตํ โหติ, ตํ ตํ สห
จारीหิ มนฺตณสมเยสุ พหุณํ มติสฺสเนน วินิจฺฉิตฺตํ จ เอกวจณินิเทเสน ยํ ยํ วุตตํ, ตํ ตํ มเมว มติ
ยา ปาวจณนุคฺคํ ปวุตฺตณติ จ เวทิตพฺพํ. ตถา นิทฺธิญฺจานิ ลกษณานิ อุปปริกฺขณตา พยฺยตฺตา เมธาวิโน
สพฺพุธิยาวิ วชิตฺวา วชิตฺวา ภิชฺชโย วินิจฺฉินฺตุ.

สุทฺธมาคธิกภาสาย ปาฏวตฺถํ กตํ พยากรณคณฺถํ นานา-วิธา วณฺณนา สีหฬภาสาย เจว
สุยาม-มรฺม-กมฺโปชาทิภาสาหิ จ รจิตา เตสุ เตสุ เทเสสุ วุตฺตณติ. เตหิ อุกฺคณฺหนตา พาลา พยากรณ-
ลกษณมวคฺจณฺตาปิ ตาย ภาสาย สลฺลาป-สนเทสสารทิกมฺเมสุ ปาฏวํ สีฆ-มณฺอุปคฺจณฺติ. อิมายเว ภ
สายน วิรจิตาหิ วณฺณนาหิ อุกฺคณฺหนตา ชิปฺปตฺรํ สลฺลาป-สาสนกมฺเมสุ เจว ปาวจนาवคमे จ เวยฺยตฺติ
ยมฺอุปคฺจณฺติ. ตस्มา ลङ्กิกานญฺเจว สุยามิก-มรฺมมิกาทินํ ปาวจนุคฺคหมิจฺฉณฺตานํ ยูโรปิยา-ทีนญฺจายํ
ภูิกกา หิตาย สุขาย สํวตฺติสฺสตีติ มญฺเญ. ตถายํ พาลานมตฺสเยน พุทฺธิวฺพุทฺธิยา ภาวตุ.

อริเย ฐมฺมิวิเสเส	เย อีห สตฺตา ภวณฺติ เจ พาลา
เตสํ กิล สนฺตานํ	กโรตฺยํ พุทฺธิยา วุทฺธิ.
เย ฌาณวฺพุทฺธินฺรตา จ สุโพรทฺธามา	
สทฺธา ภวณฺตุ อีห ฐมฺมวราณํโพเธ.	
เต เย จ ปณฺทิตชนา นิปฺพนฺตฺถเวที	
เทเสนฺตุ สารุณฺติยาปิ จ พาลกานํ	

วิเชฺชทฺยปริเวณฺนาธิปติญฺโตะ
สิริสุมงฺคณายกตฺเถโร

ปตฺถนา

๑. พารุปโหยังฺ สหุณฺโหม

ลาติ สาธฺติ สมนฺตํ
วหนฺโต โลกสาธฺตํ
ตารเย ภวสาครา.

๒. ปรมฺปรากโต เวโท

เวทฺหคานีติ ขยาเตหิ

๓. ตเถว สมนฺมาสสุพุทฺธ-

สทฺเทน นิสมณฺหุณา ฉนฺโท-

๔. เตสุ กจฺจายนํ นาม

วณฺณนาลงฺกตํ มาว

๕. ตํ นิสฺสาย กโต พาลา-

เถเรน คุรุตา สุณฺจุ

๖. ลงฺกา-มรมฺมวณฺเญสุ

ปุรา ปภฺติ ยาวชฺช-

๗. ตาวายํ ติฏฺฐตํ สทฺท-

ยาว กจฺจายนํ โลเก

๘. สทฺททานุสาสนนเยหิ วิจิตฺตจิตฺตํ

กจฺจายนาขยวิภูปิมาหิ วุปฺผปุปฺผํ

พาลชฺชนาลิหิ อภิจฺฉิตคณฺธคณฺธํ

เอตํ ปิพนฺธิย วิราชตุ ธีรธีโร.

ยาวชฺช ปาลิโต ยถา

ฉหิ สตฺเถหิ นามโต.

สาสนํ ปรีปาลิตํ

สตฺเถน เกฏฺเฏน จ.

สุภํ จิตรนฺตณํ

ตารกาปริวาริโต.

วตาโร ฐมฺมกิตฺตินา

ปโปธํ พาลพุทฺธิยา.

ธาริโต จานุสิกฺขิโต

กาลายํ หิตมวหํ.

นุยายํ สนฺทสฺสยํ สุภํ

สนฺทิสฺสเต สวณฺณนํ.

คณฺธสาราภิวโส

ธมฺมาจริยาภิวโสปาธิธาริ

คำปรารภ

๑. พระสัทธรรมนี้กำจัดทุกข์[ในสังสารวัฏ] ได้รับการสมมุติว่าเป็นพระธรรมอันดีเลิศ ขอ
พระสัทธรรมจงนำประโยชน์ที่ติงามแก่ชาวโลก ยังชาวโลกให้ข้ามมหาสมุทรคือภพ

๒. พระเวทที่พราหมณ์สืบทอดกันต่อๆ มา ได้รับการพิทักษ์ให้ดำรงอยู่ตราบเท่าปัจจุบันนี้ ด้วยคัมภีร์ ๖ คัมภีร์ที่ปรากฏโดยชื่อว่า เวททางคศาสตร์ ฉันท

๓. ศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้รับการพิทักษ์ให้ดำรงอยู่ตราบเท่าปัจจุบันนี้ด้วยคัมภีร์ ๔ คัมภีร์ คือ ไวยากรณ์, อภินันปิปปิกา, ฉันทโปกรณ์ และอลังการ ฉันทัน

๔. บรรดา ๔ คัมภีร์เหล่านั้น คัมภีร์ชื่อกัจจายนะ เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ที่งดงาม รचनाขึ้นนาน [กว่าคัมภีร์อื่น] ประดับด้วยคัมภีร์ขยายความ เปรียบดังดวงเดือนที่หมู่ดาราห้อมล้อม

๕. พระธรรมกิตติเถระได้อาศัยคัมภีร์กัจจายนะนั้น กระทำให้เข้าใจคัมภีร์กัจจายนะโดยง่าย รณาคัมภีร์พาลาวตาร เพื่อความรู้ของเยาวชน

๖. คัมภีร์พาลาวตารนี้ก่อให้เกิดประโยชน์ [แก่นักศึกษา] ได้รับการท่องจำและศึกษาต่อๆ กัน มา ในประเทศศรีลังกาและประเทศสหภาพพม่า จำเดิมแต่โบราณกาลตราบเท่าปัจจุบันนี้

๗. คัมภีร์กัจจายนะพร้อมด้วยคัมภีร์อธิบาย มีปรากฏอยู่ในโลกตราบใด คัมภีร์พาลาวตารนี้ ที่แสดงกฎไวยากรณ์อันงดงามจงดำรงอยู่ในโลกตราบนั้น

๘. นักปราชญ์ผู้ประเสริฐระดับคัมภีร์พาลาวตารนี้วิจิตรยิ่ง ที่นัยอธิบายคือคัมภีร์ไวยากรณ์ เปรียบดังดอกพฤษชาติอันงดงามยิ่ง ที่พฤษภากล่าวคือคัมภีร์กัจจายนะ มีกลิ่นหอมยิ่งที่หมู่ภมรคือ เยาวชนปรารถนา จรุงโรจน์[ในพระศาสนา]เกิด

พระคันธสราภิวังศ์

(ธรรมาจริยะ, อภิวัังสะ)

กจฺจายนสฺสตุตํ

๑. สนนิกณฺท

๑. อตุโถ อกฺขรสมฺภวาท.

๒. อกฺขรปาทย เอกจตฺตาสีลํ.

๓. ตตฺถโถหนฺตา สรา อฏฺฐ.

๔. ลหฺมตฺตาทโย รสฺสา.

๕. อณฺเณ ทิฆมา.

๖. เสสา พยฺยชนา.

๗. วคฺคา ปณฺจ-ปณฺจโส มนฺตา.

๘. อํติ นิคฺคหิตํ.

๙. ปรสมณฺวา ปโยเค.

๑๐. ปุพฺพมโหจิตมสฺสรํ สเรณ วิโยชเย.

๑๑. นเย ปริ ยุตฺเต.

อติ สนนิกปเป ปจโม กณฺโฑ.

๑๒. สรา สเร โลปี.

๑๓. วา ปโร อสฺสุปา.

๑๔. กวฺจาสวณฺณํ ลุตฺเต.

๑๕. ทิฆมํ.

๑๖. ปุพฺโพ จ.

๑๗. ยเมทนต์สฺสาเทโส.

๑๘. วโมทนต์านํ

๑๙. สพฺโพ จํ ติ.

๒๐. โท ฐสฺส จ.

๒๑. อิวณฺโณ ยํ นวา.

๒๒. เอวาทิสฺส ริ ปุพฺโพ จ รสฺโส.

อติ สนนิกปเป ทุตฺติโย กณฺโฑ.

๒๓. สรา ปกติ พยฺยชเน.

๒๔. สเร กวฺจิ.

๒๕. ที่ฉัน.

๒๖. รสส์.

๒๗. โลปญจ ตตุรกาโร.

๒๘. พรเทวภาโว จาเน.

๒๙. วคฺเค โสมสาโสมसानํ ตติย-ปจมา.

อิตติ สนนิกปปเป ตติโย กณฺโฑ.

๓๐. อํ พยฺยชเน นิคฺคหิตํ.

๓๑. วคฺคนํ ภา วคฺเค.

๓๒. เอ-เห ญํ.

๓๓. สเย จ.

๓๔. ม-ทา สเร.

๓๕. ย-ว-ม-ท-น-ต-ร-ลา จาคมา.

๓๖. กวฺจิ โอ พยฺยชเน.

๓๗. นิคฺคหิตญจ.

๓๘. กวฺจิ โลป.

๓๙. พยฺยชเน จ.

๔๐. ปโร วา สโร.

๔๑. พยฺยชโน จ วิสณฺณโค.

อิตติ สนนิกปปเป จตตฺตฺโต กณฺโฑ.

๔๒. โค สเร ปุณฺณสสาโค กวฺจิ.

๔๓. ปาสฺส จนฺโต รสฺโส

๔๔. อพฺโฆ อภิ.

๔๕. อชฺโณ อธิ.

๔๖. เต น วา อิวณฺณ.

๔๗. อติสฺส จนฺตสฺส.

๔๘. กวฺจิ ปฏฺฐิ ปติสฺส.

๔๙. ปุณฺณสฺส พยฺยชเน.

๕๐. โอ อวสฺส.

๕๑. อนุปทฺธิจํญํ วุตฺตโยคโต.

อิตติ สนธิกปเป ปณฺจโม กณฺโฑ

สนธิสฺสตุตฺถํ นิฏฺฐิตํ.

๒. นามกณฺฐ

๕๒. ชินวจนฺยุตฺถํ หิ.

๕๓. ลิงฺคณฺจ นิปฺปจฺจเต.

๕๔. ตโต จ วิภตฺติโย.

๕๕. สิ โย อํ โย นา หิ ส นํ สฺมา หิ ส นํ สฺมี สฺ.

๕๖. ตทฺนฺปโรเรน.

๕๗. อาลปเน สิ คสณฺโณ.

๕๘. อิวณฺณวณฺณา ฌ-ลา.

๕๙. เต อิตฺถิขฺยา โป.

๖๐. อา โฆ.

๖๑. สาคโม เส.

๖๒. สํ-สาสฺวทวฺจเนสฺ จ.

๖๓. เอติมาสมิ.

๖๔. ตสฺสา วา.

๖๕. ตโต สสฺส สฺสาย.

๖๖. โฆ รสฺสํ.

๖๗. โน จ ทฺวาทิตฺโต นํมฺหิ.

๖๘. อมา ปโต สฺมี-สฺมานํ วา.

๖๙. อาทิตฺโต โอ จ.

๗๐. ฌ-ลानมฺยฺว สเร วา.

๗๑. ย-วการา จ.

๗๒. ปสณฺณสฺส จ.

๗๓. คาว เส.

๗๔. โยสฺ จ.

๗๕. อวํมฺหิ จ.

๗๖. อวสฺสุ วา.

๗๗. ตโต นมํ ปตฺติมหาลฺลุตฺเต จ สฺมาเส.

๗๘. โอ สเร จ.
๗๙. ตพพิปริตูปปะเท พยัญชเน จ.
๘๐. โคณ นัมมิ วา.
๘๑. สุ-หิ-นาสุ จ.
๘๒. อัมโม นิคคหิตัม ฌ-ล-เปหิ.
๘๓. สรโลโปมาเทสปัจจุยาติมฺหิ สรโลเป ตฺ ปกติ.
๘๔. อโหม รสสมะกวจน-โยสุวปี จ.
๘๕. น สิสฺมิมนฺปฺสกาณิ.
๘๖. อุภาทิตโต นมินฺนํ.
๘๗. อิณฺณมณฺณนํ ตีหิ สงฺขยาหิ.
๘๘. โยสุ กตนิการ-โลเปสุ ทิฆมฺ.
๘๙. สุ-นํ-หิสุ จ.
๙๐. ปญฺจาทินมตฺตํ.
๙๑. ปตฺติสฺสินิมฺหิ.
๙๒. นตฺตฺสฺสนโต โยสุ จ.
๙๓. สพฺพสฺส วา อัม-เสสุ.
๙๔. สิมฺหิ วา.
๙๕. อคฺคิสฺสินิ.
๙๖. โยสฺวกตรสฺโส โฉ.
๙๗. เว-โวสุ โล จ.
๙๘. มาตุลาทินฺมานตฺตมีกาเร.
๙๙. สฺมา-หิ-สฺมิมํ มฺหา-ภิ-มฺหิ วา.
๑๐๐. น ติเมหิ กตาทาเรหิ.
๑๐๑. สุ-หิสฺวกาโร เอ.
๑๐๒. สพฺพนามานํ นัมมิ จ.
๑๐๓. อโต เนน.
๑๐๔. โส.
๑๐๕. โส วา.
๑๐๖. ทิโฆเรหิ.

๑๐๗. สพฺพโย-นีนฺมา-เอ
๑๐๘. สฺมา-สฺมึนํ วา.
๑๐๙. อาย จตุตฺถกาวจนสฺส ตฺ.
๑๑๐. ตโย เนว จ สพฺพนาเมหิ.
๑๑๑. สมฺโต นาทีนํ
๑๑๒. ปโต ยา.
๑๑๓. สขโต คสฺเส วา.
๑๑๔. สมฺเต จ.
๑๑๕. น อมฺมาทีโต.
๑๑๖. อกตรสฺสา ลโต ยวาลปนสฺส เว-โว.
๑๑๗. ฌ-ลโต สสฺสโน วา.
๑๑๘. สม-ปโต จ โยนํ โลโห.
๑๑๙. ลโต โวกาโร จ.
อิตฺติ นามกปฺเป ปจฺจโม กณฺโฑ.
๑๒๐. อมฺหสฺส มมํ สวีกตฺติสฺส เส.
๑๒๑. มยํ โยมฺหิ ป?เม.
๑๒๒. นตฺถสฺส นโต.
๑๒๓. นตฺถสฺส เส วา.
๑๒๔. อา สิมฺหิ.
๑๒๕. อํ นปฺสเก.
๑๒๖. อวณฺณา จ เค.
๑๒๗. โต-ติ-ตา ส-สฺมึ-นาสุ-
๑๒๘. นมฺหิ ตํ วา.
๑๒๙. อิมสฺสลิทมํ-สิสฺส นปฺสเก.
๑๓๐. อมฺสฺสาทุ.
๑๓๑. อิตฺติ-ปฺม-ยปฺสกกสงฺขยํ.
๑๓๒. โยสุ ทุวินฺนํ ทฺว จ.
๑๓๓. ติ-จตุหนฺนํ ติสฺโส-จตฺตฺโส-ตโย-จตฺตาโร-ตีณิ-จตฺตาริ.
๑๓๔. ปญฺจาทีนฺมกาโร.

๑๓๕. ราชสส รณโธ-ราชินี เส.
๑๓๖. รณญ์ นัมมิ วา.
๑๓๗. นามมิ รณญา วา.
๑๓๘. สัมมิหิ รณเ-ราชินี.
๑๓๙. ตุมหมะหากั ตยิ-มยิ.
๑๔๐. ตุมหมั สิมมิ จ.
๑๔๑. ตว-มม เส.
๑๔๒. ตุมหมั-มยหณจ
๑๔๓. ตัม-มัมมิหิ.
๑๔๔. ตว-มมณญ นวา.
๑๔๕. นามมิ ตยา-มยา.
๑๔๖. ตุมหสส ตว-ตุมมัมมิหิ.
๑๔๗. ปทโต ทุตติยา-จตุตถิ-ณณจิส วโน.
๑๔๘. เต-เมกวจเนส จ.
๑๔๙. น อัมมิ.
๑๕๐. วา ตติเย จ.
๑๕๑. พหุจเนส วโน.
๑๕๒. ปุมนตสสา สิมมิ.
๑๕๓. อมาลปเนกวจเน.
๑๕๔. สมาส จ วิภาสา.
๑๕๕. โยสวานโน
๑๕๖. อาเน สัมมิหิ วา.
๑๕๗. หิวิภตติมิหิ จ.
๑๕๘. สุตติมา วา.
๑๕๙. อุ นามมิ จ.
๑๖๐. อ กมมนตสส จ.
อิตติ นามกปเป ทุตติโย กณโฑ.
๑๖๑. ตุมหมะเหหิ นมากั.
๑๖๒. วา ยวปจโม.

๑๖๓. สสส.
๑๖๔. สพพนามการเต ปจโม.
๑๖๕. ทวนทฎฐา วา.
๑๖๖. นาณณํ สพพนามิกํ.
๑๖๗. พหุพพิหิมฺหิ จ.
๑๖๘. สพพโต นํ สํ-सानํ.
๑๖๙. ราชสฺส ราชฺ สุ-นํ-หิสฺ จ.
๑๗๐. สพพสฺสิมสฺเส วา.
๑๖๑. อนินฺมิ นามฺหิ จ.
๑๖๒. อนปฺสกุสฺสายํ สิมฺหิ.
๑๖๓. อมฺสฺส โม สํ.
๑๖๔. เอต-เตสํ โต.
๑๖๕. ตสฺส วา นตฺตํ สพพตฺถ.
๑๖๖. ส-สฺมา-สฺมี-สํ-สาสฺวตฺตํ.
๑๖๗. อิมสทฺทสฺส จ.
๑๖๘. สพพโต โก.
๑๖๙. ฌ-ปโต สฺมี-सानํ สํ-สา.
๑๗๐. เนตาทิ สฺมิมาย-ยา.
๑๗๑. อนินฺมิ นามฺหิ จ.
๑๗๒. อนปฺสกุสฺสายํ สิมฺหิ.
๑๗๓. อมฺสฺส โม สํ.
๑๗๔. เอต-เตสํ โต.
๑๗๕. ตสฺส วา นตฺตํ สพพตฺถ.
๑๗๖. ส-สฺมา-สฺมี-สํ-สาสฺวตฺตํ.
๑๗๗. อิมสทฺทสฺส จ.
๑๗๘. สพพโต โก.
๑๗๙. ฌ-ปโตจ สฺมี-सानํ สํ-สา.
๑๘๐. เนตาทิ สฺมิมาย-ยา.
๑๘๑. มโนคณาทิตो สฺมี-นानมิ-อา.

๑๘๒. สสฺส โจ.
๑๘๓. เอเตสโม โลเป.
๑๘๔. ส สเร วาคโม.
๑๘๕. สนุตสททสฺส โส เก โพ จนฺเต.
๑๘๖. สิมฺหิ คจฺจนฺตาทีนํ นุตสทฺโท อํ.
๑๘๗. เสเสสฺสุ นฺตฺว.
๑๘๘. พุรหฺมตฺต-สข-ราชาทีโต อมานํ.
๑๘๙. สฺยา จ.
๑๙๐. โยนมาโน.
๑๙๑. สขโต จาโย-โน.
๑๙๒. สฺมิเม.
๑๙๓. พุรหฺมโต คสฺส จ.
๑๙๔. สขนฺตสฺสึ โน-นา-นํ-เสสฺสุ.
๑๙๕. อาโร หิมฺหิ วา.
๑๙๖. สฺ-นํสฺสุ วา.
๑๙๗. พุรหฺมโต ตฺถ สฺมึ นิ.
๑๙๘. อุตฺตํ สนาสฺสุ.
๑๙๙. สตฺถ-ปีตาทีนมา สิสฺมึ สโลโป จ.
๒๐๐. อณฺเณสฺวารตฺตํ.
๒๐๑. วา นํหิ.
๒๐๒. สตฺถนฺตตฺถจ.
๒๐๓. อฺ สสฺมึ สโลโป จ.
๒๐๔. สกมฺนฺธาตาทีนญจ.
๒๐๕. ตโต โยนโม ตฺถ.
๒๐๖. ตโต สฺมิมิ.
๒๐๗. นา อา.
๒๐๘. อาโร รสฺสํมิกาเร.
๒๐๙. ปีตาทีนํสฺมิหิ.
๒๑๐. ตยา-ตยีนํ ตกาโต ตฺวตฺตํ วา.

อิตี นามกปเป ตติโย กณฺโฑ.

๒๑๑. อตฺตุนฺโต หิสมินฺนตฺตํ.

๒๑๒. ตโต สฺมี นิ.

๒๑๓. สสฺส โน.

๒๑๔. สฺมา นา.

๒๑๕. ฌ-ลโต จ.

๒๑๖. ฌ-ปโต สฺมี ยํ วา.

๒๑๗. โยนํ นิ นฺนสฺสเกหิ.

๒๑๘. อโต นิจฺจํ.

๒๑๙. สී.

๒๒๐. เสสโต โลปํ ค-สฺปิ.

๒๒๑. สพฺพาสมาวุโสฺปสคฺค-นฺปาตาทีหิ จ.

๒๒๒. ปุมฺสสฺส ลิงฺคาทีสุ สฺมาเสสุ.

๒๒๓. อํ-ยมีโต ปสณฺณโต.

๒๒๔. นํ ฌโต กตฺรสุสา.

๒๒๕. โยนํ โน.

๒๒๖. สฺมี นิ.

๒๒๗. กิสุส ก เว จ.

๒๒๘. กุ หี-หํสุ จ.

๒๒๙. เสเสสุ จ.

๒๓๐. ตฺร-โต-เถสุ จ.

๒๓๑. สพฺพสฺสเสตฺสสากาโร วา.

๒๓๒. เตฺร นิจฺจํ.

๒๓๓. เอ โต-เถสุ จ.

๒๓๔. อิมฺสฺสลิ ถํ-ทานิ-ห-โต-เธสุ จ.

๒๓๕. อ ฐนามฺหิ จ.

๒๓๖. เอต รหิมฺหิ.

๒๓๗. อิตฺถิยมโต อาปจฺจโย.

๒๓๘. .นทาทีโต วา อี.

๒๓๙. ฌว-ณิก-ณเอย-ณ-นตุหิ.

๒๔๐. ปติ-ภิกขุ-ราชีการนเตหิ อินี.

๒๔๑. นตุสฺส ตมีกาเร.

๒๔๒. ภวโต โมโต.

๒๔๓. โม เค ตุ.

๒๔๔. .เอการ-ปิตาทุยนตานมา.

๒๔๕. ฌ-ล-ปา รสฺส.

๒๔๖. อากาโร วา.

อิตติ นามกปเป จตุตฺถโก กณฺโฑ.

๒๔๗. ตวาทโย วิภตฺติสญฺญาโย.

๒๔๘. กุวจิ โต ปญฺจมยตฺเถ.

๒๔๙. ตฺร-ถ สตฺตมียา สพฺพนาเมหิ.

๒๕๐. สพฺพโต ธิ.

๒๕๑. กีสฺมา โว.

๒๕๒. หี-หิ-หิณฺจนํ.

๒๕๓. ตมฺหา จ.

๒๕๔. อิมสฺมา ห-ธา จ.

๒๕๕. ยโต หี.

๒๕๖. กาเล.

๒๕๗. กี-สพฺพณฺเณก-ย-กุหิ ทา-ทาจนํ.

๒๕๘. ตมฺหา ทานิ จ.

๒๕๙. อิมสฺมา รหิ-ธฺนา-ทานิ จ.

๒๖๐. สพฺพสฺส โส ทามฺหิ วา.

๒๖๑. อวณฺโณ เย โลปณฺจ.

๒๖๒. วุฑฺฒสฺส โช อียิณฺเญสฺส.

๒๖๓. ปสฺตถสฺส โส จ.

๒๖๔. อนฺตีกสฺส เนโท.

๒๖๕. พาฬฺหสฺส สาโร.

๒๖๖. อปฺปสฺส กณฺ.

๒๖๗. ยฺวานญจ.

๒๖๘. วนตุ-มนตุ-วินญจ โลโป.

๒๖๙. ยวตํ ต-ล-น-ทการานํ พยญชนานิ จ-ล-ณ-ชการตตํ.

๒๗๐. อมฺห-ตฺมฺห-นฺตฺ-ราช-พฺรหฺมตฺต-สข-สตุฏฺ-ปิตาทีหิ สฺมา นาว.

อิติ นามกप्เป ปญจโม กถโ

นามสฺตตํ นิฉฺจิตํ.

๓. การกกณฺท

๒๗๑. ยสฺมาทเปติ ภยมาทตเต วา ตทปาทานํ

๒๗๒. ธาตุ-นามานมุสคฺคโยคาทีสฺวปิ จ.

๒๗๓. รกฺขณตฺถานมิฉฺจิตํ.

๒๗๔. เยน วาทสฺสนํ

๒๗๕. พุรฺนตฺกทฺธกาล-นิมฺมาน-ตฺวาโลป-ทิสายค-วิมุตฺตารปฺปโยค-สฺสทฺธป-ปโมจฺน-เหตุ-วิ

วิตฺตป-ปมาณ-ปฺพุพโยค-พฺนฺธ-คฺคณวจฺน-ปญฺห-กณ-โกกาตฺตฺตฺส จ.

๒๗๖. ยสฺส ทาตุกาโม โรจเต ธารยเต วา ตํ สมฺปทานํ

๒๗๗. สิลลสม-หนฺ-จา-สป-ธาร-ปฺห-กฺธ-ทฺหิสฺสสุย-ราธิกฺข-ปจฺจาสฺสณ-อนฺุปตฺติณ-ปฺพุพกตฺตาโร

จฺนตฺถ-ตทตฺถ-ตฺมตฺถาลมตฺถ-มณฺเฑ-นาทฺรปฺปาณิ คตฺยตฺถกมฺมํ นิ อาสีสฺสตฺถ-สม

มฺติ-

ภิชฺย-สฺตตฺมยตฺถสฺ จ.

๒๗๘. โยธโร ตโมกาสํ.

๒๗๙. เยน วา กยิริเต ตํ กรณํ

๒๘๐. ยํ กโรติ ตํ กมฺมํ.

๒๘๑. โย กโรติ ส กตฺตา.

๒๘๒. โย กาเรติ ส เหตุ.

๒๘๓. ยสฺส วา ปรีคฺคโห ตํ สามี.

๒๘๔. ลิงฺคตฺถ ปจฺมา.

๒๘๕. อาลปเน จ.

๒๘๖. กรณ ตติยา.

๒๘๗. สหาทีโยเค จ.

๒๘๘. กตฺตริ จ.

๒๘๙. เหตุวตุเถ จ.
๒๙๐. สตุตมยตุเถ จ.
๒๙๑. เยนงุควิกาโร.
๒๙๒. วิเสสเน จ.
๒๙๓. สมุปทาเน จตุตถิ.
๒๙๔. นโมโยคาศีสวปิ จ.
๒๙๕. อปทาเน ปญจมี.
๒๙๖. การณตุเถ จ.
๒๙๗. กมฺมตุเถ ทุตฺติยา.
๒๙๘. กาลทธานมจจนุตสํโยเค.
๒๙๙. กมฺมปฺปวจนียยตุเต.
๓๐๐. คติ-พุทฺธิ-ภฺช-ป?-หฺร-กร-สยาทีนํ การิเต วา.
๓๐๑. สามิสฺสราริปปติ-ทายาท-สภฺชิ-ปติภฺ-ปฺสฺตฺกฺสเลหิ จ.
๓๐๒. นิทฺฐารणे จ.
๓๐๓. อนาทเร จ.
๓๐๔. แวจิ ทุตฺติยา ฦจฺจิมฺมตุเถ.
๓๐๕. ตติยา-สตุตมีนญจ.
๓๐๖. ฦจฺจิ จ.
๓๐๗. ทุตฺติยา-ปญจมีนญจ.
๓๐๘. กมฺม-กรณ-นิมิตฺตตฺเถสฺส สตุตมี.
๓๐๙. ทุตฺติยา-ปญจมีนญจ.
๓๑๐. กมฺม-กรณ-นิมิตฺตตฺเถสฺส สตุตมี.
๓๑๑. สมุปทาเน จ.
๓๑๒. ปญจมยตุเถ จ.
๓๑๓. กาล-ภาเวสฺส จ.
๓๑๔. อุปฺยํวาทิสฺสรวเจเน.
๓๑๕. มณฺเฑทิสฺสสฺสเกสฺส ตติยา จ.

อิติ นามกฺปเป การกฺปโป ฦจฺจโ จ ฦจฺจโ.

การกฺสฺตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๔. สมาสกณฺฑ

๓๑๖. นามานํ สมาสํ ยุตตตฺถเ.

๓๑๗. เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.

๓๑๘. ปกฺติ จสฺส สรรนตสฺส.

๓๑๙. อุปสคฺค-นิปาตปฺพโก อพฺยयीภาโว.

๓๒๐. โส นปฺสกลิงฺโก.

๓๒๑. ทิกฺขุเสกตฺตํ.

๓๒๒. ตถา ทวนฺเต ปาณิ-ตฺตฺริย-โยคค-เสนงค-ขุทฺทชนฺตฺก-วิวิธวฺรุทฺ-วิสภาคตฺถาทินฺนจ.

๓๒๓. วิภาสา รุกฺข-ติณ-ปฺสฺ-ธน-ธมฺม-ชนปทาที่นฺนจ.

๓๒๔. ทฺวิปเท ตฺลฺยาธิกรณฺ กมฺมธารโย.

๓๒๕. สงฺขยาปฺพโ โพ ทิกฺ.

๓๒๖. อุมฺเ ตปฺปฺริสา.

๓๒๗. อมาทโย ปรปเทภิ.

๓๒๘. อณฺณปทตฺถสฺ พหฺพพีหิ.

๓๒๙. นามานํ สมฺจุจโย ทวนฺโท.

๓๓๐. มหตฺ มหา ตฺลฺยาธิกรณฺ ปเท.

๓๓๑. อิตฺถิยํ ภาสิตปฺมิตฺถิ ปฺมาว เจ.

๓๓๒. กมฺมธารยสณฺเณ จ.

๓๓๓. อตฺตํ นสฺส ตปฺปฺริเส.

๓๓๔. สเร อนฺ.

๓๓๕. กทฺ กุสฺส.

๓๓๖. กาปฺปตฺถสฺ จ.

๓๓๗. กฺวจิ สมาสนฺตคตฺตานมการนฺโต.

๓๓๘. นทิมฺหา จ.

๓๓๙. ชายาย ตฺกฺ-ชานิ ปติมฺหิ.

๓๔๐. ฐนฺมฺหา จ.

๓๔๑. อํ วิภตฺตีนฺมการนฺตา อพฺยयीภาวา.

๓๔๒. สโร รสฺโส นปฺสเก.

๓๔๓. อณฺณสฺมา โลโป จ.

อิติ นามกปเป สมาสกปโป สตุตโม กณฺโฑ.

สมาสสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๕. ตทฺฐิตกณฺฑ

๓๔๔. วา ฌปฺจุเจ

๓๔๕. ฌายน-ฌาน วจุณาทีโต.

๓๔๖. ฌเญโย กตฺติกาทีหิ.

๓๔๗. อโต ฌิ วา.

๓๔๘. ฌโวปควาทีหิ.

๓๔๙. ฌเณร วิธฺวาทีโต.

๓๕๐. เยน วา สํสฺสจฺจํ ตฺรติ จฺรติ วฺหติ ฌิโก.

๓๕๑. .ตมธีเต เตนก

๓๕๒. ฌ ราคา ตสฺสเสทมณฺณตฺถเณสุ จ.

๓๕๓. ชาตาทีนมิมียา จ.

๓๕๔. สมุหตฺถเณ กณฺ-ณา.

๓๕๕. คาม-ชน-พณฺธุ-สหายาทีหิ ตา.

๓๕๖. ตทสฺส จานมิโย จ.

๓๕๗. อุปมตฺถายิตตฺตํ.

๓๕๘. ตนฺนิสฺสิตตฺถเณ โร.

๓๕๙. อาลู ตพฺพหุเล.

๓๖๐. ฌย-ตฺต-ตา ภาเว ตฺ.

๓๖๑. ฌ วิสฺมาทีหิ.

๓๖๒. รณเณียทีโต กณฺ.

๓๖๓. วิเสเส ตฺร-ตมิสิกียิฏฺฐา.

๓๖๔. ตทสฺสตฺถิติ วิ จ.

๓๖๕. ตปาทีโต สี.

๓๖๖. ทณฺฑาทีโต อิก-อี.

๓๖๗. มธฺวาทีโต โร.

๓๖๘. ฌุณาทีโต วนฺตฺ.

๓๖๙. สตุยาทีหิ มนฺตฺ.

๓๗๐. สทฐาทิโต ฌ.
๓๗๑. อายุสสุการาส มนตุมหิ.
๓๗๒. ตปฺปกติวจน มโย.
๓๗๓. สงฺขยาปฺรณ โม.
๓๗๔. ส ฉสฺส วา.
๓๗๕. เอกาทิโต ทสฺสสี.
๓๗๖. ทเส โส นิจฺจณฺจ.
๓๗๗. อนฺเต นิคฺคหิตณฺจ.
๓๗๘. ตี จ.
๓๗๙. ล ท-รานํ.
๓๘๐. วิสฺติ-ทเสสุ พา ทฺวิสฺส ตฺ.
๓๘๑. เอกาทิโต ทสฺส ร สงฺขยาเน.
๓๘๒. อฏฺฐาทิโต จ.
๓๘๓. เทวฏฺฐามากาโร วา.
๓๘๔. จตุจฺ-เมหิ ถ-จา.
๓๘๕. ทฺวิ-ตีหิ ติโย.
๓๘๖. ติเย ทฺ-ตปิ จ.
๓๘๗. เตสมฺมตฺตูปฺเพน อตฺตมฺม-ทิวตฺต-ทียตฺตมฺมตฺติยา.
๓๘๘. สรฺูปานเมกเสสฺวสกี.
๓๘๙. คณฺเน ทสฺส ทฺวิ-ติ-จตุ-ปณฺจ-ฉ-สฺต-อฏฺฐ-นวกานํ วิ-ติ-จตุตาร-ปณฺญา-ฉ-สฺต-ตาส-
นฺวา โยสุ โยนณฺจี้ สมาสํ จิ-ริ-ตี-ตุ-ติ.
๓๙๐. จตฺตูปฺทสฺส โลโป ตตฺตฺตรปทาหิ จสฺส จฺ-โจปิ นฺวา.
๓๙๑. ยทฺนูปฺพนฺนา นิปาตนา สิทฺถนฺติ.
๓๙๒. ทฺวาทิโต โกเนกตฺเถ จ.
๓๙๓. ทสทสํ สํ ทสกันํ สํ สหสฺสณฺจ โยมฺหิ.
๓๙๔. ยาว ตทฺตฺตฺริ ทสคฺคณฺติณฺจ.
๓๙๕. สกนาเมหิ.
๓๙๖. เตสํ โณ โลปํ.
๓๙๗. วิภาเค ฐา จ.

๓๙๘. สพพนาเมหิ ปการวจนเ ตุ ถม.

๓๙๙. กิมีเมหิ ถ.

๔๐๐. วุฑฐาทิสสรสสุ วาส โยคนุตสุ สณเ จ.

๔๐๑. มา ยูนมากโม จาเน.

๔๐๒. อาตตญจ.

๔๐๓. กุจาทิมชุตตตรานํ ทิม-รสสา ปจฺจเยสุ จ.

๔๐๔. เตสุ วุฑฐิ-โลปาคม-วิการ-วิปริตาเทสา จ.

๔๐๕. อ-ยฺวณฺณานฉาโย วุฑฐิ.

อิติ นามกปเป ตทฺธิตกปโป อฏฺฐโม กณฺโฑ.

ตทฺธิตสฺสตุํ นิฏฺฐิตํ.

๖. อาขยาดกณฺฑ

๔๐๖. อถ ปุพฺพานิ วิภตฺตีนํ จ ปรสฺสปาทานิ.

๔๐๗. ปรานฺยตฺตโนปทานิ.

๔๐๘. เทว เทว ปจฺม มชฺฌิมุตฺตมปุริสา.

๔๐๙. สพฺเพสเมกาภิธานเ ปโร ปุริโส.

๔๑๐. นามมฺหิ ปยฺชชมาเนปิ ตฺลยฺยาธิกรณเ ปจฺโม.

๔๑๑. ตุมฺहे มชฺฌิม.

๔๑๒. อมฺहे อุตฺตโม.

๔๑๓. กालเ.

๔๑๔. วตฺตมานา ปจฺจุปปนฺเน.

๔๑๕. อาณตฺยาสิฏฺเฐนฺตฺตกาเล ปณฺจมี.

๔๑๖. อนุมฺติ-ปริกปฺปตฺเถสุ สตฺตมี.

๔๑๗. อปจฺจกฺเข ปโรกฺขาตีเต.

๔๑๘. หิโยปฺภุติ ปจฺจกฺเข หิยฺยตฺตนี.

๔๑๙. สมีเปชฺชตนี.

๔๒๐. มาโยเค สพฺพกาเล จ.

๔๒๑. อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.

๔๒๒. กุริยาติปฺนเนตีเต กาลาติปฺตติ.

๔๒๓. วตฺตมานา ติ อนฺติ สี ถ มิ ม,

- เต อนุเต เส วุเห เอ มุเห.
๔๒๔. ปณจมี ตุนตุ หิ ถ มิ ม,
ตํ อนุตํ สสุ วุโห เอ อามเส.
๔๒๕. สตุตมี เอยย เอยยฺ เอยยาสิ เอยยาถ อयยามิ เอยยาม,
เอถ เอริ เอโถ เอยยาวิโห เอยยํ เอยยามเห.
๔๒๖. ปโรกขา อ อฺ เอ ตถ อํ มห,
ตถ เร ตโถ วุโห อี มุเห.
๔๒๗. หิยตฺตนี อา อฺ โอ ตถ อํ มหา,
ตถ ตถฺ เส วุหํ อี มุหเส.
๔๒๘. อชฺชตฺตนี อี อฺ โอ ตถ อํ มหา,
อา อฺ เส วุหํ อํ มุเห.
๔๒๙. ภวิสฺสนฺตี สฺสติ สฺสนฺติ สฺสสิ สฺสถ สฺสามิ สฺสาม,
สฺสเต สฺสนฺเต สฺสเส สฺสวฺเห สฺสํ สฺสามเห.
๔๓๐. กาลาติปตฺติ สฺสา สฺสํ สฺสเส สฺสถ สฺสํ สฺสมฺหา,
สฺสถ สฺสํ สฺสเส สฺสวฺเห สฺสํ สฺสามเห.
๔๓๑. หิยตฺตนี-สตุตมี-ปณจมี-วตฺตมานา สพฺพธาตูกํ
อิติ อาชฺยาตกปเป ปจโม กณฺโฑ.
๔๓๒. ธาตุ-ลึงฺเคหิ ปรา ปจฺจยา.
๔๓๓. ติช-คุป-กิต-มานะหิ ข-ณ-สา วา.
๔๓๔. ภูช-ชม-หฺร-สุ-ปาทีหิ ตุมิฉนฺตเถสุ.
๔๓๕. อาย นามโต กตฺตูปมานาทาจาเร.
๔๓๖. อีပ္ปมานา จ.
๔๓๗. นามมหาตฺติฉนฺตเถ.
๔๓๘. ธาตุหิ เณ-ณย-ณาเป-ณาปยา การิตานิ เหตุตฺเถ.
๔๓๙. ธาตุรูปะ นามสมา ญโย จ.
๔๔๐. ภาว-กมฺเมสุ โย.
๔๔๑. ตสฺส จวคฺค-ยการ-วกรตฺตํ สธาตฺวนตสฺส.
๔๔๒. อิวณฺณาคโม วา.
๔๔๓. ปุพฺพรูปญจ.

๔๔๔. ยถา กตฺตริ จ.
๔๔๕. ภูวาทิโต อ.
๔๔๖. รุฐาทิโต นิคฺคหิตปุพฺพณฺจ.
๔๔๗. ทิวาทิโต โย.
๔๔๘. สุวาทิโต ญ ณา จ.
๔๔๙. กิยาทิต นา.
๔๕๐. คหาทิต ปฺป-ณฺหา.
๔๕๑. ตนาทิต โอ-ยิรา.
๔๕๒. จุราทิต เณ-ณฺยา.
๔๕๓. อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมณิ.
๔๕๔. กตฺตริ จ.
๔๕๕. ธาตุปฺ-ปจฺจเยหิ วิภตฺติโย.
๔๕๖. กตฺตริ ปรสฺสปทํ.
๔๕๗. ภูวาทโย ธาตโว
 อิติ อาขยาดกปฺเป ทฺติโย กณฺโฑ.
๔๕๘. กุจาทิวณฺณานเมกสฺสราณํ ทฺวภาโว.
๔๕๙. ปุพฺพพฺภาโส.
๔๖๐. รสฺโส.
๔๖๑. ทฺติย-จตฺตถานํ ปจฺม-ตฺติยา.
๔๖๒. กวคฺคสฺส จวคฺโค.
๔๖๓. มาน-กิตานํ ว-ตตฺตํ วา.
๔๖๔. หสฺส โช.
๔๖๕. อนตฺสสิวณฺณกาโร วา.
๔๖๖. นิคฺคหิตณฺจ.
๔๖๗. ตโต ปา-มานานํ วา-มํ เสสฺ.
๔๖๘. จา ติฏฺฐโจ.
๔๖๙. ปา ปิโว.
๔๗๐. ฌาสฺส ชา-ชฺ-นา.
๔๗๑. ทิสฺสส ปสฺส-ทิสฺส-ทกฺขา วา.

๔๗๒. พุณฺณนตฺตสฺส โจ ฌปฺปจฺเจสฺส จ.

๔๗๓. โก เข จ.

๔๗๔. หรฺสฺส คี เส.

๔๗๕. พฺรหฺม-ภูณฺมาห-ภฺววา ปโรภฺขายํ.

๔๗๖. คมฺมฺสฺสํโต จฺโณ วา สพฺพาสฺส.

๔๗๗. วจฺสฺสชฺชตฺตนิมฺมิหิ มกาโร โอ.

๔๗๘. อกาโร ทิฆํ หิ-มิ-เมสฺส.

๔๗๙. หิโลปํ วา.

๔๘๐. โหติสฺสเรโหเห ภวิสฺสํตฺตนิมฺมิหิ สฺสสฺส จ.

๔๘๑. กรสฺส สปฺปจฺเจสฺส กาโห.

อิตฺติ อาชฺชยาตกปฺเป ตตฺติโย กณฺโฑ.

๔๘๒. ทาทนสฺสํตฺตํ มิ-เมสฺส.

๔๘๓. อสฺสํโยคนตฺตสฺส วุทฺธิ การิเต.

๔๘๔. ฌมฺภาทึนํ วา.

๔๘๕. อญฺเญสฺส จ.

๔๘๖. คฺกุห-ทฺทฺธานํ ทิฆํ.

๔๘๗. วจ-วส-วหาทึนํมฺกาโร วสฺส เย.

๔๘๘. หวิปรียโย โล วา.

๔๘๙. คหสฺส ฌเม ปฺเป.

๔๙๐. หโลโป ญฺหามฺหิ.

๔๙๑. กรสฺส กาสตฺตมชฺชตฺตนิมฺมิหิ.

๔๙๒. อสฺสํมา มิ-มานํ มฺหิ-มฺหานตฺตโลโป จ.

๔๙๓. ถสฺส ตฺถตฺตํ.

๔๙๔. ติสฺส ตฺถิตฺตํ.

๔๙๕. ตฺสฺส ตฺถตฺตํ.

๔๙๖. สิมฺหิ จ.

๔๙๗. ลภสฺสํมา อี-อีณํ ตฺถ-ตฺถ.

๔๙๘. กุสฺสํมา ทิ จฺฉิ.

๔๙๙. ทาธาตฺสฺส ทชฺช.

๕๐๐. วทสฺส วชฺชํ.
๕๐๑. คมิสฺส ฌมฺมํ.
๕๐๒. ยมฺหิ ทา-ธา-มา-จา-หา-ปา-มห-มถาทินฺมี.
๕๐๓. ยชสฺสาทิสฺสิ.
๕๐๔. สพฺพโต อุ อีสฺ.
๕๐๕. ชร-มรณํ ชีร-ชีย-มียา วา.
๕๐๖. สพฺพตฺถาสสฺสาทิลोโป จ.
๕๐๗. อสพฺพธาทูเก ภู.
๕๐๘. เอยฺยสฺส ฌาโต อียา-ฌา.
๕๐๙. นาสฺส โลโป ยการตฺตํ.
๕๑๐. โลปนฺนเมตฺตมกาโร.
๕๑๑. อุตฺตโมกาโร.
๕๑๒. กรสฺสากาโร จ.
๕๑๓. โอ อว สเร.
๕๑๔. เอ อย.
๕๑๕. เต อาวยา การิเต.
๕๑๖. อิการาคโม อสพฺพธาทูกมฺหิ.
๕๑๗. กุวจิ ธาตุ-วิมฺตติป-ปจฺจยํ ทิม-วิปริตาเทส-โลปา-คมา จ.
๕๑๘. อตฺตโนปทานิ ปฺรสฺสพทตฺตํ.
๕๑๙. อการาคโม หิยฺยตฺตนี-อชฺชตฺตนี-กาลาติปตฺตีสฺ.
๕๒๐. พฺรฺโต อี ติมฺหิ.
๕๒๑. ธาตุสฺสหนฺโต โลโปเนกสฺสรสฺส.
๕๒๒. อีสฺ-ยมนฺมหนฺโต จโน วา.
๕๒๓. การิตานํ โณ โลป.

อิติ อาขยาดกปเป จตฺตฺโต กณฺโฑ.

อาขยาดสฺสตฺตํ นิฏฺฐิตํ.

๗. กิพฺพิธานกณฺฑ

๕๒๔. ธาตุยา กมฺมาทิมฺหิ โณ.

๕๒๕. สณฺณายม-นุ.

๕๒๖. ปุเร ททา จ อี.
๕๒๗. สพฺพโต ญว-ตฺวาวิ วา.
๕๒๘. วิส-รฺช-ปทาทีโต ณ.
๕๒๙. ภาเว จ.
๕๓๐. กุวิ จ.
๕๓๑. ฐาทีหิ รมโม.
๕๓๒. ตสฺสึลาทีสุ ณี-ตฺวาวิ จ.
๕๓๓. สท-ท-กฺข-จล-มณฺฑตถ-รฺจาทีหิ ยฺ.
๕๓๔. ปาราทีคมิมหา รฺ.
๕๓๕. ภิกฺขาทีโต จ.
๕๓๖. หนฺตฺยาทีนํ ญโก.
๕๓๗. นุ นิคฺคหิตํ ปทฺนเต.
๕๓๘. สํหนฺน?าย วา โร โฆ.
๕๓๙. รมฺหิ รนฺโต ราทีโน.
๕๔๐. ภาว-กมฺเมสุ ตพฺพานียา.
๕๔๑. ญโย จ.
๕๔๒. กรมฺหา วิจฺจ.
๕๔๓. ญโตพฺพ.
๕๔๔. วท-มท-คมฺ-ยฺช-ครหาการาทีหิ ชฺช-มฺม-คฺค-ยฺเหยยา-คาโร วา.
๕๔๕. เต กิจฺจา.
๕๔๖. อญฺเณ กิตฺ.
๕๔๗. นนฺทาทีหิ ยฺ.
๕๔๘. กตฺตุ-กรณ-ปเทเสสุ จ.
๕๔๙. รหาทีโต ณ.
 อิตฺติ กิพฺพิธานกปฺเป ปจฺโม กณฺโฑ.
๕๕๐. ฌาทยเ ตกาลีกา.
๕๕๑. สณฺณายํ ทา-ธาโต อี.
๕๕๒. ตี กิจฺจาสิฏฺเฐ.
๕๕๓. อิตฺถิยม-ติ-ยโว วา.

๕๕๔. กรโต ริริย.
๕๕๕. อตีเต ต-ตวนตุ-ตาวี.
๕๕๖. ภาว-กมุเมสุ ต.
๕๕๗. พุฐ-คมาทิตเถ กตุตริ.
๕๕๘. ชิต อิน สพุพตถ.
๕๕๙. สุปโต จ.
๕๖๐. อีส-ท-สุหิ ข.
๕๖๑. อิจนตเถสุ สมานกตตุเกสุ ตเว-ตุ วา.
๕๖๒. อรห-สกุภาทิส จ.
๕๖๓. ปตตวเจเน อลมตเถสุ จ.
๕๖๔. ปุพพกาเลกตตุกานัน ตุน-ตฺวาน-ตฺวา วา.
๕๖๕. วตตมาเน มานนฺตา.
๕๖๖. สาสาทิหิ รตถ.
๕๖๗. ปาติโต ริต.
๕๖๘. มานาทิหิ ราช.
๕๖๙. อาคมา ตโก.
๕๗๐. ภพเพ อิก.

อิตติ กิพพิธานกปเป ทุติโย กณฺโฑ.

๕๗๑. ปจฺจยาทนิฏฺฐา นิปาตนา สิชฺฌนฺติ.
๕๗๒. สาส-ทิสโต ตสฺส ธิฏฺฐา จ.
๕๗๓. สาทิ สนฺต-ปฺจุณ-ภนฺช-หนฺสารถิหิ ฏฺฐา.
๕๗๔. วสโต อุตถ.
๕๗๕. วสฺส วา ว.
๕๗๖. ฐ-ตม-ภ-เหหิ ฐ-ตมา จ.
๕๗๗. ภนฺชโต คฺโค จ.
๕๗๘. ภูชาทินมนฺโต โน ทฺวิ จ.
๕๗๙. วจ วา ว.
๕๘๐. คุปาทินณฺณ.
๕๘๑. ตราทิหิ อิกฺกณฺ.

๕๘๒. ภิพาทีโต อินฺน-อนฺน-อึณฺนา วา.
๕๘๓. สฺส-ปจ-สกโต กุช-กุกา จ.
๕๘๔. ปกุกมาทีหิ นโต จ.
๕๘๕. ชนาทีนมา ติมฺหิ จ.
๕๘๖. คม-ชน-หน-รมาทีนมนโต.
๕๘๗. รกาโร จ.
๕๘๘. จา-ปานมิอี จ.
๕๘๙. หนฺเตหิ โห หสฺส โพ วา อทท-นาหานํ
 อิตฺติ กิพฺพิธานกปฺเป ตติโย กณฺโฑ.
๕๙๐. ณฺมฺหิ รนฺชสฺส โณ ภาว-กรณฺสฺ.
๕๙๑. หนฺสฺส ชมาโต.
๕๙๒. วโร วา สพฺพตฺถ.
๕๙๓. อาการนฺตานมาโย.
๕๙๔. ปุร-สมฺป-ปรีหิ กโรตฺสฺส ช-ชรา วา ตปฺจฺเจสฺส จ.
๕๙๕. ตเว-ตฺนาคีสุ กา.
๕๙๖. คม-ชน-หนาทินํ ตฺ-ตพฺพาคีสุ น.
๕๙๗. สพฺเพหิ ตฺนาคินํ โย.
๕๙๘. จนนฺเตหิ รจฺจํ.
๕๙๙. ทิสฺสา สุวาน-สุวานฺตโลโป จ.
๖๐๐. ม-ห-ท-เภหิ มฺม-ยฺห-ชฺช-พฺภ-ทฺธา จ.
๖๐๑. ตทฺธิต-สฺมาส-กิตกา นามํวาทเว-ตฺนาคีสุ จ.
๖๐๒. ทุมฺหิ คฺรุ.
๖๐๓. ทีโฆ จ.
๖๐๔. อกฺขเรหิ การ.
๖๐๕. ยถาคมฺมิกาโร.
๖๐๖. ท-ธนฺตโต โย กฺวจิ.
 อิตฺติ กิพฺพิธานกปฺเป จตฺตฺโถ กณฺโฑ.
๖๐๗. นิคฺคหิตํ สํโยคาทิ โน.
๖๐๘. สพฺพตฺถ เค คี.

๖๐๙. สทสฺส สิทฺตํ.
๖๑๐. ยชสฺส สรสฺสี ภูเจ.
๖๑๑. ห-จตุตฺถานมนฺตานํ โท ธ.
๖๑๒. โท ฌกาเร.
๖๑๓. คหสฺส ฌร เณ วา.
๖๑๔. ทหสฺส โท พฺ.
๖๑๕. ฐาตฺวานตสฺส โลโป ภูวิมฺหิ.
๖๑๖. วิทฺนเต อู.
๖๑๗. น-ม-ก-รานมนฺตานํ นิยฺยตฺตมฺหิ.
๖๑๘. น ก-คตฺตํ จ-ชา ญฺมฺหิ.
๖๑๙. กรสฺส จ ตตฺตํ ตฺสฺมี.
๖๒๐. ตฺ-ตฺน-ตพฺเพสฺสุ วา.
๖๒๑. การิตํ วิย ฌานฺนพฺนฺโธ.
๖๒๒. อนกา ยฺ-ญฺวณฺ.
๖๒๓. ก-คา จ-ชานฺ.

อิติ กิพฺพิธานกปฺเป ปณฺจโม กถฺโถ.

กิพฺพิธานสฺสตฺตํ นิฉฺฉิตํ.

๘. อุณาทิกถฺน
๖๒๔. กตฺตริ กิตฺ.
๖๒๕. ภาว-กมฺเมสฺสุ กิจฺจ-กต-ขตฺถา.
๖๒๖. กมฺมฺนิ พุติยาโย กุโต.
๖๒๗. ขยาทีหิ มนุ ม จ โต วา.
๖๒๘. สმაทีหิ ธ-มา.
๖๒๙. คหสฺสฺปชฺสเส วา.
๖๓๐. มสฺสสฺส สฺสสฺส จฉร-จเนรา.
๖๓๑. อาปฺพุพฺพจรสฺส จ.
๖๓๒. อล-กิล-สเลหิ ล-ยา.
๖๓๓. ยาน-ลาณา.
๖๓๔. มถิสฺส ธสฺส โล จ.

๖๓๕. เปสาดิสคฺค-ปตฺตกาเลสุ กิจฺจา.
๖๓๖. อวสฺสกาธมฺเณสุ ณี จ.
๖๓๗. อรห-สกุภาทีหิ ตฺ.
๖๓๘. วชาทีหิ ปพพชฺชาทโย นิปฺจุจฺนเต.
๖๓๙. กุวิโลโป จ.
๖๔๐. สจ-ชานํ ก-คา ฌานูปฺนฺธ.
๖๔๑. นุทาทีหิ ยฺ-ญฺวณมนานนากานนกา สการิตฺเตหิ จ.
๖๔๒. อี-ย-ต-ม-กิ-เอสานมนตฺสโร ทีฆํ กุวจิ ทฺสสฺส คฺคณํ โท รํ ส-กฺขี จ.
๖๔๓. ภายาทีหิ มติ-พุธิ-ปฺปชาทีหิ จ กุโต.
๖๔๔. เวปฺ-สี-ทว-วฺมุ-กฺ-ทา-ญฺ-หฺวาทีหิ ญฺ-ตฺติม-ณฺมา นิพฺพตฺเต.
๖๔๕. อกฺโกเส นมฺหานิ.
๖๔๖. เอกาทิโต สกิสฺส กฺขตฺตฺ.
๖๔๗. สฺนสฺสฺนสฺสโณณวณฺวณฺนุณฺนุณฺนุณฺนา.
๖๔๘. ตฺรฺณสฺส สฺสุ จ.
๖๔๙. ยฺวสฺสฺวสฺสฺวณฺนุณฺนา.
๖๕๐. กาเล วตฺตมานาตีเต ฌวาทโย.
๖๕๑. ภาวิสฺสติ คมาทีหิ ณี-ฌมฺ.
๖๕๒. กุริยาญํ ญฺ-ตฺโว.
๖๕๓. ภาววาจิมฺหิ จตฺตฺตฺถิ.
๖๕๔. กมฺมฺนิ โณ.
๖๕๕. เสเส สฺสํ-นฺตฺ-มานานา.
๖๕๖. ฉทาทีหิ ต-ตฺรณฺ.
๖๕๗. วทาทีหิ ณีตฺโต คณ.
๖๕๘. มิทาทีหิ ตฺติ-ติโย.
๖๕๙. อฺสุ-รณฺช-ทํสํ ทํสฺส ททฺโธ ฌ-จา จ.
๖๖๐. สฺวฺสานมฺวฺสานมโต โถ จ.
๖๖๑. รณฺชฺทาทีหิ ฐ-ทิตฺท-กิริยา กุวจิ ช-ทโลโป จ.
๖๖๒. ปฏฺิโต หิสฺส เหรณฺ-หฺริณฺ.
๖๖๓. กทฺยาทีหิ โก.

๖๖๔. ขาทาม-คมานัน ขนุณนุช-คณธา.

๖๖๕. ปฎาที่หุยล.

๖๖๖. ปุถสส ปุถุ ปถาโม วา.

๖๖๗. สสวาทิหิ ตุ-ทโว.

๖๖๘. จยาที่หิ อิวโร.

๖๖๙. มุณาที่หิ จิ.

๖๗๐. วิทาที่หุยโร.

๖๗๑. หนาที่หิ นุ-ณ-ตโว.

๖๗๒. กุฎาที่หิ โ?

๖๗๓. มนุ-ปุร-สุณาที่หิ อุสส-นุสสา

อิตติ กิพุพิธานกปเป อุณาทิกปโป ฉนฺโจ กณโฑ.

อุณาทิสุตตํ นิฉฺจิตํ.

กจฺจายนสุตตํ นิฉฺจิตํ.

สนฺธิมฺหิ เอกปณฺณาสํ นามมฺหิ ทฺวิสตํ ภเว

อญฺจารสาธิกญฺเจว การเก ปณฺจตาลีลํ.

สมาเส อญฺจวิสณฺจ ทฺวาสนฺนิจิ ตทฺธิเต มตํ

อญฺจารสสตาขยาเต กิเต สุตตสฺสํ ภเว

อุณาทิมฺหิ จ ปณฺณาสํ สุตตเมทํ ปกาสิตํ.

(คัมภีร์การิกา)

พาลาวตาโร

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

คณฺถารมฺภ

๑. สนนฺธิกณฺฑ

สณฺญา

อกฺขราปาทย เอกจตฺตาลีลํ.

อกฺขรา อปี อการาทย เอกจตฺตาลีลํ สุตฺตฺนโตปการา. ตํ ยถา. อ อา อิ อี อุ อู เอ โอ ก ข ค
ฌ ง จ ฉ ช ฌ ฉ ฐ ฏ ฑ ฒ ต ถ ท ธ น ป ผ ฝ ภ ม ย ร ล ว ส ห พ อํ อิติ.

ตตฺถโกทฺถนฺตา สรา อฏฺฐ.

ตตฺถ อกฺขเรสุ โอการนฺตา อฏฺฐ สรา นาม.

ตตฺถเอติ วตฺตเต.

ลหุมตฺตา ตโย รสฺสา.

ตตฺถ สเรสุ ลหุมตฺตา อ อิ อุ อิติ ตโย รสฺสา.

อณฺเณ ทีฆา.

ตตฺถ สเรสุ รสฺเสหฺมณฺเณ ทีฆา. สโยคโต ปุพฺเพ เอ-โ อ รสฺสา อิโวจฺจนฺเต กวฺจิ. อนนฺตรา พยฺย
ชนา สโยโค. เอตฺถ เสยโย โอฏฺฐโ จ สโตติ.

เสสา พยฺยชนา.

สเร จเปตฺวา เสสา กาทย นิคฺคหิตนฺตา พยฺยชนา.

วคฺคา ปณฺจ-ปณฺจโส มนฺตา.

พยฺยชนานํ กาทย มการนฺตา ปณฺจ-ปณฺจโส อฺกฺขรวนฺโต วคฺคา.

วคฺคานํ ปจฺม-ทฺติยา โส จาโฆสา, พนฺดาณฺเณ โฆสา. โฆสาโฆสสณฺญา จ ปรสมณฺญา ปโยเคติ
สงฺคหิตา.

เอวํ ลิงฺค-สพฺพนาม-ปท-อุปสคฺค-นิปาต-ตทฺธิต-อาขยาต-กมฺมปฺปวจฺนียาทิสณฺญา จ.

อํ อิติ นิคฺคหิตํ.

อํ อิติ อการโต ปรี โย พินฺทุ สฺยติ, ตํ นิคฺคหิตํ นาม.

พินฺทุ จูฬามณฺหากาโร นิคฺคหิตนฺติ วุจฺจเต

เกวลสฺสาปฺปโยคตฺตา อกาโร สนนฺธิยเต.

อ-กาวคฺค-หา กณฺจชา. อิ-จวคฺค-ยา ตาลุชา. อุ-ปวคฺคา โอฏฺฐชา. ฌวคฺค-ร-ฟา มุทฺธชา. ตวคฺค-

ล-สา ทนฺตชา. เอ กณฺจตาลุโข. โอ กณฺโฆจฺจุโข. โว ทนฺโตจฺจุโข.

สณฺญา

สรสนฺธิ

โลก อคฺโค อิตฺยสฺมี

ปุพฺพมโหจิตมสฺสรํ สเรณ วิโยชเยติ ปุพฺพพยุฉนํ สรโต ปุณฺณกาทพฺพํ.

สรา สเร โลปํ

อนนฺตเร สเร ปเร สรา โลปํ ปปโปนฺติ.

นเย ปรี ยุตฺเตติ อสฺสโร พยุฉนโน ปรกฺขรํ เนตพฺโพ. โลกคฺโค.

สเรตฺยสฺมี โอปสิเลสิโก กาลสตุตฺมี. ตโต วณฺณกาล-พยุฉาเน การิโย น โหติ. ยถา “มํ อ
หาสี”ติ “ปมาทมนุญฺญชฺนตี” ตยาทิกาถาโย “ชนา อปฺปมาทนฺ”ติ จ. เอวํ สพฺพสนฺธิสฺสุ.

อนนฺตรํ ปรสฺส สรสฺส โลปํ วกฺขติ. ตสฺมาเนน ปุพฺพสฺส โลปํ ฌายติ. เตเนว สตุตฺมีนิตฺติกฺกสฺส
ปรตานิ คมฺยเต.

สเรตฺยธิกาโร.

ปน อิมะ ปน อิมะตีห

สรา โลปํ อิตฺเตว.

วา ปโร อสฺฐปา.

อสมานรฺฐปา สรมฺหา ปโร สโร วา ลุปฺยเต. ปนเม, ปนิเม.

พนฺธฺสฺส อิว, น อฺเปตฺตีธ

กฺวจาสนฺนํ ลุตฺเต.

สเร ลุตฺเต ปรสฺส กฺวจิ อสฺวณฺโณ โหตีติ อฺ-อุ อฺจฺเจเตสํ จานาสนฺนา เอ-โอ. พนฺธฺสฺสเอว, โนเปติ.
ทึฆํ.

สเร ลุตฺเต ปโร สโร กฺวจิ จานาสนฺนํ ทึฆํ ยาติ. ตตฺตฺรายํ, ยานีธ, พหฺูปการํ, สทฺธิธ, ตถูปมํ.

กีสฺส อฺเรตฺยตฺร

ปุพฺโพ จ.

สเร ลุตฺเต ปุพฺโพ จ กฺวจิ (จานาสนฺนํ) ทึฆํ ยาติ. กีสฺส.

เต อชฺช, เต อหฺนเตตฺถ

ยเมทนฺตสฺสาเทโส.

สเร ปเร อนตฺสส เอการสฺส กฺวจิ โย อาเทโส โหติ. ตยชฺช ทีฆนฺติ พุณฺณเน ปเร กฺวจิ ทีโฆ.
ตฺยาหิ.

กฺวจิตฺติ กิ. เนตถ

โส อสฺส, อนฺ อตฺตยตฺถ.

วโมทฺทนฺตานํ

สเร ปเร อนโตการุการานํ กฺวจิ โว อาเทโส โหติ. สฺวสฺส อนฺวติ.

กฺวจิตฺติ กิ. ตยสฺส, สเมตฺตายสฺมา.

อิธ อหฺนตฺธิธ

โท ฐสฺส จ.

สเร ปเร ฐสฺส กฺวจิ โท โหติ. ทีโฆ. อิทาหิ.

กฺวจิตฺติ กิ. อีธเว.

จกาเรน พุณฺณชเนปิ. อิท ภิกฺขเว.

ปติ อนฺตํ, วุตฺติ อสฺเสตฺตีห

อิวณฺโณ ยํ นวา.

สเร ปเร อิวณฺณสฺส โย นวา โหติ. กตยการสฺส ติสฺส สพุโป จ ตีติ กฺวจิ จาเทเส

ปรเทวภาโว จาเนติ สรโต ปรพุณฺณชนสฺส จานาสนฺนวสา ทฺวิตฺตํ. ปจฺจนฺตํ, วุตฺตยสฺส.

นวาติ กิ. ปฏฺกคฺคิ. เอตถ กฺวจิ ปฏฺธิ ปตฺติสฺเสติ ปตฺติสฺส ปฏฺธิ.

วณฺณคฺคฺคหฺนํ สพุพฺพุตถ รสฺสทีฆสงฺคหฺนตฺถ.

ยถา เอเวตฺตีห

เอวาทิสฺส ริ ปุพุโป จ รสฺโส.

สรโต ปรสฺส เอวสฺสารทิกฺกาโร ริตฺตํ นวา ยาทิ, ปุพุโป จ จานาสนฺนํ รสฺสํ. ยถาริว, ยถเว.

น อิมสฺส, ติ องฺคิกํ, ลหุ เอสฺสติ, อตฺต อตฺถํ, อิตฺ อายติ, ตสฺมา อิห, สพุภิ เอว, ฉ อภิญญา,
ปฺถ เอว, ปา เอเวตฺตีห

วาทฺว.

ย-ว-ม-ท-น-ต-ร-ลา จาคมา.

สเร ปเร ยาทโย อาคมา วา โหณฺติ. จกาเรน โค จ. นยิมสฺส, ติวงฺคิกํ, ลหุเมสฺสติ, อตฺตทตฺถํ,
อิตฺ นายติ, ตสฺมาติห, สพุภิเรว, ฉพภิญญา, ปฺถเคว. รสฺสนฺติ พุณฺณชเน ปเร กฺวจิ รสฺโส. ปเคว.

วาทิ กิ. ฉ อภิญญา, ปฺถ เอว, ปา เอว. เอตถ สเร กฺวจิตฺติ สรานํ ปกติ โหติ. สสฺส รูปเมว.
น วิกาโรตฺยตฺถ.

อภิ อุกุคโตตยตร

อพโภ อภีติ อภิสส อพโภ. อพภุคโต.

สรสนธิ

พยณชนสนธิ

พยณชนเนตยธิกาโร.

กวจิเตว.

โส ภิกขุ, กจจิ นุ ตว, ชานเม ตตฺตีห

โลปณจ ตตฺราราโร.

พยณชน เปเร สรณํ กวจิ โลโป โหติ, ตตฺร ลุตเต ?าเน อการาคโม. จกาเรน โอการุการาปิ.

ส ภิกขุ, กจจิ โน ตว, ชานเม ต.

กวจีติ กิ. โส มฺนิ.

อุโหมโส, อาชาตุนตฺตีห

เทวภาโว จาเน อิตฺว

วคฺเค โหมสาโหมสาณํ ตติย-ปจมา.

วคฺเค โหมสาโหมสาณํ จตฺตถ-ทฺตฺตฺยานํ ตพฺพคฺเค ตติย-ปจมา โหนติ ยถาสงฺขมํ ยุตเต จาเน.

อุคฺโหมโส. รสเส อกฺขาตํ.

ปร สหสฺสํ, อติปป ไชตฺตีห

กวจิ โอ พยณชนเนติ โอการาคโม. ปโรสหสฺสํ. คาคเม จ. อติปปโค ไช.

อว นทฺธาตยตร

โอ อวสเสติ กวจิ อวสส โอ. โอนทฺธา.

กวจีติ กิ. อวสฺสสตฺ.

พยณชนสนธิ

นิกคหิตสนธิ

นิกคหิตนตยธิกาโร.

กิ กโต, สํ ชาโต, สํ จโต, ตํ ฐนํ, ตํ มิตฺตุนตฺตีห

วคฺคณตํ วา วคฺเค.

วคฺคพฺยณฺชน เปร พินฺทฺสุส ตพฺพคฺคณฺโต วา โหติ. กิงฺกโต, สมฺชาโต, สมฺจิตฺโต, ตณฺณํ, ตมฺมิตฺตํ.

วาติ กิ. น ตํ กมฺมํ.

วากาเรเนว เล โล จ. ปุณฺณลึงฺคํ.

วาตฺยธิกาโร.

เอวํ อสฺส, เอตํ อโวเจตฺตีห

ม-ทา สเร.

สเร เปร เตน สห พินฺทฺโน โย วา โหติ. ทฺวิตฺเต สมฺโยโค, สโยโค.

จกฺขุ อนิจฺจํ, อว สโรตฺตีห

อาคโม กฺวจิตฺตว.

นิกฺคหิตฺตจ.

สเร พฺยณฺชน วา เปร กฺวจิ พินฺทฺวาคโม โหติ. จกฺขุ อนิจฺจํ, อวสโร.

วิทฺธํ อคฺคํ, ตาสํ อหนฺตฺตีห

กฺวจิ โลปนฺติ สเร พินฺทฺโลโป. วิทฺธคฺคํ. ทีฆะ สาราโค.

พีชํ อเวตฺตีห

ปโร วา สโร.

พินฺทฺโต ปโร สโร วา ลฺลฺยเต. พีชว.

เอวํ อสฺสเสตฺตีห

พฺยณฺชน จ วิสมฺโยโค.

พินฺทฺโต สเร เปร ลฺลฺยเต สโยโค พฺยณฺชน วิณฺญฺสโยโค โหตฺติ ปุพฺพสฺส โลโป. เอวํส.

นิกฺคหิตฺตสนฺธิ

โวมิสฺสกกสนฺธิ

อนฺุปทฺธิจฺานํ วุตฺตโยคโต.

อิธานิทฺธิจฺา สนฺธิโย วุตฺตานุสาเรน เณยฺยา.

ยถา ยถิ เอวํ, โปธิ อญฺคาตฺตีห ยาเทเส อิมินา สุตฺเตน ทฺยการสโยคสฺส โช, ญฺยการสโยคสฺส
โณ.ทฺวิตฺเต ยชฺเชวํ, โปชฺฌนฺคา.

อสทิสโยเค เอกสรูปตา จ. ปริ เอสนาตฺตีห ยาเทเส รการสฺส โย. ปยฺยเสสนา.

วณฺณนํ พหุตฺตํ วิปริตฺตา จ. สรติ, อิติ เอว, สา อิตฺถิ, พุสํ เอว, พหุ อาพาโธ, อธิ อภาวิ, สฺขํ
ทกฺขํ, ชีโวตฺตีห

มาคโม สกาเร อการสฺส อุ จ. สมรติ.

อิสฺส โว. อิเตว.

ปรโลเป อการสฺส โอ. โสตุถิ.

มาเทเส ปุพฺพทีเฆ จ เอกการสฺส อิ. พุสามิว.

วาเทเส ห-วการวิปริยโย. พุหพาโร.

อริสฺส กุวจิ อทุโร. ทีเฆ อทุธากวิ.

พินฺทุโน โอการสฺส จ เอ. สุเข, ทุกฺเข, ซีเว.

รทานํ โฟ. ปพิโปโร, ปริพาโ.

สเร พุยณฺชนเ วา ปเร พินฺทุโน กุวจิ โม. มมุภาสิ. พุทฺธมฺสรณม. ปุพฺเพ โม ปรี น เนตพฺโพ
อยุตฺตตฺตา.

พินฺทุโต ปรสฺรานมณฺยสฺสรตาปิ. ตํ อิมินา, เอวํ อิมํ, กิ อหนฺตีห อิสฺส อ. ตทมินา. อิสฺส อุ
อการสฺส จ เอ. พินฺทุโลปาโท เอวํ, เกหํ.

วากฺยสุขุจฺจารณตฺถํ จนฺทาทานิตฺถณฺจ วณฺณโลโปปิ. ปฏฺิสงฺขาย โยนิโสตีห ปุพฺพโยโป. ปฏฺิ
สงฺขา โยนิโส.

อลาพฺพนิตฺยาโท อการโลโป. ลาพฺพนิ สีนฺหติ, สีลา ปฺลวณฺติ.

วฺตุยเกทาย วิกาโรปิ. อกรรมฺหเส เตตฺยาโท สกาเร ครุโน เอกการสฺส อิมินา ลหุ อกาโร. อก
รมฺหส เต กิจจํ.

อกฺขรณฺยโม จนนํ ครุ ลหุ นฺยโม ภาเว วฺตุติ

ทีเฆ สํโยคาทิปุพฺโพ รสฺโส จ ครุ ลหุ ทุ รสฺโส.

ยถา อา, อสฺส, อํ, อ.

เอวมนฺญาปิ วิณฺเญยฺยา สํหิตา ตนฺตฺยา หิตา

สํหิตาติ จ วณฺณนํ สนฺนิทฺพยวณฺโต.

โวมิสฺสกสนฺธิ

สนฺธิ

๒. นามกณฺฑ

ปูลลึงค

ชินวจนยตุตํ หีติ สพุพตถาธิกาโร.

ลึงคณฺจ นิปฺปจฺเจเต.

ธาดุ-ปจฺจย-วิภตฺติวชฺชิตมตถยตุตํ สพุทฐูป ลึงคํ นาม. ชินวจนโยคํ ลึงคํ อธิ ธปฺยติ นิปฺพา
ทียติ จ.

พุทฺธ อิติ จิตฺเต

ตโต จ วิภตฺติโย.

ตสฺมา ลึงคา ปรา วิภตฺติโย โหนฺติ. จกาเรน ตาสํ เอกวจนาทิปจมาทิสณฺญา จ.

สิ โย, อํ โย, นา หิ, ส นํ, สฺมา หิ, ส นํ, สฺมี สฺสูติ วิภตฺติโย. สิ โย อิติ ปจมา, อํ โย อิติ ทุติยา,
นา หิ อิติ ตติยา, ส นํ อิติ จตุตฺถี, สฺมา หิ อิติ ปณฺจมี, ส นํ อิติ ฉฎฺฐี, สฺมี สฺสู อิติ สตฺตมี.

ตาสมนิยมปฺปสงฺเค วตฺติจฺฉาวสา.

ลึงคตฺเถ ปจมา

โย กมฺม-กตฺตาทิวตถนฺตรมปฺปโต สสฺสฐุปฺปฺปํ สุทฺธํ, โส ลึงคตฺเถ นาม. ตสฺสาภิธานมตฺเต
ปจมาวิภตฺติ โหติ.

ตสฺสาปฺยนियเม เอกมฺหิ วตฺตพฺเพ เอกวจนํ สิ. วุจฺเจเตเนเนติ วจนํ เอกสฺสตถสฺส วจนํ เอกวจนํ
เอวํ พหุวจนํ.

อโตตฺว.

โส.

อากรนฺตา ปรสฺส สิสฺส โอ โหติ.

สรโลโปมาเทส-ปจฺจยาทิมฺหิ สรโลเป ตฺว ปกฺติ.

อํอาทิสฺส ปเรสฺส สรสฺส โลโป โหติ. ตสฺมี กเต ตฺว กวจาทินา อสวณฺเณ ปตฺเต ปกฺติ โหติ. นเย ปรั
ยตุเต. เอวฺมฺปรี สรโลปาทิ. พุทฺธ.

พหุมฺหิ วตฺตพฺเพ พหุวจนํ โย.

อโต วาตฺว.

สพุพโย-นีนฺมา-เอ.

อการนฺตา ปเรสํ ปจมา-ทุติยาโย-นีนํ ยถาสงฺขยํ อา-เอ วา โหนฺติ. พุทฺธา.

วาติ กิ. อค.คโย.

ลึงคตฺเถ ปจมาตฺว.

อาลปนเน จ.

อภิมุขีกรรมมัลปนํ ตททิกะ ลิงคตฺเถ ปจมา โหติ.

อาลปนเน สี คสมฺมโยติ สีสุส คสมฺมวา.

เค อิตฺว.

อการ-ปิตาทุยนฺตานมา.

เค ปเร อกาโร ปิตุ-สตุถุ-อตุต-ราชาทีนมนฺโต จ อาตตํ ยาติ.

อากาโร วาติ เค ปเร อาการสฺส รสฺโส วา.

เสสโต โลปํ ค-สิปี.

โส, สี, สฺยา จ, สขโต คสฺเส วาตฺยาทีนิตฺทิกฺกเจหฺมณฺเณ อวณฺณิวนฺณวณฺณเณการนฺตา เสสา. เตหิ
ปเร ค-สี ลุปฺยนฺเต. เห พุทฺธ พุทฺธา. โย. พุทฺธา.

กมฺมตฺเถ พุติยา.

ยํ กโรติ, ตํ กมฺมํ นาม. ตตุถ พุติยา โหติ. อํ. พุทฺธํ. โยสฺส เอ. พุทฺธ.

ตติยาตฺว.

กตฺตริ จ.

โย กโรติ, ส กตฺตา นาม. ตตุถ ตติยา โหติ. นา.

อโต เนน.

อการา ปโร นา เอนํ ยาติ. พุทฺธเนน.

หิ.

สุ-หิสฺวกาโร เอ.

สุ-หิสฺส ปเรสฺวการสฺส เอ โหติ.

สฺมา-หิ-สฺมีนํ มฺหา-ภิ-มฺหิ วา.

สพฺพสทฺเทหิ ปเรสํ สฺมา-หิ-สฺมีนํ ยถาสงฺขยํ มฺหา-ภิ-มฺหิ อิจฺเจเต อาเทสา วา โหณฺติ. พุทฺธเวหิ
พุทฺธเวหิ.

กรณฺเณ ตติยา.

เยน วา กยิริเต, ตํ กรณํ นาม. ตตุถ ตติยา โหติ. สพฺพํ กตฺตฺสมํ.

สมฺปทานเณ จตฺตฺถิ.

ยสฺส ทาทุกาโม โรจเต ธารยเต วา, ตํ สมฺปทานํ นาม. ตตุถ จตฺตฺถิ โหติ. ส.

อโต วาตฺว.

อาย จตฺตฺเถกวจนสฺส ตฺ.

อการา ปรสฺส จตุตฺถกวจนสฺส อาโย วา โหติ. พุทฺธาย.

สาธโม เสติ เส สการาคโม. พุทฺธสฺส.

น.

ทึฆมฺเตว.

สุ-นํ-หิสุ จ.

สุ-นํ-หิสุ ปรสฺส สรรณํ ทึฆโม โหติ. จกาเรน กุวัจि น. พุทฺธานํ

อปาทานเ ปณฺจมี.

ยสฺมาทเปติ ภยมาทตฺเต วา, ตทปทานํ นาม. ตตฺถ ปณฺจมี โหติ. สฺมา.

อโต อา-เอเตว.

สฺมา-สฺมึนํ วา.

อการา ปรสฺส สฺมา-สฺมึนํ อา-เอ วา โหติ. พุทฺธา พุทฺธมฺหา พุทฺธสฺมา พุทฺธเอภิ พุทฺธเอหิ.

สามิสฺมี ฉฺฉลึ.

ยสฺส วา ปริคฺคโ, ตํ สามึ นาม. ตตฺถ ฉฺฉลึ โหติ. พุทฺธสฺส พุทฺธานํ

โอกาเส สตฺตมี.

โยธาริ, ตโมกาสํ นาม. ตตฺถ สตฺตมี โหติ. สฺมี. พุทฺธเ พุทฺธมฺหิ พุทฺธสฺมี. สุ. พุทฺธเส.

พุทฺธเ พุทฺธ สฺขํ ททาติ สรโต พุทฺธํ ตโต ทุกฺกัรํ

กึ พุทฺธเณ มหิตฺตโยปิ มุนโย พุทฺธเณ ชาตา สฺขี.

พุทฺธสฺเสว มนํ ทเท ปทมํ พุทฺธา ลเภยยาจฺจุตํ

พุทฺธสฺสสิทฺธิ น กึ กเร ภวภเว ภตฺตยตฺถ พุทฺธเ มม.

อิโต ปรํ ตติยา-ปณฺจมีนญจ จตุตฺถ-ฉฺฉลึนญจ สรุปตฺตา ปณฺจมี-ฉฺฉลฺโย ภียโย อุกฺเขชนฺเต.

อตฺต ลี.

พฺรหฺมตฺต-สข-ราชาทิโตเตว.

สฺยา จ.

พฺรหฺมาทิโต ลิสฺส อา โหติ. อตฺตา.

โยนมานนฺติ พฺรหฺมาทิโต โยนํ อาโนตฺตํ. อตฺตาน.

โม อตฺต อตฺตา. โย. อตฺตาน

พฺรหฺมตฺต-สข-ราชาทิโต อมานนฺติ พฺรหฺมาทิโต อวฺจนสฺส อานํ วา โหติ. อตฺตานํ อตฺตํ อตฺ

ตาน.

อตฺเตน อตฺตนา. ปกฺเข ชินวจนานฺโรเธน เอนาภาโว.

อตฺตุนฺโต หิสมิมนตฺตุนฺติ หิมฺหิ อตฺตุนฺตสฺส อโน. อตฺตเนภิ อตฺตเนหิ. เอว กรณ.
สสฺส โนติ สสฺส โนกาโร. อตฺตโน อตฺตานํ
อมฺห-ตฺมฺห-นฺตฺ-ราช-พฺรหฺมตฺต-สข-สตุฏฺ-ปิตาทิหิ สฺมา นาว.
อมฺหาทิโต สฺมา นา อิว โหติ. อตฺตนา.
ตโต สฺมี นีติ สฺมิโน นิ. อตฺตนิ.
อนตฺตุนฺติ ภาวนิทฺเตเสน สฺมฺหิ จ อโน. อตฺตเนสฺ.
ราชา อตฺตาว. นา.
สวีกตฺติสฺส ราชสฺเสตฺว.
นามฺหิ รมฺเภา วา.
นามฺหิ สวีกตฺติสฺส ราชสทฺทสฺส รมฺเภา วา โหติ.
รมฺเภา ราเชน.
ราชสฺส ราชฺ สุ-นํ-หิสฺ จ.
สุ-นํ-หิสฺ ปเรสฺ ราชสฺส ราชฺ โหติ. จกาเรน กฺวจิ น. สุ-นํ-หิสฺ เจติ ทีฆะ ราชฺภิ ราชฺหิ ราชฺภิ
ราชฺหิ.
สวีกตฺตฺสเสตฺยธิการो.
ราชสฺส รมฺเภา-ราชิโน เสติ เส รมฺเภา-ราชิโน โหนฺติ. รมฺเภา ราชิโน.
รมฺเภา นมฺหิ วาติ นมฺหิ รมฺเภา วา. รมฺเภา ราชฺนํ ราชานํ
สฺมาสฺส นาทฺลยตฺตา นามฺหิ รมฺเภา วา. รมฺเภา ราชมฺหา ราชสฺมา.
สฺมิมฺหิ รมฺเภา-ราชินิตี สฺมิมฺหิ รมฺเภา-ราชินิ โหนฺติ. รมฺเภา ราชินิ, ราชฺสุ ราชฺเส.
คุณฺวณฺตุ สี.
สวีกตฺติสฺส นตฺตฺสเสตฺว.
อา สิมฺหิตี สิมฺหิ สวีกตฺติสฺส นตฺตฺส อา. คุณฺวา.
โยมฺหิ ป?เมตฺว.
นตฺตฺส นโต.
ป?เม โยมฺหิ สวีกตฺติสฺส นตฺตฺส นโตกาโร โหติ. คุณฺวณฺโต.
สุ-นํ-หิสฺ อตฺตํตฺว.
นตฺตฺสนฺโต โยสุ จ.
สุ-นํ-หิสฺ โยสุ จกาเรน อณฺเณสฺปิ ปเรสฺ นตฺตฺสนฺโต อตฺตํ ยาทิ. คุณฺวณฺตา.
สวีกตฺติสฺเสตฺยธิการो. อํ อิตฺว.

อวณณา จ เค.

เค ปเร สวิภตติสส นตุสส อ-อ-อา โหนติ. โภ คุณว่ คุณว คุณวา. โย. คุณวนโต คุณวนตา.
อตต์. คุณวนนุต์ คุณวนนเต.

โต-ติ-ตา ส-สมี-นาสวติ สวิภตติสส นตุสส นามหิ ตา. เส โตกาโร สมีหิ ติ จ วา. คุณวตา
คุณวนนเตน คุณวนนเตภิ คุณวนนเตหิ, คุณวโต คุณวนนตสส.

นัมหิ ตံ วาติ นัมหิ นตุสส ตံ วา. คุณวตံ คุณวนตาน.

สมา นาว.

คุณวติ คุณวนนเต คุณวนนตมหิ คุณวนนตสมี คุณวนนเตสุ.

คจจนต สิ.

สิมหิ คจจนตาทิน นุตสทโท อนติ นุตสททสส อ วา. สิลโป. คจจํ สิสส โอ. คจจนโต.
คจจนตาทิน นุตสทโทเตว.

เสเสสุ นตุว.

วุตตํ หิตวา เสเสสุ คจจนตาทิน นุตสทโท นตุ อิว ทฏฐพโพ. คจจนโต คจจนตา อิจจาติ. เส
สํ คุณวนนตุสม.

คจจนตาทโย นาม อนตปจยนตา.

อคคิ สิลโป.

อิวณณวณณา ฌ-ลาติ อิวณณวณณาน ยถาสงขย ฌ-ลสณณา.

ฌ-ลโต วาเตว.

ฌ-ปโต จ โยน โลโป.

ฌ-ป-ฌ-ลโต โยน โลโป วา โหติ.

โยสุ กตนิการ-โลเปสุ ที่ม.

กโต นิการโร โลโป จ เยส, เตสุ โยสุ สรานํ ที่โม โหติ. อคคิ.

ปกฺเข อตตเตว.

โยสวกตรสโส โฌ.

โยสุ อกตรสโส โฌ อตตํ ยาคิ. อคคโย. ตถาลปน.

อ-โม นิคคหิตํ ฌ-ล-เปหิ.

ฌ-ล-ปโต อ โม จ พินทุ ยนติ. อคคิ อคคิ อคคโย.

อคคินา. ที่เม อคคิภิ อคคิหิ.

ฌ-ลโต สสส โน วาติ สสส โนตตํ วา. อคคิโน อคคิสส อคคิน.

ฅ-ลโต เจติ สมาสสน นา. อคคินา.

อคคิมหิ อคคิสมี อคคีส.

อาทิ อคคิ. สมีโน ปน อาทิต โอ เจติ อัง โอ จ วา. อาที อาโท อาทิมหิ อาทิสมี อาทิส.
ทณที ลี.

อโฆ รสสมาทินา รสเส สมปตเต น สีสุมินนปฺสกาณีติ สิมหิ อนนฺตฺสกาณํ น รสโส. ลีโลโป.
ทณที. โยโลเป ทณที.

ปกฺเข

อโฆ รสสมกฺวจน-โยสฺวาปี จ.

เอกวจน-โยสฺ ฅ-ล-ปา รสสํ ยนฺติ.

ฅโต กตรสฺสาตฺว.

โยนํ โน.

กตรสฺสา ฅโต โยนํ โนตฺตํ โหติ. ทณฺฑิโน.

ฅ-ล-ปา รสสนฺติ เค ปเร ฅ-ล-ปานํ รสโส. โภ ทณฺฑิ ทณฺฑี ทณฺฑิโน.

วา อัง อิตฺว.

นํ ฅโต กตรสฺสาติ อัง อิจฺจสฺส นํ วา. ทณฺฑินํ ทณฺฑี ทณฺฑี ทณฺฑิโน, ทณฺฑินา ทณฺฑีภิ
ทณฺฑีหิ, ทณฺฑิโน ทณฺฑิสฺส ทณฺฑินํ

ฅโต กตรสฺสาตฺว.

สมี นีติ สมีโน นิ. ทณฺฑินิ ทณฺฑีส.

ภิกฺขุ ลีโลโป.

วา โยนํเตว.

ลโต โวกาโร เจติ ลโต โยนํ โวตฺตํ วา.

อตฺตํ อกตรสฺโสตฺว.

เว-โวสฺ โล จ.

เว-โวสฺ อกตรสฺโส โล อตฺตํ ยาติ. ภิกฺขโว. ปกฺเข โยโลป-ทีฆา. ภิกฺขุ, โภ ภิกฺขุ.

อกตรสฺสา ลโต ยฺวาลปนสฺส เว-โวติ อาลปนเ โยสฺส เว-โวกาโร. อตฺตํ ภิกฺขเว ภิกฺขโว ภิก
ขุ, ภิกฺขุ ภิกฺขโว ภิกฺขุ. เสสํ อคคิ.

เอวํ ชนฺตฺ ชนฺตฺ ชนฺตฺโว. ลโต โวกาโร เจตีห การคฺ-คหณน โยนํ โนตฺตํ. จกาเรน กฺวจิ โว-โน
นมภาโว วิเสโส. ชนฺตฺโน ชนฺตฺโย.

สตฺถุ ลี.

สตฺถุ-ปิตาทินฺนมา สิสฺมี สิลโโป เจติ สตฺถาทุญฺญตฺสฺส อา สิลโโป จ. สตฺถา.
สตฺถุ-ปิตาทินฺนตฺถุธิกาโร.
อณฺเณสฺวารตฺตํ.
สิโตณฺเณสฺ สตฺถาทุญฺญตฺสฺส อาโร โหติ.
ตโต โยนโม ตฺว.
ตโต อารโต โยนํ โอ โหติ. สตฺถาโร.
โม สตฺถ สตฺถา สตฺถาโร, สตฺถารํ สตฺถาเร สตฺถาโร.
นา อาติ อารโต นาสฺส อา. สตฺถารา สตฺถาเรภิ สตฺถาเรหิ.
อุ สฺสมี สิลโโป จ.
เส สตฺถาทุญฺญตฺสฺส อุ โหติ, สิลโโป จ วา. สตฺถุ สตฺถุโน สตฺถุสฺส.
วา นมฺหีติ นมฺหิ อาโร วา. สตฺถารานํ
สตฺถุณฺนาตฺตยเจติ นมฺหิ สตฺถาทุญฺญตฺสฺส อุตฺตํ วา. ทีฆเณ สตฺถานํ
ตโต สฺมิมิตี อารโต สฺมีโน อี. อาโร รสฺสสมิกาวเรติ อิมฺหิ อารสฺส รสฺโส. สตฺถริ สตฺถาเรสุ. เอวํ
นตฺตาทิ.
ปิตา สตฺถเณ. ปิตาทินฺนสมิมฺหีติ สิโตณฺเณสฺ อารสฺส รสฺโสว วิเสโส. ปิตโร. นมฺหิ ปิตุณฺนตฺติปิ โหติ.
เอวํ ภาตฺตปฺปฏฺตโย.
อภิกฺขุ. รสฺเส อภิกฺขุโว. โยโลเป อภิกฺขุ. เสสํ ภิกฺขุว. รสฺโสว วิเสโส.
เอวํ สพฺพพณฺณ ปุพฺพเพว โยนํ โนกาโร จ. สพฺพพณฺณโน สพฺพพณฺณ
โค
คาว อิเตว.
โยสุ เจติ โคสทฺโทการสฺส อาโว. ตโต โยนโม ตฺวตีห ตฺสทฺเทน โยนํ โอ. คาโว. ตถาลปเน.
อวํหิ จ.
อํหิ ปเร โคสทฺโทการสฺส อาว-อวา โหนฺติ.
จสทฺเทน หิ-นํวชฺชิตฺเตสุ เสเสสุปิ.
อาวสฺส วาติ อํหิ อาวนตฺสฺส อุตฺตํ วา. คาวุ คาวํ ควํ. โย. คาโว, คาเวน คเวน โคภิ โคหิ.
คาว เสติ เส โอสฺส อาโว. คาวสฺส ควสฺส. ตโต นมาโท จกาเรน นํ อิจฺจสฺส อํ, โอสฺส อโว จ.
ควํ.
สุ-หิ-นาสุ เจตีห จกาเรน โคสฺส คฺว จ. ทฺวิตฺเต คฺนุณํ คฺนุ, คาวา ควา คาวมฺหา ควมฺหา
คาวสฺมา ควสฺมา โคภิ โคหิ, คาเว คเว คาวมฺหิ ควมฺหิ คาวสฺมี ควสฺมี คาเวสุ คเวสุ โคสุ.

ปูลลึงคา

อิติลึงค

กณณา สิลิปโป.

อา โฆติ อิตถิยํ อาการสฺส ฆสณฺณา. โยโลเป กณฺณา. ปกฺเข กณฺณาโย.

ฆเต เจติ คสฺส เอ. โภ กณฺเณ กณฺณา กณฺณาโย, กณฺณํ กณฺณา กณฺณาโย.

อาย เอกวจนสฺเสเตว.

ฆโต นาทินฺนติ นาทะกวจนํมาโย. กณฺณาย กณฺณาภิ กณฺณาหิ, กณฺณาย กณฺณานํ

ฆ-ปโต สฺมี ยํ วา.

ฆ-เปหิ สฺมีโน ยํ วา โหติ. กณฺณายํ กณฺณาย กณฺณาสุ.

รตฺติ สิลิปโป.

เต อิตถิขฺยา ปติ อิตถิยมิวณฺณวณฺณนํ ปสณฺณา. โยโลป-ทีฆา. รตฺตี. ปกฺเข รตฺติโย. ต
ถาลปน. รตฺตี รตฺตี รตฺติโย.

เอกวจนสฺส นาทินฺนเตว.

ปโต ยาคี นาทะกวจนํ ยา. รตฺติยา รตฺตีภิ รตฺตีหิ, รตฺติยา รตฺตินํ, รตฺติยํ รตฺติยา รตฺตีสุ.
นที. เสสํ รตฺตีว. อฆตฺตา รสฺสว วิเสโส.

ยาคู รตฺตีว.

มาตุ-ธิตฺ-ทฺหิตฺวาทโย ปีเตว.

ฆมฺพุ นทีว.

กณฺณ อิติ จิเต

ณฺณา

อิตฺถิยมโต อาปจฺโย.

อิตฺถิยํ วตฺตมานา อการนฺโต อาปจฺโย โหติ. สรโลป-ปกตฺยาหิ. กณฺณา.

ธาค-ปจฺย-วิมตฺติวชฺชิตมตฺถวํ ลิงฺคนติ วจนโต ปจฺยนตฺสสา-ลิงฺกตฺตา ตทฺธิตาหิ สุตฺเต จ
กาเรน นามมิว กเต สฺยาหิ. เอวํ อี-อินฺนํ.

เอวํ อชา เอฟกา โกกิลลา อสฺสา มุสิกา พลาภา มนฺทา ชรา อิจฺจาหิ.

อิตฺถิยนตฺยวิกาโร.

นทาหิโต วา อี.

อิตถิยํ นทาতিโต วา อนทาติโต วา อี โหติ. นที นครี กุมารी पुराहमणी तरुणी गुग्गुळी अित्ति
अिज्जाति.

मातुलात्तनमानतुत्तमीकारेति अिमहि मातुलाभयनतुत्तस आनो. मातुलान्दयाति.

अनतातिโต वा अी. सखी हतुति.

भावतो गोतो.

अिमहि भावनतुत्तस गोतो होति. गोती.

धन-धनिक-धनय-धन-धनूति अी. मानी नाविकी वेनतेय्यी कोत्तमी.

नतुत्तस तमीकारेति नतुत्तस तो वा. कुन्वती कुन्वन्ती, इतिमती इतिमन्ती. नतुत्तस नतुत्तपथेत्तसो. मह
ती महन्ती.

पति-पिकु-राक्षिकारनतेहि अनि.

पत्यातीहि अिकारनतेहि ज अित्ति अनि होति.

पतिसुत्तनिमिती पत्यनतुत्तस अतते सरलोपातो तुकारेन लोपागावो. वा परो अस्तुपाती अिलोपो
तीमे ज. कपतानी पिकुनी राक्षिनी मेठावीनी तपसुत्तनी ऋमजारीनी गायतुत्तसारीनी गृधतावीनीदयाति.

अित्तिलिङ्गा

नपुसगलिङ्ग

जित्तु ली.

नपुसगेहि अतो निजंतेव.

ली.

अकारनतेहि नपुसगेहि लीसुत्त निजं अं होति. जित्तु.

योन्नं नि नपुसगेहिदेव.

अतो निजं.

अकारनतेहि नपुसगेहि योन्नं निजं नि होति. निस्स आ. जित्तु. पक्खे योत्तुवातिना तीमे जित्तु. तानि.
कलोपे गो जित्तु जित्तु जित्तु. तानि, जित्तु. निस्स अ. जित्तु जित्तु. तानि. सेत्तं पक्खे.

मन ली. मनं

ना वादेव.

मनोत्तनातीतो समी-नानमी-आ.

मनातीतो समी-नानं अि-आ वा होन्ति.

स सरे वाक्को.

วิฤตยาเทเส สเร ปเร มนาทิตो साकमो वा होति. मनसा.

ससुस जो.

मनाटितो ससुस ओ होति. जसुतुतेन सुमासुस आ ज. मनसो, मनसा, मनसि. सेसं जितुतं.

मनं सिरं उरं तेचं

रथं ओचं व्यं पयं

यसं तपि वजं जेतं

एवमाति मनोको.

कुण्वनकु सि.

अं नपुसकेति सिमहि सविगतिसुस नकुसुस अं. कुण्वं. नकुसुसतुते कुण्वनतानि.

योतोद्युधं पुमेव. एव कजु.

अगुजि.

वातेव.

योनं नि नपुसकेति योनं नि वा. अगुजिनि. णतुता योलेपे अगुजि. ततालपने.

अगुजि अगुजिनि अगुजि. सेसं अकुवि.

तणुति सि.

अणतुता रसुसो. तणुति. योतोद्युधं पुमेव.

आयु अगुजि.

नपुसकलिङ्क

पुमितिङ्क

पुमितिङ्कका णगु गगु यगुजि मुगुजि सिनु रणुपुपुतयो तुविपत-जतुपुपुतथातिवाजिने ज.

यथा णगु. औपजये णगु. ऐसो यगुजि. ऐसा यगुजिजाति.

तुविपतथातिवाजिने यथा चतुतियो. आपजये चतुतिया. समणे. औमहि समणि औजाति.

जतुपुपुतथातिवाजिने ज यथा कसो. आ. कथा. पुयकुषे. औमहि पुयकुषे औजाति.

पुम-नपुसकलिङ्क

पुम-नपुसकलिङ्का णमम गमम पुरमम गुसुम सङ्कम पमम असुसम विहार सरिर सुवण्ण वण्ण ग
हापण गण गण योपुपुण गुसुण आसुण सुयुण ओतुण आकास उपावस मास तिवस रस ठल फल रणुज अमपु
मरुवातयो.

इति-नपुसकलिङ्क

इति-नपुसकलिङ्का नकर-अजिपुपुखा.

सपुपुलिङ्क

สพฺพลึงคา ตณฺณ ปุณฺณ ปุร ปตฺต มณฺฑล กลาสาทโย นามิกตา สพฺพนามานิ จ. ยถา ตณฺณ. อิมฺหิ ตณฺณ. ตณฺณมิจฺจาติ. นามิกตา ยถา เทวตฺโต. อา. เทวตฺตา. เทวตฺตมิจฺจาติ.

สพฺพนาม

สพฺพ กตร กตม อุกฺกย อิตฺร อณฺณ อณฺณตฺร อณฺณตม ปุพฺพ ปฺร อปฺร ทกฺขิณ อุตฺตร เอก ย ต
เอต อิม อมฺ กิ ตุมฺห อมฺหิตฺติ สพฺพนามานิ.

สพฺโพ พุทฺโธ. อโย วิเสโส.

โยเตว.

สพฺพนามการเต ปจฺโม.

สพฺพาทินมการโต ปโร ปจฺโม โย เอตฺตํ ยาติ. สพฺเพ.

ตโย เนว จ สพฺพนาเมหิตฺติ นิเสธา ส-สฺมา-สฺมึนํ อาย-อา-เอ น โหนฺติ. สพฺพสฺส.

สพฺพโต นํ สํ-सानํ

สพฺพาทิตโต นํ อิจฺจสฺส สํ-सानํ โหนฺติ.

อการโร เอ อิตฺเตว.

สพฺพนามานํ นมฺหิ จ.

นมฺหิ สพฺพาทินมการสฺส เอ โหติ. สพฺเพสํ สพฺเพसानํ

อิตฺถิยํ อา. สพฺพา กณฺณว. อโย วิเสโส.

วาเตว.

ชฺมปโต สฺมึ-सानํ สํ-สา.

ชฺม-ปสณฺณโต สพฺพาทิตโต สฺมึ-सानํ สํ-สา วา โหนฺติ.

สํ-สาสุกฺวจเนสุ เจติ สาคโม.

โฆ รสฺสํ.

เอกวจน-สํ-สาสุ โฆ รสฺสํ ยาติ. สพฺพสฺสา สพฺพาย สพฺพาสํ สพฺพาสานํ, สพฺพสฺสํ สพฺพายํ สพ
พาสํ.

นปฺสเก ตํ อิจฺจาติ.

เอโส. เสสํ สพฺพสมํ.

อิตฺถิยํ เอสา.

สํ-สาสุกฺวจเนสฺสวเตว.

เอติมาสมิ.

เอกวจน-สํ-สาสุ เอตา-อิมานมนฺตสฺส อี โหติ. เอติสฺสาย เอติสฺสา เอตาย เอตาสํ เอตาสานํ,

เอตัสส์ เอตัสส์ เอตายั เอตาสุ. เสส สพพาว

นปฺสเก เอตํ อิจฺจาติ.

อิม สิ.

อนปฺสกกสฺสายํ สิมฺหีติ อิมสฺส อยํ. สิลโลโป. อยํ อิเม, อิมํ อิเม.

อนิมิ นามฺหิ เจติ อิมสฺส อนโน อิมิ จ. อนนฺน อิมินา.

สพฺพสฺสิมสฺเส วาติ สฺ-นํ-หิสฺส เอวา. เอหิ อิเมหิ.

วา ส-สฺมา-สฺมี-สํ-สาสิวตฺตํเตว.

อิมสทฺทสฺส จ.

ส-สฺมา-สฺมี-สํ-สาสุ อิมสฺส อตฺตํ วา โหติ. อสฺส อิมสฺส เอสํ เอสานํ อิเมสํ อิเมसानํ, อสฺมา อิมม
หา อิมสฺมา เอหิ อิเมหิ, อสฺมี อิมมฺหิ อิมสฺมี เอสุ อิเมสุ.

อตฺตปฏฺเข

น ติเมหิ กตาทาเรหีติ สฺมา-สฺมีนํ มฺหา-มฺหิ น สิทฺถนฺเต.

อิตฺถิยํ อยํ. เสสํ เอตาว. สํ-สาสุวตฺตํ วิเสโส.

นปฺสเก สวิภตฺติสฺส วาเตว.

อิมสฺสทฺหมํ-สิสฺส นปฺสเกติ อิมสฺส อิทํ วา. อิทํ อิมํ อิเม อิมานิ. เอวํ ทฺติยา.

อมฺ สิ.

วา อนปฺสกกสฺส สิมฺหิเตว.

อมฺสฺส โม สนฺติ มสฺส โส วา. สิลโลโป. อสฺ. สพฺพโต โกติ สพฺพนามโต กาคโม. โสติ โอ. อมฺ
โก. ปฏฺเข อมฺ อมฺ อมฺโย. ปุพฺเพว โยโน โวกาโร น. อมฺ อมฺ อมฺโย. เสสํ ภิกฺขว. สพฺพาทิการิยาณฺณตฺร.

อิตฺถิยํ อสฺ. เสสํ ยาคฺคฺสฺมํ. วิเสโส. อมฺสฺสา อมฺยา อมฺสํ อมฺसानํ, อมฺสฺสํ อมฺยํ อมฺสุ.

นปฺสเก สวิภตฺติสฺส อํ-สิสฺส นปฺสเกเตว.

อมฺสฺสทฺทฺหนฺติ อทฺ อมฺ อมฺนิ. เอวํ ทฺติยา.

เสเสสฺ เจติ สพฺพตฺถ กิสฺส โก. โก กา กํ อิจฺจาติ. ลิงฺคตฺตเย สพฺพสโม.

ตฺมฺห สิ. อมฺห สิ.

สวิภตฺติสฺส ตฺมฺหามฺหากนฺตฺยธิการิ.

ตฺวมฺหํ สิมฺหิ จ.

สิมฺหิ สวิภตฺตินํ ตฺมฺหามฺหานํ ตฺวํ-อํ โหนฺติ. จสทฺเทน ตฺมฺหสฺส ตฺวํ จ. ตฺวํ ตฺวํ, อํ. โย. ตฺมฺเห.

มยํ โยมฺหิ ป?เมติ อมฺหสฺส มยํ โหติ. มยํ.

ตํ-มมฺมฺหีติ อมฺหิ ตํ-มํ โหนฺติ.

ตัว มมณจ นวาทิ อัมหิ ตัว มมณจ นวา.

ตุมหสส ตุว-ตุวมัมหิติ ติมหสส ตุว ตุวณจ. ตัม ตุว ตุว ตุว, มัม มัม.

อากเตว.

วา ยวปจโมติ พุติยาโยสส อาก วา. ตุมหากัม ตุมเห, อมหากัม อมเห.

นามหิ ตยา-มยาติ นามหิ ตยา-มยา โหนติ. ตยา-ตยีนํ ตกาโร ตวตตัม วาติ ตสส โตว วา.

ตวยา ตยา, มยา. ตุมเหหิ, อมเหหิ.

ตว-มม เสติ เส ตว-มม โหนติ. ตยหัม มยหณเจติ เส ตยหัม มยหณจ. สสสนติ สสส อัม วา.
อมหสส มัม สวิกตติสส เสติ เส อมหสส มมณจ. ตว ตยหัม ตุมหัม, มม มยหัม อมหัม มัม.

ตุมหมเหหิ นมานนติ นัจนสส อาก. ตุมหากัม, อมหากัม. สમા นวา.

ตุมหมหากัม ตยิ-มยัติ สมีมิหิ ตยิ-มยิ โหนติ. เตว กเต ตวยิ ตยิ, มยิ. ตุมहेสุ, อมहेสุ.
ลึงคตเตเย สัม.

นวาเตว.

ปทโต พุติยา-จตุตถิ-ณฺณจิสฺส โว-โน.

อตถโชตกา วณฺณา ปท. พุติยา-จตุตถิ-ณฺณจิสฺสพหฺวณฺสฺส ปเรสุ ปทสฺมา ปเรสฺส สวิกตตินํ ตุมหฺมหานํ โว-โนการา นวา โหนติ.

รกขตุ โว. ปสฺสตุ โน. ททาติ โว. ททาหิ โน. สตุถา โว. สตุถา โน.

นวาทิ กิ. เอโส อมหากัม สตุถา.

ปทโตตยธิกาโร.

เตเมกาวณฺสฺส เจติ จตุตถิ-ณฺณเจกาวณฺสฺส เต-เม โหนติ. ททามิ เต, ททาหิ เม, อิหํ เต, อยัม.

น อัมหิติ อัมหิ นิเสธ. ปสฺสถ ตัม. อชินิ มัม.

วา ตติเย เจติ ตติเยกาวณฺ เต-เม วา โหนติ. กตัม เต ตยา วา. กตัม เม มยา วา.

พหฺวณฺสฺส โว-โนติ ตติยาพหฺวณฺสฺส โว-โน โหนติ. พหฺวณฺน ป?เม โยมิหิ จ. กตัม โว. กตัม โน. คามัม โว คจฺเญยถ. คามัม โน คจฺเญยถ.

สงฺขยา

สงฺขยา วุจฺเจเต. เอกสทฺโท สพพนาเมสุ วุตฺโต.

ทวาทโย อฏฺฐารสนตา พหฺวณฺนตา.

สวิกตติสส อิตฺติ-ปุม-นปฺสกกสงฺขยฺนติ จาธิกาโร.

โยสุ ทวินนํ เทว เจติ ทวิสส เทว โหติ. เทว, เทว, ทวีริ ทวีริ.

โน จ ทวาทิต นมฺหิ.

นมฺหิ ทวาทิต นการาคโม โหติ. ทวินัน ทวิสฺ. ลิงคตฺตเย สมํ.

ติ-จตุณฺ ทิสฺโส-จตฺสฺโส-ตโย-จตุตารโ-ตีณิ-จตุตาริ.

โยสุ อิตฺธิ-ปุม-นปฺสเกสุ สวิภตฺตินํ ติ-จตุณฺ ทิสฺโส จตฺสฺโส-อาทโย โหนฺติ. ตโย, ตโย, ตีภิ ตีหิ,
ดินัน
อิณฺณมณินฺนํ ตีหิ สงฺขยาหิตี ทิสฺททโต นํ อิจฺจสฺส อิณฺณํ อิณฺณนฺนญจ. ตินฺณํ ตินฺณนฺนํ, ตี
สุ.

อิตฺธิยํ ทิสฺโส, ทิสฺโส, ตีภิ ตีหิ. โน จาทิ จกาเรน นมฺหิ สฺสํอาคโม. วคฺคนฺเต ทิสฺสนนฺ, ทิสฺ.

นปฺสเก ตีณิ, ตีณิ, ตีภิ ตีหิ.

จตุตารโ. โอ สเร เจตฺห จกาเรน โยสุ อฺสฺส อฺโร. ตโต นโม ตูตีห ตฺกาเรน โยนํ โอ. จตุโร. เอวํ
ทุตฺติยา. จตุภิ จตุหิ, จตุณฺ, จตุสุ.

อิตฺธิยํ จตฺสฺโส, จตฺสฺโส, จตุภิ จตุหิ, ปุพฺเพว สฺสํอาคโม. ยทาทีนา อฺสฺส อตฺตํ. จตฺสฺสนนฺ, จตุสุ.

นปฺสเก จตุตาริ, จตุตาริ.

ปญฺจาทีนฺมกาโรติ โยสุ สวิภตฺติสฺส ปญฺจาทฺยนฺตสฺส อตฺตํ. ปญฺจ, ปญฺจ.

ปญฺจาทีนฺมตฺตุนฺติ สุ-นํ-หิสฺ ปญฺจาทฺยนฺตสฺส อตฺตํ. เอ-ทีฆานมปวาโทยํ. ปญฺจหิ, ปญฺจนฺนํ
ปญฺจสุ. ลิงคตฺตเย สมํ.

เอวํ ฉ-สฺตต-อฏฺฐ-นว-ทสาทโย อฏฺฐารสนฺตา.

วีสฺตฺยาทโย อานวุตฺติยา อิตฺธิลิจฺจเคกวจฺนนฺตา. วีสฺติ รตฺตีว. เอวํ ตีสฺติ. จตุตาลีสฺ-ปญฺญาสฺสทเทหิ
ปฺราสฺ สพฺพาสฺ วิภตฺตินํ สพฺพาสมาทิตฺห อาทิสฺทเทน โลโป. สฏฺฐิจิ วีสฺตีว. เอวํ สตฺตติ อสฺตี นวุติ. สตํ
นปฺสกเมกวจฺนนฺตํ. เอวํ สหสฺสาท. โกฎิ วีสฺตีว.

ราสิเกเท ตฺว สพฺพตฺถ พหฺวจฺนมฺปิ. ยถา เทว วีสฺติโย พุทฺธทฺนตา. ทิสฺโส วีสฺติโย ทินฺมฏฺฐิกา.
เอวมนฺนตฺร.

เอเสโส เอตฺนตฺติป- ปสิทฺธิ โลกสฺส โหติ ยตฺถตฺถสฺ

ถิ-ปุม-นปฺสกาณิ- ยฺจจฺนเต ตานิมานิ โลเกนตฺถา.

อลิงค

อลิงคา วุจฺจนฺเต.

กฺวจิ โต ปญฺจมยตฺถ.

ลึงคโต ปญฺจมยตฺถ กฺวจิ โตปจฺจโย โหติ.

ตฺวาทโย วิภตฺติสฺสวาทโยติ โตปฏฺติ-ทานฺยนฺตานํ วิภตฺติ-สวาทา. ตสฺมา ตทฺนทานมฺปิ วิ

ภตฺยนตฺตตา ปทตฺตํ สิทฺถนฺติ น ปฺน วิภตฺติ. โจรสฺมา โจรโต. เอวํ ปิตโต มาติโต. เอตถ ปิตาทินมฺสฺมิหิ
ตฺยตฺตราสฺมิหิคฺคหณฺน ตมฺหิ ปิตาทินํ อฺสฺส อี.

ปิตาทินมฺสฺมิหิตฺยตฺตราสฺมิหิคฺคหณฺน ตมฺหิ ปิตาทินํ อฺสฺส อี.

อิมสฺสึ ถํ-ทานิ-ห-โต-ธฺสฺ จ.

ถํอาทิสฺส ปเรสฺส อิมสฺส อี โหติ. อิตโต.

สพฺพสฺเสตฺตสฺสากาโร วาติ โต-เถสฺวตฺสฺส อตฺตํ วา. อโต เอตฺโต วา. ปกฺเข สรโลปาทินา
อการโลโป.

ตฺร-ถ สตฺตมฺมียา สพฺพนาเมหิตฺติ สตฺตมฺมยตฺถ ตฺร-ถปจฺจยา โหนฺติ. สพฺพสฺมี สพฺพตฺร สพฺพตฺถ.
ทฺวิตฺตํ. เอวํ อตฺร อตฺถ เอตถ.

เตฺร นิจฺจนฺติ ปุพฺเพ เอตฺสฺส อ. กุตฺร กุตฺถ.

เสเสสฺส เจติ กาเทเส กตฺถ.

กิสฺส ก เว เจติ โก. กการาการโลโป. กว.

หิ-หํ-หิณฺจณฺนติ กิสฺมา หิ อาทิปจฺจยา.

กุ หิ-หํสฺส เจติ กิสฺส กุ. จกาเรน หิณฺจณฺ-ทาจณฺสฺ จ. กุหิ กุหํ กุหิณฺจณฺ

ตมฺหา เจติ หิ-หํ. ตหิ ตหํ.

ยโต หินฺติ หิ. ยหิ.

อิมสฺมา ห-ธา เจติ ห-ธา. อิห อิธ.

สพฺพโต ธีติ ธี. สพฺพธิ.

กาเลตฺยธิกาโร.

กี-สพฺพณฺเญก-ย-กุหิ ทา-ทาจณฺ ติ กิอาทิตโต ทา-ทาจณํ จ. กสฺมี กाले กทา กุทาจณํ

สพฺพสฺส โส ทามฺหิ วาติ สพฺพสฺส โส วา. สทา สพฺพทา.

ตมฺหา ทานิ เจติ ทานิ ทา จ. ตทานิ ตทา.

ยทาทินา อิมสฺสทา สมานาปเรหิ จ ยถาสงฺขยํ ชฺช-ชฺชุปจฺจยา. อิม-สมานานํ อ-สา จ. อชฺช
สชฺช อุปฺรชฺช.

อิมสฺมา รหิ-ธฺนา-ทานิ เจติ รหฺยาทิปจฺจยา.

เอต รหฺมฺหิตฺติ อิมสฺส เอโต. เอตฺรหิ.

อ ธฺนามฺหิ เจติ อิมสฺส อ. อธฺนา อิทานิ.

โลโปเตว.

สพฺพาสมาวุโสปลศฺค-นิหาตาทีหิ จ.

เอเตหิ ปรา สพฺพา วิภตฺตี ลฺปนฺเต. ตฺวํ อาวุโส ตุมฺहे อาวุโส.

อุปสคฺค-นิปาต

อุปสคฺค-นิปาตา วุจฺจนฺเต.

ป ปรา นิ นี อฺ ทฺ สํ วิ อว อนุ ปริ อธิ อภิ ปติ สฺ อา อติ อปิ อป อุป เอเต วิสตฺยฺอุปสคฺคา.

จ น ว วา มา หิ ธิ จิ กุ ตฺ นฺ เจ เร हे เสว เว โว โข โน โต ยํ นํ ตํ กิ, หนฺท กิร เอว กิร
ยาว ตาว ตว วถ อถ องค อิงฺฆ ตคฺฆ อาม นาม นฺน ปฺน ปน อาห สห มฺสา สกฺกา ลพฺภา เหฏฺฐา อารา
ทฺฐา ทิวา นวา วินา นานา อทฺธา มฺฐา มิจฺฉา ปจฺฉา อาวิ สกฺขิ สจฺจิ สจฺฉิ พหิ ยทิ อิติ กิณฺติ อตฺถิ โสตฺถิ
ขลฺล นนฺ กิมฺ อสฺสฺ ยคฺฆ สเจ หเว สฺสฺ สุว อเร ปฺเร นโม ตโร อโร อโธ อโห รโห หิยโย ภยโย อนโต
ปาโต สฺทํ กลลฺล เอวํ ฐวํ อลฺล หลฺล สยํ สายํ สมํ สามํ กามํ ปารํ โอวํ จิรํ หุรํ อหํ สหํ อจฺจํ นิจํ สกิ สทฺธิ,
อถวา อนฺตฺรา อารกา พาหิรา พหิทฺธา ยาวตา ตาวตา สมฺนฺตา สามนฺตา อามนฺตา สมฺมุขา ปรมฺมุขา
จฺรหิ ตฺรหิ สมฺปติ आयติ อุปริ ยาวเท ตาวเท ติริยํ สณฺนิกํ สสฺกํ, เอตฺตาวตา กิตฺตาวตา อณฺณทตฺถ
เสยฺยถิ, อุปฺเปวณาม, ภยโยโสมนตฺตาย อิจฺจาทยो นิปาตา.

สทิสฺสา เย ติลิงฺเคสฺสุ สพฺพาสฺสุ จ วิภตฺติสฺสุ

วจเนสฺสุ จ สพฺเพสฺสุ เต นิปาตาติ กิตฺติตา.

ยถา อจฺจํ รุกฺโข ลตา ฆรํ วา.

อจฺจํ รุกฺโข โภ รุกฺข รุกฺขํ รุกฺขเน รุกฺขสฺส รุกฺขสฺมา รุกฺখে วา อิจฺจาติ. อจฺจํ รุกฺโข รุกฺขา วา
อิจฺจาติ. เอวํ ลตา ฆรานิ.

อุภเยสฺสุ วิภตฺยตฺต- กิริย-เทส-สมย-ทิสาคฺคณตฺเถหิ

สพฺพापิ ยถาโยคํ วิภตฺติโยณฺณเยหิ ตฺปฺปจฺมา.

ตํ ยถา. อธิ-อนฺโตสทฺเทหิ สตฺตมฺ. สยํสทฺทา ตติยา ฉณฺฉิ จ. นโมสทฺทา ปจฺมา ทฺติยา จ.
ปารํสทฺทา สตฺตมฺ. ทิวาสทฺทา ปจฺมา ทิตฺยา สตฺตมฺ จ. เหฏฺฐสทฺทา สตฺตมฺ อจฺจํสทฺทา สพฺพापิ. ปสทฺทา
จ จสทฺทา จ ปจฺมา. หสทฺทา อาลปเน ปจฺมา. ตถาณฺณเยหิ.

อุปสคฺคา สพฺเพปิ สทฺทหนฺตเรน सह ปยฺชฺชนฺเต. นิปาตา ตฺว เกจิ วิสฺมุปิ. ยถา ปหาโร ปหฺรติ, सा
ज सो ज भासति वा गोति वा सोत्तित्यादि.

เอเกกฺลึงคํ ทฺวลึงคํ ติลึงคํ จาปฺยลึงคิกํ.

จตฺตฺเตติ นามํ นาม นมตฺยตฺถนฺติ กิตฺติตฺ.

นามิกํ

๓. สมาสกณฺฑ

นามานํ สมาสํ ยุตฺตตฺถิตฺยธิกาโร.

สมาสํติ ภินฺนตฺถานํ ปทานเมกตฺถตา. ยุตฺตตฺถิตฺติ อณฺเวย-มณฺเวยสมฺพนฺธตฺถิ.

วิภาสาตฺยธิกาตพฺพํ วากฺยตฺถํ.

กมฺมธารยสมาส

“มหนฺโต จ โส วีโร จา”ติ วากฺเย

ทิวิปเท ตฺลฺยาธิกรณํ กมฺมธารโย.

ภินฺนปฺปวตฺตติณิมีตฺตา สทฺทา เอกสฺมี วตฺถุณี ปวตฺตา ตฺลฺยาธิกรณา. วิเสสน-วิเสสสฺสฏฺฐา สมานาธิกรณา เทว ปทา ยทา สมสฺยนฺเต, ตทา โส สมาสํ กมฺมธารโย นาม. อธิ สมาสสฺสฏฺฐานิ สณฺเวยาทฺวาเรน สมาสวิธายกานิ.

อคฺคหิตฺวิเสสนา พุทฺธิ วิเสสสฺสมฺหิ น อุปฺปชฺชตฺติ วิเสสนํ ปุพฺพํ โหติ. สมาสเณว ตฺลฺยาธิกรณตฺถสฺส วุตฺตตฺถตา ตปฺปกาสนตฺถํ ปยุตฺตา สมาสโต อติริตฺตา “จ โส” อิจฺเจเต “วุตฺตตฺถานมปฺปโยโค”ติ ฌายา นปฺปยุชฺชนฺเต. เอวมณฺเวยตร.

เตสํ วิภตฺติโย โลปา จ.

เตสํ ยุตฺตตฺถานํ สมาสานํ ปุพฺพตฺตรปทานํ วิภตฺติ ลฺปนฺเต. จกาเรน กฺวจิ น.

ตโต “มหนฺต วีร” อิติ จ รุปฺปสงฺเค

ปกฺติ จสฺส สรณฺตสฺส.

วิภตฺตีสฺส ลฺลตฺตาสฺส สรณฺตสฺส ปุพฺพภฺกตฺสฺส ปรมฺภตฺสฺส จ อสฺส สมาสปทสฺส ปกฺติ โหติตีห ลฺลตฺตากาธา ปุณฺณานิยนฺเต.

ตโต “มหนฺต วีร” อิติ จิตฺเต

มหนฺตํ มหา ตฺลฺยาธิกรณํ ปเทติ มหนฺตสฺส มหา.

ตทฺธิตาทโย นามํ อิว ทฏฺฐพฺพา ตเวปฺภุติปฺจเย วชฺเชตฺวา. ตโต วตฺติจฺฌาย สฺยาทิ. มหาวีโร มหาวีรา อิจฺจาทิ.

กมฺมธารโย ทวนฺโท จ ตปฺปปริโส จ ลาภิโน

ตโย ปฺรปเท ลิงฺคํ พหุพฺพีหิ ปทนต์เร.

รตฺตา จ सा पृष्ठी जाति रत्तपृष्ठी, मन्तुं ज सा सत्ता जाति महासत्ता.

เอตถ มหมฺธารยสณฺเวย เจติ ปุพฺพปเท ปุเมว กเต อา-อฺปฺจยฺยานํ นินฺวตฺติ.

นึลฺลจ ตํ อุปฺปลฺลจจาติ นึลฺลปฺล. สตฺถิ สตฺถิ. สตฺถิ จ सा सामा जाति सत्ति सामा, नारी. मुखमेव जन्तो मुखजन्तो.

วิเสสน-วิเสสสนัน ยเถจณตฺตา ภาวจิ วิเสสนํ ปรั โหติ. ขตฺติยภูโต อิจฺจาติ. อิจฺฉา จ ยถาตนฺติ.

อุภตฺตปฺปรีสสมาส

นสฺสทา สฺ. ตสฺส โลโป. น สฺโร อสุโร. เอตฺถ กมฺมธารเย กเต อุภตฺตปฺปรีสาติ ตปฺปรีสสณฺญา.
อตฺตํ นสฺส ตปฺปรีเสติ นสฺส อ.

น อสฺโส อนสฺโส. เอตฺถ สเร อนฺติ นสฺส อน.

นามานํ สมาสํ สุตฺเต ทวิธา กเต อยฺยตฺตตฺถานมฺปิ ภาวจิ สมาส. น ปฺนฺ เคยยา อปฺนฺเคย
ยา, คาเถตฺยาติ. เอตฺถ เคยเยน สมฺพนฺโธ นสฺสโท อยฺยตฺตตฺถานาปิ ปฺนฺเนน โยควิภาคพลาสมสฺยเต.

ทิกฺขสมาส

ตโย โลกา สมหาภูา ติโลกํ. เอตฺถ สงฺขยาปฺพุโพ ทิกฺขติ กมฺมธารยสฺส ทิกฺขสณฺญา. ทิกฺขเสก
ตฺตฺนฺติ เอกตฺตํ นปฺสกตฺตตฺตจ.

สฺสทฺธตปฺปรีสสมาส

ตปฺปรีสาเตว.

อมาทโย ปรปเทภี.

ทฺธิยฺนฺดาทโย ปรปเทภี นามะหิ ยทา สมสฺยฺนฺเต, ตทา โส สมาสํ ตปฺปรีโส นาม.

คามํ คโต คามคโต. “ปสฺส วาสิตฺถจฺจ คามํ คโต ติสฺโส สวตฺถิ”ตฺยตฺตฺรายฺยตฺตตฺตตฺตยา น สมาส. ต
ถาณฺนตฺร ญะยฺ. รณฺญา หโต ราชหโต.

กิจจฺนฺเตหิ ภียโย อธิกตฺถวจฺเน ตพฺพ-อนิย-ณฺย-เตยฺย- ริจฺจปฺจฺยา กิจฺจา. ฤติ-นินฺทตฺถม
ชฺฉาโรปิตตฺถํ วจฺนํ อธิกตฺถวจฺนํ โสณฺนเลยโย ภูโป อิจฺจาติ. โสณฺนหิ ยถา ลียฺหเต, ตถา ปฺนฺณณตฺตา ฤติ.
เตหิ อฺจฺฉินฺนฺจตฺตา นินฺทา จ.

ทริธา อฺปฺสิตฺตํ โภชนํ ทริโภชนํ. สมาสปเทเนว อฺปฺสิตฺต-กิริยา ย กถนา นตฺเถตฺถายฺยตฺตตฺตตฺตา.
อฺปฺสิตฺตสฺสททาปฺโยโค ปฺพุเพว.

กรณฺเต ตฺ อสินา กลโห อสิกลโห.

พฺพุธสฺส เทยฺยํ พฺพุธเทยฺยํ, ปรสฺสสปทํ. เอตฺถ วิภตฺยโลโป. เอวํ อตฺตโนปทมิจฺจาติ.

โจรสฺมา ภยํ โจรภยํ. เอวํ พนฺธนฺมฺตฺโตจฺจาติ.

รณฺโฆ? ปฺตฺโต ราชปฺตฺโต.

“พฺราหฺมณสฺส กณฺหา ทนฺตา”อิจฺจตฺร ทนฺตาเปกฺขา ฉณฺฐีติ กณฺเหณ สมฺพนฺธภาวา น สมาส.
ยทา ตฺ กณฺหา จ เต ทนฺตา เจติ กมฺมธารโย, ตทา ฉณฺฐี กณฺहतฺนฺตาเปกฺขาติ พฺราหฺมณกณฺहतฺนฺตาติ
สมาสํ โหเตว.

“รณฺโฆ มาคธสฺส ธนฺน”ตฺยตฺร รณฺโฆติ ฉณฺฐี ธนฺนเปกฺขเต, น มาคธํ. ราชา เอว มาคธสฺสทเทน

วจุจเตติ เกทาภาวา สมพฐาภาวติ ตุลยาธิกรณน มาคธน สห ราชา น สมสยเต. ทวิภูโจ หิ สมุณฺโห.

“รณเณ อสฺส ปุริสฺส เจ”ตยตฺร รณเณ อสฺส รณเณ ปุริสฺสติ จ ปจฺเจกํ สมพฐตฺถิ สาเปกฺขตา
อตฺถิตฺติ น สมาสฺ. “อสฺส จ ปุริสฺส จา”ติ ทวนฺเท กเต ตฺว ราชสฺสปุริสฺสติ สมาสฺ โหเตว อณฺณานเปกฺขต
ตา.

“รณเณ ครุ ปุตุตฺ”อิจฺจตฺร ราชาเปกฺชินนปิ ครุโน ปุตุเตน สห สมาสฺ คมกตฺตา. คมกตฺตมปิ
สมาสสฺส นิพฺพณฺนํ ตตฺถ ครุโน ปุตุตฺติ วิคฺคโห. เอวมณฺณตฺร.

รูป สมณฺวา รูปสมณฺวา. กฺวจิ นินฺทายํ. กฺุเป มณฺฑโก วีย กฺุปมณฺฑโก. เอวํ นครกาโก อิจฺจาติ.
อตฺโรปมา ย นินฺทา คมยเต. อนฺนเตวาลิโกตฺยาโท วิภตฺยโลโป.

พหุพฺพีหิสมาส

อณฺณปทตฺเถสุ พหุพฺพีหิ.

อปฺปจฺมณฺตานมณฺเณสํ ปทานํ อตฺเถสุ เทว วา พหุณี วา นามานิ ยทา สมสฺยนฺเต, ตทา ส
สมาสฺ พหุพฺพีหิ นาม.

อาคตา สมณฺวา ยํ สํ อาคตสมณฺเณ วิหาโร, ชิตานิ อินฺทริยานิ เยน สํ ชิตินฺทริโย ภควา, อา
หิตอ อคฺติ เยน สํ อาหิตอคฺติ อคฺยาหิตอ วาตฺยาโท ยเถจฺฉํ วิเสสนสฺส ปฺรตา.

กรณฺณ ตฺว ฉินฺโน รุกฺโข เยน สํ ฉินฺนรูกฺโข, ผรสุ.

ทินฺโน สฺสงฺโก ยสฺส สํ ทินฺนสฺสงฺโก, ราชา.

นิกฺคตา ชนา ยสฺมา สํ นิกฺคตชโน, คาโม.

ทส พฺลานิ ยสฺส สํ ทสพโล ภควา, นตฺถิ สโม ยสฺส สํ อสโม. เอตฺถ อตฺตํ นสฺสาติ โยค
วิภาเคน นสฺส อ.

ปฺหุตฺตา ชิวหา ยสฺส สํ ปฺหุตฺตชิวโห, มหฺนตฺติ ปณฺณวา ยสฺส สํ มหฺาปณฺณเณ. ทฺวิสุ อิตฺถิยํ ภาสิต
ปฺมิตฺถิ ปฺมาว เจติ ปฺมภาวาทิเตสา ปฺพพฺพุตฺตรปเทสุ อา-อฺปจฺจยานมภาโว.

กฺวจิ สมาสนฺตคฺคตานมการฺนตฺติ อนฺตสฺส อตฺตํ. การคฺ-คหณฺน อา อิ จ. อิตฺถิยมิวณฺณนฺตา
ตฺวนฺเตหิ จ กปฺจฺจโยปิ. ยถา วิสาลํ อกฺขิ ยสฺส สํ วิสาลกฺโข, ปจฺจกฺขมฺมา. ลิลोโป. สโมณฺเณ คนฺโห ยสฺส
สํ สุกฺคณฺธิ, พหุณฺนติโก, พหุณฺนทิกโก สมฺมทฺโท. เอตฺถ ยทาทีนา รสฺส. พหุณฺนตฺตโก, มตฺตา พหโว มาตฺงคา
ยสฺมี ตํ มตฺตพหุมาตฺงคํ วณฺ.

ตฺลลาธิกรณฺ

สฺวณฺณสฺส วีย วณฺณเณ ยสฺส สํ สฺวณฺณวณฺณเณ, วชิรํ ปาณิมฺหิ ยสฺส สํ วชิรปาณิ, อฺรสิ โลมานิ
ยสฺส สํ อฺรสิโลโม. เอตฺถ วิภตฺยโลโป.

อตฺเถสุติ พหุตฺตคฺคกรณฺน กฺวจิ ปจฺมณฺตานมปิ. สห เหตุนา โย วตฺตเต สํ สเหตุโก. ยทา

ทินา สหสฺส โส.

สตุตฺต วา อญฺญ วา เย เต สตุตฺตญฺจา มาสา. เอตถ อณฺณปทฺตโก วาสทฺตโก.

ทกฺขิณสฺสา จ ปุพฺพสฺสา จ ทิสาย ยํ อนฺตรราพํ सा ทกฺขิณปุพฺพา ทิสา.

ภินฺนาธิกรณ

อปฺปจมนฺตานนฺติ กิ. เทสิโต พุทฺเธน โย ธมฺโม.

ทวนฺทสมาส

นามานํ สมุจฺจโย ทวนฺโท.

สมุจฺจโยติ ปิณฺสีकरणํ เอกวิภตฺติกานํ นามานํ โย สมุจฺจโย, โส ทวนฺโท นาม. อิทํ สุตฺตํ
พหุวจนวิสยํ.

จนฺโท จ สุริโย จ จนฺทสุริยา. ติฏฺฐจฺนตฺติยาทิกิริยา-สมฺพนฺธสามณฺยโต อตฺเตตฺถาเปกฺขตฺถตา.
เอวํ นรนาโร, อกฺขร-ปทานิ.

ตถา ทวนฺเท ปาณิ-ตฺตริย-โยคฺค-เสนฺจค-ชฺชทฺทชนฺตฺก-วิวิธ-วิรุทฺธ-วิสภาคตฺถาทินญจ.

วิวิธนาการณ วิรุทฺธา วิวิธวิรุทฺธา. สภาคา สทิสสา. วิวิธา จ เต สภาคา เจติ วิสภาคา. ยถา
ทิกฺขสฺมาเส, ตถา ทวนฺเท ปาณยฺจตฺถาทินํ เอกตฺตํ นฺปฺสกตฺตญจ โหติ. จกฺขุโสถํ, คีตฺวาทิตํ, ยฺคนนฺจลํ,
หตฺถสฺสํ, อสิจมิมี, ทสมฺกสํ, กาโกลฺลํ.

นามรูปํ. นามํ นมนฺลกฺขณํ รูปํ รูปนฺลกฺขณํ เอวเมเต ธมฺมา ลกฺขณโต วิวิธา ปรมตฺถโต
สภาคา จ.

อาทิสทฺเทนณฺณตฺถาปิ. ยถา

ภินฺนลิจฺจานํ อิตฺถิปฺปมํ. ยถาทินา รสโส. ทาสิทาสํ, ปตฺตจฺจิวํ, คงฺคาโสณํ

สงฺขยาปริมานานํ ติกจตฺถกํ.

สิปปิณํ เวณฺรถการํ.

ลฺลทฺทกานํ สาธุณิกมาคฺวิกํ.

อปฺปปาณิชาตินํ อารสฺตฺถิ.

เอกชฺฌายนพฺรหฺมณฺณํ กญฺจกลาปํ อิจฺจาติ.

วิภาสา รุกฺข-ติณ-ปสฺส-ธน-ธณฺณ-ชนปทาที่นญจ.

ทวนฺเท รุกฺขาที่นํ เอกตฺตํ นฺปฺสกตฺตญจ วา โหติ. ธวฺขทิวํ ธวฺขทิวา, มฺมุชฺชปพฺพชํ มฺมุชฺชปพฺพ
ชา, อเชพฺภํ อเชพฺภา, หิริณฺณสฺวณฺณํ หิริณฺณสฺวณฺณานิ, สาลิยวํ สาลิยวา, กาลิโกสฺลํ กาลิโกสฺลา.

อาทิสทฺเทน อณฺเณสุปิ วา. ยถา

นิจฺจวิโรธินมทพฺพานํ กุสลาคุสลํ กุสลาคุสลานิ.

สกุณีนํ พกพลากํ พกพลากา.

พยุณชนานํ ทิฆมตํ ทิฆมตานิ.

ทิสานํ ปุพฺพปาปํ ปุพฺพปาปรา อิจฺจาติ.

อพยยิภาวสมาส

อวิสททา สมี. ตสฺส โลโป. อวิสทเทน ตูลยาธิกรณตฺตา อิตฺติสททาปิ สมี. นิจฺจสมาสตฺตา อา
ธารภูตายมิตฺติยนฺติ ปทนต์เรน วิคฺคโห. อวิ อิตฺติยนฺติ จิตฺเต

อุปสคฺค-นิปาตปุพฺพโก อพยยิภาโว.

อุปสคฺคาทิจปุพฺพโก สทฺโท วิภตฺตยตฺถาทีสุ สมาส โหติ อพยยิภาวสณฺเณ จ.

โส นปุสกลิงฺโกติ อพยยิภาโว นปุสกลิงฺโก. ยทาทีนา เอกวจโน จ.

สโร รสโส นปุสเกติ รสโส.

อณฺณสฺมา โลโป จ.

อนการนฺตา อพยยิภาวา ปรา สพฺพา วิภตฺตี ลุชฺชเร.

อวิตฺติ. วิภตฺตีนมตฺถ อาธाराทิ. อวิธวิสทฺโท อาธारे วตฺตเต. อวิตฺติ อิจฺเจตํ ปทํ อิตฺติยมิจฺ
เจตมตฺถํ วทติ.

สมิํปํ นครสฺส อุปนครํ.

อํ วิภตฺตีนมการนฺตา อพยยิภาวาติ วิภตฺตีนํ กวจิ อํ.

กวจีติ กิ. อุปนคเร.

อภาโว มกฺขิกานํ นิมฺมกฺขิกํ. รสโส. อนฺนปุพฺโพ เถรานํ อนฺนเถรํ. อนตฺติกมฺม สตฺตี ยถาสตฺติ.

เย เย วุฑฺฒา ยถาวุฑฺฒํ วิจฺฉายํ.

ยตฺตโก ปริจฺเจโท ชีวสฺส ยาวชีวํ. อวธารणे.

อา ปพฺพตา เขตฺตํ อาปพฺพตํ เขตฺตํ. มริยาทายํ. วชฺชมานา สีมํ มริยาทา. ปพฺพตํ วินาตฺยตฺ
โธ.

อา ชลนฺตา สิตํ อาชลนฺตํ สิตํ. อภิวิธิมฺหิ. คยฺหมานา สีมํ อภิวิธิ. ชลนฺเตน สหฺเตยฺตฺโธ.

อาสทฺทโยเค ธาตุนามาทินา อปาทานวิธานเณว วากฺยมฺปิ สิทฺธํ. ตถาณฺณตฺร.

อุตฺตโม วิโร ปวีโร อิจฺจาโท ปน ปุพฺพปทตฺตปฺปธานตฺตา-ภาวาพยยิภาวาภาโว กมฺมธารโย
เอว. เอวํ วิสิฏฺโง ฐมฺโม อภิธมฺโม.

กุจฺฉิตํ อนฺนํ กทฺถนํ. เอตฺถ กทฺ กุสฺสาติ สเร กุสฺส กทาเทโส.

อปฺปกํ ลวณํ กาลวณํ. เอตฺถ กาทฺปตฺเตสฺส เจติ กุสฺส กา. พหุวจเนนาณฺณตฺตราปิ กวจิ. กุจฺฉิตํ
ปุริโส กาทฺปุริโส กุฑฺริโส วา. เอวํสุราทิ.

ปฐพ-ปฐภมณปทตป-
ปฐนาพฐยีภาวสมาโส
กมมธารย-ตปฐริสา เทว
ทวนโท จ พฐพฐีหิ จ เณยยา.
สมาโส

๕. ตฤติตกณฺฑ

อปจฺจตฤติต

วา ฌปจฺเจ

ณฺญจฺยนฺตา สทฺทา “ตสฺสาปจฺจ”มิจฺจสฺมี อตฺเถ โณ วา โหติ. วาติ วากฺยตฺถํ. เณเนวาปจฺจตฺถสฺส
วุตฺตตฺตา อปจฺจสทฺทาปโยโค.

เตสํ วิภตฺยาโท เตสํคหณฺน วิภตฺติโลโป. ตโตตฺตรตฺร.

เตสํ โณ โลปนฺติ ปจฺจยानํ ฌสฺส โลโป.

วุทฺธาทิสฺรสฺส วาสโยคนฺตสฺส สณฺเณ เจติ สณฺกาเร ปเร อสโยคนฺตสฺสสารทิสฺรสฺส วุทฺธิ.

ตสฺสาปยนฺนิเม

อ-ยฺวณฺณานญฺจาโย วุทฺธิ.

อการวิณฺณวณฺณานํ อา-เอ-โอ วุทฺธิโย โหณฺติ. จสทฺเทน กฺวจิ น. สรโลปาติ. ตฤติตตฺตา นาม
มิว กเต สฺยาติ.

ตฤติตาภิเชยฺยลึงฺค- วิภตฺติวจฺนา ลึงฺ

สมฺภู-ภาวชา ภียโย สกตฺเถ โณย นปฺสเก

ตา ตฺตถิยํ นิปาตา เต ธาติ-ถปฺจฺยนฺตกา.

วสฺสิฏฺจสฺส อปจฺจํ โปโส วาสฺสิฏฺโจ, อิตฺถิ วาสฺสิฏฺจิ, นปฺสกํ วาสฺสิฏฺจํ. วิภปฺปวิธานโต ตฤติเตน สมฺมาส
สฺสาจฺจนฺตํ พาทฺยาภาวา วสฺสิฏฺจาปจฺจนฺติปิ โหติ.

สามณฺณเมภิมเต สทฺโท นิตฺทิสฺสติ ปฺเมน วา

นปฺสเกน วาปีติ สทฺทสฺสตถฺวิทฺ วุ.

วา อปจฺเจติ จาธิกาโร.

ณฺยาน-ณฺนาน วจฺฉาติโต.

วจฺฉาติโต โคตฺตคณฺโต ณฺยาโน ณฺนาโน จ โหติ.

อปจฺจํ ปปฺพุตฺตปฺปภฺติ โคตฺตํ. กจฺจสฺสาปจฺจํ กจฺจายโน กจฺจาโน วา. สโยคนฺตตฺตา น วุทฺธิ.

ณฺเญโย กตฺติกาทีหิติ ณฺเญโย. วินตฺตาย อปจฺจํ เวณเตยฺโย วินเตยฺโย วา. น ปกฺเข วุทฺธิ. ณฺเญ
โยติ โยควิภาเคน “ตสฺส ทียเต”ตฺยตฺถปิ ณฺเญโย. ทกฺขิณา ทียเต ยสฺส โส ทกฺขิณฺเญโย.

อโต ณี วา.

อการนฺโต อปจฺเจ ณี วา โหติ. ปฺน วาสทฺเทน ณีโก, อการนฺตา อนการนฺตา จ โฟปิ. ทกฺขิ,
สฺกยปฺพุตฺติโก, มณฺทพฺโพ, ภาตฺพฺโพ. ทุวิตฺตํ.

ณโวปคฺวาทีหิติ ณโว. มนฺโน อปจฺจํ มาณโว.

ณเฑาะว์ ภูวนาถิตติ ณเฑาะว์. สามณเฑาะว์.

สัณฐิตาภิเนกตฤตฤติ

เยน วา สัณฐิต์ ตฤติ จฤติ วหติ ณิกฤติ ณิกโก. วา-กาเรน เนกตฤเต เนกปจฺจยา จ. สมเตน
สัณฐิต์ ฆาติโก โอทโน, อุพฺพเมเน ตฤติติ โอพฺพมิโก วา. น ปกฺเข วุฑฺธิ. สกฺเขน จฤติติ สากฺกโก, สีเสน
วหติติ สีสิโก. น วุฑฺธิ.

อิติลลิตฺตอ เอยฺยโก ณิกโก จ. จมฺปายํ ชาโต จมฺเปยฺยโก. เอวํ พาราณเสยฺยโก. ณิกโก. กุ
สินารายํ วสฺสิตติ โกสินารโก กุสินารโก วา. ชนปทโต ณิกโก จ. มคฺเชสฺส วสฺสิตติ เตสํ อีสฺสโร วา มาคฺชโก.

ตชฺชาตียา วิสิฏฺฐจตฺเต อาชานีโย. อสฺส ชาตียา วิสิฏฺฐโร อสฺสาชานีโย. โย. อคฺคณฺติ ชานิตพฺพํ
อคฺคณฺณํ. ทฺวิตฺตํ.

ตมฺริเต เตเนกตาภิ-สนฺนิธาน-นียค-สิปป-ภณฺฑ-ชีวิกตฺเตสฺส จ.

ตํ อธิเตอิจฺจาที่สฺวตฺเตสฺส อาทิสทฺเทน หตาทิสฺส จ ณิกโก วา โหติ. อภิธมฺมมฺริเตติ อาภิธมฺมิโก
อภิธมฺมิโก วา. น ปกฺเข วุฑฺธิ.

วจฺสา กตํ กมฺมํ วาจฺสิกํ. เอวํ มานสิกํ. เอตฺถ ส สเร วาคโมตีหานุวตฺติตาทิสทฺเทน สาคโม. ส
รีเร สนฺนิธานา เวทนา สารีริกา.

ทฺวาเร นิยุตฺโต ไทวารโก. เอตฺถ มายฺยณมาคโม จาเนติ วการโต ปุพฺเพ เอการาคโม.

สิปปนฺติ คีตาทิกลา. วิณฺหา อสฺส สิปปนฺติ เวณิกโก. อตฺร วิณฺเณติ วิณฺหาวาทนํ. คนฺโธ อสฺส
ภณฺฑนฺติ คนฺธิโก, มคฺเช หนฺตฺวา ชีวตฺติติ มาควิกโก. วการาคโม. ชาเลน หโต ชาลิโก, สุตฺเตน พทฺโธ สุตฺ
ติโก, จาโป อสฺส อายฺยณฺติ จาปิโก, วาโต อสฺส อาพาโธ อตฺถิตติ วา วาติโก, พุทฺเธ ปสนฺโน พุฑฺธิโก, วต
เถน กิตํ ภณฺฑํ วตฺถิกํ.

กุมภโก อสฺส ปริมาณํ ตมฺรหติ เตสํ ราสี วา กุมฺภิกโก, อกฺเขน ทิพฺพตฺติติ อกฺขิกโก, มคฺเชสฺส วสฺสิต
ชาโตติ วา มาคชิกโก อิจฺจาติ.

ณ รากา ตสฺสเสทมณฺณตฺเตสฺส จ.

เตน รตฺตนตฺตยาทฺยตฺเตสฺส โส วา โหติ. กสาเวน รตฺตํ กาสาวํ. เอวํ นีลํ ปิตฺตมิจฺจาติ. น วุฑฺธิ. ม
หีสฺสส อิทํ มาหีสํ สิงคํ. เอวํ ราชโปริสํ. เอตฺถ อยฺยณฺณานณฺจา โท ปฺน วุฑฺธิคฺคหณฺเนน อุตฺตรปทฺสสาปิ
วุฑฺธิ. มคฺเชหิ อาคโต ตตฺร ชาโต เตสํ อีสฺสโร เต อสฺส นิวาโสติ วา มาคโร, กตฺติกาที่หิ ยุตฺโต กตฺติโก
มาโส.

พุทฺโธ อสฺส เทวตาติ พุทฺโธ, พฺยากรณํ อเวจฺจ อธีเตติ เวยฺยากรโณ. เอตฺถ มายฺยณมาทินา
ยการโต ปุพฺเพ เอการาคโม. ยสฺส ทฺวิตฺตํ. สาคเรหิ นิพฺพตฺโต สาคโร อิจฺจาติ.

ชาตาทินมิมิยา จ.

ชาตาทีสุ อิม อโย จ โหติ จสทุเทน กิโย จ.

ปจฺฉา ชาโต ปจฺฉิม, มนุสฺสชาติยา ชาโต มนุสฺสชาติโย, อนฺเต นียุตโต อนฺติโม, อนฺติโย. เอวํ
อนฺธิโก. ปุตฺโต อสฺส อตฺถิติ ปุตฺติโม, ปุตฺติโย. เอวํ กปฺปิโย.

ตทสฺส จานมิโย เจติ อโย จกาเรน หิตาทุยฺตเถปิ. พนฺธนสฺส จานํ พนฺธนียํ, จงฺกมณสฺส หิตํ
จงฺกมนียํ.

อาลฺล ตพฺพหุเลติ อาลฺล. อภิขุณฺณพหุโล อภิขุณฺณาลฺล.

วิเสสตทฺธิต

วิเสเส ตร-ตมิสิทฺธิกฺกฺกา.

อติสยตฺเถ ตราทโย โหนฺติ.

อยเมเตสํ อติสเยน ปาโปติ ปาปโตร ปาปตโม ปาปิสฺสโก ปาปิโย ปาปิฏฺโจ วา.

วฺจุทฺธสฺส โช อธิฏฺฐเจสฺสุ ติ วฺจุทฺธสฺส ชาเทเส สรโลปาโท ปกตฺติคฺคหณฺเนน ปกตฺติภาวา อิสฺส เอ.
เชยฺโย, เชยฺยโ.

เอวํ ปสฺตถสฺส โส เจติ สาเทเส เสยฺโย, เสยฺยโ.

อสฺสตฺถิตฺติ

ตทสฺสตฺถิติ วิ เจติ วิ. เมธา อสฺส อตฺถิติ เมธาวิ.

เอวํ ตปาทิตฺ สิตฺ ส. ทฺวิตฺตํ. ตปสฺสี.

ทณฺฑาทิตฺ อิก-อิตฺ ส. ทฺวิตฺตํ. ตปสฺสี.

คุณฺดาทิตฺ วณฺฑุตฺติ วณฺฑุ คุณฺวา, ปณฺณวา. ยทาทีนา รสฺโส

สตุยาทีหิ มณฺฑุตฺติ มณฺฑุ. สติมา, ภาณฺมา.

อายสฺสสุการาส มนฺตุมฺหิตฺ อฺสฺส อสฺส. อายสฺมา.

สทฺฐาทิตฺ ณาติ โณ. สทฺโธ.

ตปฺปกตฺติวเจเน มโยติ มโย. สุวณฺณณฺเนน ปกตํ โสวณฺณณฺมยํ สุวณฺณณฺมยํ วา. ปกฺเข ยทาทีนา
วฺจุทฺธิ.

เอเตสโม โลเป.

วิภตฺติโลเป มหาทีนมนฺตสฺส โอ โหติ. มโนมยํ.

สงฺขยาตทฺธิต

สงฺขยาปฺรณฺตยธิกาโร.

ทฺวิ-ตฺติหิ ตโยติ ตโย.ตโย ทฺ-ตาปิ เจติ ทฺวิ-ตฺติทํ ทฺ-ตา. ทฺวินนํ ปฺรโณ ทฺติโย. เอวํ ตติโย.

จตุจฺ-เนหิ ถ-จาทิ ถ-จา. ทฺวิตฺตํ. จตุตฺถโ, ฌนฺโ.

เตสมฯตฺมฺปพเทน อฯตฺมฯตฺม-ทิวฯตฺม-ทียฯตฺมฯตฺมตฺติยา.

จตุตฺถ-ทฺตฺติย-ตฺติยานํ อฯตฺมฺปพเทน สห อฯตฺมฯตฺม-ทิวฯตฺม-ทียฯตฺมฯตฺมตฺติยา โหณฺติ.

อฯตฺเมน จตุตฺถ อฯตฺมฯตฺม, อฯตฺเมน ทฺตฺติโย ทิวฯตฺม ทียฯตฺม วา, อฯตฺเมน ตฺตฺติโย อฯตฺมตฺติโย.

สงฺขยาปฺปฺรณ โมติ โม. ปณฺจโม. อิตฺถิยํ ปณฺจณฺํ ปฺรณํ ปณฺจมี.

เอโก จ ทส จาติ ทฺวณฺเท กเต

ทฺวกฺกฺจณฺมาภาโร วา.

สงฺขยาเน อุตฺตรปเท ทฺวิ-เอก-อฺภฺจฺจฺเจเตสฺมนตฺสฺส อา โหติ. เอกาทส. ปณฺจิว. เอวํ ทฺวาทส.

ยทาทินา ติสฺส เตอาทโส.

เอกาทิโต ทสฺส ร สงฺขยาเนติ ทสฺสทฺเท ทสฺส โร. เตรส.

จตุปฺปทสฺส โลโป ตฺตฺตรปทาติ จสฺส จ-โจปิ นวาทิ จตฺสทฺเท ตฺสฺส โลโป, จสฺส จ โจ จ. จ
ทฺทส, โจทฺทส.

ทเส โส นิจฺจยฺเจติ ฉสฺส โสอาทเส พ ทฺรานนฺติ ทสฺสทฺเท ทสฺส โพ. โสพส. เอวํ อฺภฺจฺจฺจฺร.

วีสฺติ-ทเสสุ พ ทฺวิสฺส ตฺตฺติ ทฺวิสฺส พ. พาวีสฺติ, เอกาทสนฺนํ ปฺรณํ เอกาทสโม.

ทฺวาทิโต โกเนกตฺเถ เจติ โก. เทว ปริมาณานิ อสฺเสติ ทฺวิกํ. เอวํ ติกาทิ.

สมฺมุตฺเต กณฺ-ณฺาติ กณฺ จ โณ จ. มนุสฺसानํ สมฺมโห มานุสฺสโก, มานุสฺโส วา. ณ กเต ณ-ลณ
มียฺวา สเร วาตีห วากาเรน อิสฺส อยาทโส. ทฺวยํ, ตฺยํ.

เอวํ คาม-ชน-พนฺธ-สหายาทิหิ ตาติ ตา. คามตา, นาครตา.

ภาวตฺทฺธิต

ณฺย-ตฺต-ตา ภาเว ตฺ.

ภาวตฺเถ ณฺย-ตฺต-ตา โหณฺติ. ตสฺทฺเทน ตฺตโน จ, สกตฺถาทีสุปิ โณย, สกตฺเถ ตา จ.

โหนฺตฺยสฺมา สทฺทฺ?าณานิ ภาโว โส สทฺทฺตฺติยา

นิมิตฺตฺภูตํ นามณฺจ ชาติ ทพฺพํ กฺริยา คฺุณ.

ยถา จนฺทสฺส ภาโว จนฺทตฺตํ. อิท นามวสา จนฺทสฺสทฺโท จนฺททพฺเพ วตฺตเต. นิมิตฺตสฺส ฐปานุคฺตณฺจ
ณณํ. เอวํ มนุสฺสตฺตณฺติ มนุสฺสชาตฺิวสา. ยทาทินา อีสฺส รสฺเส ทณฺทิตฺตณฺติ ทณฺททพฺพสมฺพนฺธา. ปา
จกตฺตณฺติ ปจนฺกฺริยาสมฺพนฺธา. นีลตฺตณฺติ นีลคฺุณวสา. เอวํ ณฺยาทีสุปิ ยถาโยคํ เมยฺยํ.

โณย.

อวณฺโณ ย โลปณฺจ.

เย ปเร อวณฺโณ ลฺุปฺยเต. จกาเรน อิการิปี.

ยวตฺ ต-ล-น-ทการานํ พยณฺชนานิ จ-ล-ณ-ชการตฺตณฺติ ยการยฺตฺตานํ ปฺพเพน สห กฺวจิ ปฺพ

พฐปญจ. ทูติต. ปณฺทิจจํ, โกสฺลํ, สามณฺณํ, โสหชฺชํ, โปริสฺสํ, เนปกํ, สารูปํ, โอสพภํ, โอปมมํ.
อาตตญจ.

อิ-อุ อิจฺเจเตสํ อา โหติ ริกฺการาคโม จ จาเน. สรโลปา-ทินา อิลโป. อีสโน ภาโว อาริสฺสํ. เอวํ
มฺหุตฺตา, อรหฺตา. นุตฺตสฺส ยทาทีนา โลโป. ปุณฺณชนตฺตํ อภิณฺจนเมว อากิณฺจณฺณํ.

กฺกณฺทนิยา อปจํ โกณฺทณฺณโม. เอตถ วุฑฺธาทิ วากาเรน สโยคนุตฺตสาปิ วุฑฺธิ.

ปาทาย หิตํ ปชฺชํ, ธนาย สํวตฺตนิกํ ญณฺณํ, สติโต สมฺภุตํ สจฺจํ. อิลโป. ตีสฺส น วุฑฺธิ. เทโว เอว
เทวตา.

ณ วิสมาทีหิติ ภาเว โณ. เวสมํ, อุชฺฐโน ภาโว อชฺชวํ. เอตถ อุสฺส อาตเต ปฐฺการสฺส ยทา
ทีนา อโว.

รมณฺิยาทีโต กณฺติ กณฺ. มานญญกํ.

อพฺยยตฺตฺติ

วิภาเค ธา เจติ ธา. จกาเรน โสปลฺจโย จ. เอเกน วิภาเคน เอกธา. นิปาตตฺตา สิลโป. ป
ทวิภาเคน ปทโส.

สพฺพนาเมหิ ปการวฺจเน ตฺถ ฐาติ ฐา. ตฺถกาเรน ฐตฺตา จ. สพฺพโ ปกาโร, สพฺพเพน ปกาเรน
วา สพฺพธา. เอวํ อณฺณตฺตา.

กิมิเมหิ ญนฺติ ถํ. กาเทเส กถํ. อิทาเทเส อิตถํ. ญนฺติ โยควิภาเคน ถํ. พหุถถํ.

อมลีนํ มลีนํ กโรตฺติยาทฺยตฺถ อญฺตตฺตภาเว คมฺยมาเน กร-ญโยเค สติ นามโต ยทาทีนา อี
ปจฺจโย. มลีนี กโรติ เสตํ, อภสฺสมโน อภสฺสมโน กรณฺนติ ภสฺมีกรณํ กญฺจสฺส, อมลินโน มลिनโน ภาวตีติ มลีนี
ภาวติ เสโต อีปจฺจยฺนโตปิ นิปาโต.

อญฺตตฺตภาเวติ กิ. ฆณฺฑํ กโรติ, ฆณฺฑํ ภาวติ.

กร-ญโยเคติ กิ. อมลินโน มลिनโน ชายเต.

อวตฺถาวโต วตฺถายา- ญตฺตสฺสณฺณาย วตฺถโน

ตายาวตฺถาย ภาวนํ อญฺตตฺตภาวํ วิทฺ.

ตฺตฺติโต

๕. อาชญาตกณฺฑ

ภูวาทิ

วตฺตมานา

ปจฺปาเก. ปจฺ อิติ จิตฺเต

ภูวาทโย ธาตโว.

ภูวจิตฺตาทโย สทฺธา ธาตโว นาม.

ธาดุสฺสณฺโต โลโปเนกสฺสรสฺสาติ กฺวจิ ธาตฺวนตฺสฺส โลโป.

ธาดุ-ลิจฺเคหิ ปรา ปจฺยยาติ ธาตุมฺหาเนกปจฺยยปฺสงฺเค วตฺติจฺฉาโต.

วตฺตมานา ติ อนฺติ สิ ธ มิ ม, เต อนฺเต เส วฺเห เอ มฺเหตฺยาทีนํ วตฺตมานสฺสณฺณา. กาลेติ

อภฺจวิภตฺติวิธานे วตฺตเต.

กาโลตีตฺวตฺตมานา- นาคตฺกรียลฺกฺขโน

ปจฺจุปฺนโน มโต กาลो อารทฺธานิภฺจิตฺเต กฺริเย.

กรียาสฺนฺตานวิจฺเณเท กาโลตีโตติ คมฺยเต

อนาคตา อนารมฺเภา กรียาย ตฺ ปตฺติยเต.

อทพฺพภูตํ กตฺตาหิ- การกคฺคามสาธิยํ

ปทตฺถํ กตฺตฺกมฺมภฺจํ กรียมิจฺฉนฺติ ตพฺพิทฺ.

วตฺตมานา ปจฺจุปฺนเน.

ปจฺจุปฺนเน กाले วตฺตมานวิภตฺติ โหติ.

ตสฺสาปฺยนียเม

อถ ปุพฺพพานิ วิภตฺตีนํ จ ปฺรสฺสพฺทานิ.

อภฺจวิภตฺตีนํ ยานิ ยานิ ปุพฺพพานิ จ ปฺทานิ, ตานิ ตานิ ปฺรสฺสพฺทานิ นาม.

กตฺตริ ปฺรสฺสพฺทนฺติ ปฺรสฺสพฺทํ.

ตสฺสาปฺยนียเม

เทว เทว ปจฺม-มชฺฉิมฺมุตฺตมปฺริสา.

อภฺจวิภตฺตีสฺส ปฺรสฺสพฺทานมตฺตโนปฺทานญฺจ เทว เทว ปฺทานิ ปจฺม-มชฺฉิม-อฺตฺตมปฺริสา นาม.

ยถา ติ อนฺติ อิติ ปจฺโม ปฺริโส, สิ ธ อิติ มชฺฉิมฺโม ปฺริโส, มิ ม อิติ อฺตฺตโม ปฺริโส. อตฺตโนปฺเทสุปิ
เต อนฺเต อิติ ปจฺโม, เส วฺเห อิติ มชฺฉิมฺโม, เอ มฺเห อิติ อฺตฺตโม. ตถูปริ.

นามมฺหิ ปฺยชฺชมาเนปิ ตฺลฺยาธิกรณ ปจฺโม.

ตฺลฺยาธิกรณญฺเต นามมฺหิ ปฺยชฺชมาเนปิ อปฺยชฺชมาเนปิ ปจฺโม ปฺริโส โหติ.

ตสฺสาปฺยนียเม เอกมฺหิ วตฺตพฺเพ เอกวณฺํ ติ.

กตฺตรีติ วิกรณฺวิธานํ สพฺพตฺถ วตฺตเต.

ภูวาทิโต อ.

ภูอิจฺจาทีหิ ธาตุหิ กตฺตริ วตฺตมานา-ปณฺจมี-หิยฺยตฺตนีสุ อปฺปจฺจโย โหติ. เอวํ ยาทีวิกรณา.

ปฺพุพาปรภาควจฺจนา ภินฺนา ธาตุ-วิภตฺติโย

นิสฺสาย ปจฺจยา โหนฺติ เย เต วิกรณา สียุ.

โส โอทนํ ปจฺติ.

พหุมาหิ วตฺตพฺเพ พหุวณฺํ อนฺติ. สรโลปาที. เต ปจฺนติ.

ปยุชฺชมานเปี ตฺลุยาธิกรณฺติ จาธิกาโร.

ตฺมเห มชฺฌิมโ.

ตฺลุยาธิกรณํ ตฺมเห ปยุชฺชมานเปี อปฺปยุชฺชมานเปี มชฺฌิมโ ปุริโส โหติ. ตฺวํ ปจฺสิ, ตฺมเห
ปจฺจ.

อมฺเห อุตฺตโม.

ตฺลุยาธิกรณํ อมฺเห ปยุชฺชมานเปี อปฺปยุชฺชมานเปี อุตฺตโม ปุริโส โหติ.

อกาโร ทีฆํ หิ-มิ-เมสุ.

หยาทีสฺวการสฺส ทีโฆ โหติ. อหํ ปจฺามิ, มยํ ปจฺาม.

ปรานยตฺตโนปทานิ.

อฏฺฐวิภตฺตีนํ ยานิ ยานิ ปรานิ จ ปทานิ, ตานิ ตานิ อตฺตโนปทานิ นาม.

กตฺตริ เจติ อตฺตโนปทานิ. เสสํ ปุพฺเพว. โส ปจฺเต, เต ปจฺนเต, ตฺวํ ปจฺเส, ตฺมเห ปจฺเว,
อหํ ปเจ, มยํ ปจฺามเห.

อตฺตโนปทานิ ภาเว จ กมฺมนิ.

ภาเว จ กมฺมนิ จ อตฺตโนปทานิ โหนฺติ.

ภาว-กมฺเมสุ โยติ โย.

ตสฺส จวคฺค-ยการ-วการตฺตํ สธาตฺวนตฺสส.

ตสฺส ยปฺปจฺจยสฺส ธาตฺวนตฺเทน सह ยถา สมฺภาวํ จวคฺค-ย-วา โหนฺติ. อิธ ธาตฺวนตฺสส จวคฺคา
ทิตฺตา ตาทิเส กเต ทฺวิตฺตํ.

อตฺตโนปทานิ ปรสฺสพทตฺตํ.

อตฺตโนปทานิ ภาวํ ปรสฺสพทตฺตํ ยนฺติ. เตนํ ตยา มยา वा โส โอทโน ปจฺจติ ปจฺจเต वा, เต
ปจฺจนเต, ปจฺจเส ปจฺจเว ปจฺเจ ปจฺจามเห.

ภาเว หู ภู สดุดายั. อิธ ภาโว การกามิสโส สุทฺธธ ฐาตฺวตฺเถ. ตสฺเสกตฺตา เอกวจนเมว. ตณฺจ
ปจฺมปุริเส เอว โหติ. เตน ตยา มยา วา ภูยเต. ตสฺส ตว มม วา สมฺปติ ภาวนนฺตฺยตฺเถ.

อาชฺชยาตปฺจฺยา สพฺเพ	ภาเวยฺยู สาธนตฺตเย
กตฺตา กมฺมณฺจ ภาโว จ	สาธนาเนธ วุจฺจเร.
สกมฺมกมฺหา ฐาตฺมฺหา	กตฺตุ-กมฺเมสุ โหนฺติ เต
น ภาเว กมฺมรหิตา	กตฺตุ-ภาเวสุ นาปเร.
กมฺมิมาวจนิจฺฉายํ น	วิรุชฺฌติ สกมฺมกา
ภาเวปิ ตํ ยถา เคเห	เทวทตฺเตน ปจฺจเต.
สนฺตมฺปิ วตฺตุมิจฺฉา น	กฺวาปฺยสนฺตมฺปิ सा ภาवे
ตํ ยถาญฺหรา กณฺเฑา	สมฺพุทฺโธ กุณฺฑกิตฺติ จ.
อุปสฺสคฺควสา โกจิ	อกมฺโมปิ สกมฺมโก
ยถาภิกฺขุยเต ราโค	ตาปเสน มหิทฺธินา.
กตฺตฺวาจิเน ฐาตฺมฺหิ	ยสฺมี กมฺมํ คเวสฺสเต
สกมฺมโกติ โส ฌेยฺโย	ตพฺพิรุทฺธธ อกมฺมโก.

ตถา हि โส ปจฺตติ วุตฺเต ปากกริยาย สมฺพนฺธิยมานํ ก็ ตนฺติ โอตนาทิกํ กมฺมํ คเวสฺสเต. โส
ภาวตฺติ วุตฺเต ตฺว ภาวน-กริยาย สมฺพนฺธิยมานํ ก็ ตนฺติ น กิณฺจปิ กมฺมํ คเวสฺสเต ตาทิสสทฺทสฺสตฺติสฺสกา
วาทา. ตถาณฺตร.

ปณฺจมี

ปณฺจมี ตฺว อนฺตฺว हि ธ มิ ม, ตํ อนฺตํ สฺสุ วุโห เอ อามเสติ ตฺวาทินํ ปณฺจมีสณฺดา.

อาณตฺยาสสิญฺเจนฺตฺตกาเล ปณฺจมี.

อาณตฺยตฺเถ จ อาสิญฺจตฺเถ จ คมฺยมาเนน ปจฺจุปฺปนฺเน กาลเกทมนามสิตฺวา วา ปณฺจมี โหติ.

นินฺยคํ ชณฺดา อาณตฺติ อาสิญฺจํ อิจฺจปตฺถนํ

อนฺตฺตกาโล สามิเป วุตฺโต กาโลธ อิจฺฉิตฺ

อวฺตฺโต วา คเหตุพฺโพ ปจฺจุปฺปนฺนาทิกาทโต.

อปฺปจฺเจเย ปจฺตุ ปจฺนตฺ.

หิโลปํ วาติ หิสฺส โลโป วา. ปจ ปจฺาหิ. ปกฺเข ทิโฆ. ปจถ ปจฺามิ ปจฺาม.

อตฺตโนปเท ปจฺตํ ปจฺนตํ ปจฺสฺส ปจฺวโห ปเจ ปจฺามเส.

กมฺมนิ ปจฺจตํ อิจฺจาทิกิ กตฺตฺสมํ. โยว วิเสโส.

ภาเว ภูยตฺ.

อิโต ปรี กมฺม-ภาเวสุ นยานุสาเรน เณยฺยํ.

สตฺตมํ

สตฺตมํ เณยฺย เณยฺย เณยฺยาสี เณยฺยถ เณยฺยามี เณยฺยาม, เอถ เอวํ เอโถ เณยฺยวฺโห เณยฺยํ
เณยฺยามฺเหติ เณยฺยาทีนํ สตฺตมํสณฺณา.

อนุมฺติ-ปริกฺกปฺตเถสุ สตฺตมํ.

อนุมฺตฺยตฺเถ ปริกฺกปฺตเถ จ อนุมฺตฺตกาเล สตฺตมํ โหติ.

ยํ กิณฺณํ กตฺตุมิณฺณํ- มณฺโณ ยทฺธมณฺณํ

सानุมฺติ ปริกฺกปฺโต กตฺตพฺพานิณฺณํ มโต.

ยทาทีนา เณยฺยสฺส เออาเทโส วา. ปเจ ปเจยฺย ปเจยฺย ปเจยฺยาสี ปเจยฺยถ ปจฺเจยฺยามี
ปเจยฺยาม.

อตฺตโนปเท ปเจถ ปเจรํ ปเจโถ ปเจยฺยวฺโห ปเจยฺยํ ปเจยฺยามฺเห.

ปญฺจมี-สตฺตมํตฺยา ยํ ปุพฺพจริสณฺณา.

ปโรกฺขา

ปโรกฺขา อ อุ เอ ตถ อํ มฺห, ตถ เร ตฺโถ วฺโห อี มฺเหติ อ อิตฺยาทีนํ ปโรกฺขาสณฺณา.

อปจฺจกฺเข ปโรกฺขาตีเต.

อกฺขมินฺทริยํ. ทนฺนินฺสฺสิตํ ปจฺจกฺขํ. น ปจฺจกฺขํ อปจฺจกฺขํ. ตสฺมี อปจฺจกฺเข อตีเต กาเล ปโรกฺขา
โหติ.

กฺวจาทิวนฺณนเมกฺกสฺสรานํ ทฺวภาโวติ สสฺสรสฺส อาทิสฺส ทฺวิตฺตํ. ปปจ ปปฺจ ปปฺเจ.

อิการาคโม อสพฺพธาตฺกมฺหิ.

พฺยณฺชนาโท อสพฺพธาตฺกมฺหิ อีอาคโม.

หิยฺยตฺตนี-สตฺตมํ-ปญฺจมี-วตฺตมานา สพฺพธาตฺกํ.

ตทณฺเณ อสพฺพธาตฺกํ. ปปฺจิตฺถ ปปฺจํ ปปฺจิมฺห.

อตฺตโนปเท ปปฺจิตฺถ ปปฺจิเร ปปฺจิตฺโถ ปปฺจิวฺโห ปปฺจํ ปปฺจิมฺเห.

หิยฺยตฺตนี

หิยฺยตฺตนี อา อุ โอ ตถ อํ มฺหา, ตถ ตถุ เส วฺหํ อี มฺหเสติ อาอาทีนํ หิยฺยตฺตนีสณฺณา.

อปจฺจกฺเข อตีเตเตว.

หิยฺโยปฏฺติ ปจฺจกฺเข หิยฺยตฺตนี.

หิยฺโยปฏฺติ ปจฺจกฺเข วา อปจฺจกฺเข วา อตีเต หิยฺยตฺตนี โหติ.

อการาคโม หิยฺยตฺตนี-อชฺชตฺตนี-กาลาติปตฺตีสฺสูติ ธาตฺโต ปุพฺเพ กฺวจิ อการาคโม. อปฺจา อปฺจ

อปโจ อปจตุถ อปจํ อปจมหา.

อตฺตโนปเท อปจตุถ อปจตุถุ อปจเส อปจวหํ อปจํ อปจามุหเส.

อชฺชตฺตํ

อชฺชตฺตํ อี อุ โ อตุถ อี มหา, อา อู เส วหํ อํ มุเหติ อีอาทํ อชฺชตฺตํสญฺญา.

อตีเตเตว.

สมิเปชฺชตฺตํ.

อชฺชปฏฺติ สมิเป อตีเต กาเล อชฺชตฺตํ โหติ. อปจํ. ยทาทํนา อีสฺส รสฺเส อปจํ. อการาค
มาภาเว ปจํ.

มณฺฑุกคตฺติยา วาเตว.

สพฺพโต อู อีสฺ.

สพฺพธาทูหิ อูวิภตฺติสฺส อีสฺวาเทโส วา โหติ. อปจํสฺส อปจํ อปโจ. อการาคโม. อปจิตฺถ อปจํ
อปจิมหา.

อตฺตโนปเท อปจํ อปจํ อปจํเส อปจํวหํ อปจํ อปจิมเห.

ปจฺฉิมตฺตัตตฺติยา ยาโม อทฺธมฺมุสฺส วา

กาโล สียาตุยชฺชตฺตโน เวยฺยาकरणทสฺสนํ

ภวิสฺสนฺตี

ภวิสฺสนฺตี สฺสติ สฺสนฺตี สฺสสิ สฺสถ สฺสํ สฺสํ สฺสํ, สฺสเต สฺสนฺเต สฺสเส สฺสวเห สฺสํ สฺสํ สฺสํ
สฺสตฺยาทํ ภวิสฺสนฺตีสญฺญา.

อนาคเต ภวิสฺสนฺตี.

อนาคเต กาเล คมฺยมาเน ภวิสฺสนฺตีวิภตฺติ โหติ. อการาคโม. ปจิสฺสติ ปจิสฺสนฺตี ปจิสฺสสิ ปจํ
สฺสถ ปจิสฺสํ ปจิสฺสํ.

อตฺตโนปเท ปจิสฺสเต ปจิสฺสนฺเต ปจิสฺสเส ปจิสฺสวเห ปจิสฺสํ ปจิสฺสํ.

กาลาติปตฺติ

กาลาติปตฺติ สฺสา สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ, สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ
สฺสํ สฺสํ สฺสํ สฺสํ.

กฺริยาติปนฺเนติเต กาลาติปตฺติ.

กฺริยาติปนฺนตฺเต อตีเต กาเล กาลาติปตฺติ โหติ.

วิภูตฺตนิธานา วา เหตุเวกฺลโตปิ วา

กฺริยาติปนฺนํ ยํ ตํ กฺริยาติปนฺนํ.

อการการาราคโม. สเจ ตพพิรุฑฐั น ภาเวย, ตพุปกรณั วา ลเมถ. อปจิสสา อปจิสส์สุ อปจิสเส
อปจิสสถ อปจิสส์ อปจิสสามหา.

อตตโนปเท อปจิสสถ อปจิสส์สุ อปจิสสเส อปจิสสุเห อปจิสส์ อปจิสสามุปเส.

การิต

ปจนต์ ปโยชยตีตยตุเถ

ธาดูหิ เณ-ณย-ณาเป-ณาปยา การิตานิ เหตุวตุเถ.

เหตุวตุเถ คมยมาเน ธาดูหิ เณอาทโย โหนติ เตสํ การิตสณฺณา จ.

การิตานํ โณ โลปนติ ณโลโป. อสโยคนตสฺส วุฑฺธิ การิตเตติ วุฑฺธิ.

ธาดุป-ปจฺจเยหิ วิมตฺติโย.

ธาดวตุเถ นิพุทฺธิภูเจหิ ขาทิการิตนฺเตหิ ปจฺจเยหิ วิมตฺติโย โหนตฺติ ตยาทโย. ปาเจติ. ปโรลเป
ปาเจนตฺติตยาทิ. อฏฺฐวิมตฺตีสฺส เมยฺยํ.

อกมฺมกาปิ เหตุวตุเถ-

ปจฺจยฺนตา สกมฺมกา

ตํ ยถา ภิกฺขุ ภาเวติ

มคฺคํ ราคาทิภูสํ.

ภูวาทิ

รฺฐาทิ

รฺฐิ อวฺวเร.

อ อิตฺเตว.

รฺฐาทิโต นิคฺคหิตฺตปฺพพณฺจ.

รฺฐาทิหิ กตฺตริ อปจฺจโย โหติ, ธาดวฺนตา ปฺพเพ กฺวจิ พินฺทวาคโม จ. รฺฐนฺตฺติตยาทิ.

อฏฺฐวิมตฺตีสฺส เหตุวตุเถ จ เมยฺยํ. ตถูปริ.

รฺฐาทิ

ทิวาทิ

ทิวํ กิฬาทิมฺหิ.

ทิวาทิโต โยติ กตฺตริ โย.

“ตสฺเส”ตยาทิ ปฺพพฺรฺฐนฺเตว.

ยถา กตฺตริ จ.

ยถา ภาวกมฺเมสฺส ยปจฺจยสฺสาเทโส โหติ, ตถา กตฺตริปฺปิตฺติ ยการสฺส ปฺพพฺรฺฐโป โว. ทฺวิตฺตํ. โท
ธสฺส เจตฺยตฺตร จกาเรน พทฺวํ. ทิพฺพติ ทิพฺพนตฺติตยาทิ.

ทิวาติ

สุวาติ

สุ สวณ.

สุวาติโต ฤ ณา อุณา เจติ กตตริ ฤอาทโย. อยเณสุ เจตีห จกาเรน ฤสุส วุฑิ. สุณติ.
อุโลโป สุนนตียาติ.

สุวาติ

กียาติ

กี ทพพินิมเย.

กียาติโต นาติ กตตริ นา. ยทาทีนา อีสส รสโส นาสส จ ณาอาเทโส. กิณาคิ, กิณนตียาติ.
กียาติ

คหาติ

คห อุปาทาเน.

คหาติโต ปป-ณหาติ กตตริ ปป-ณหา จ.

คหสส เข ปเปติ เขอาเทโส. เขปปติ.

หโลโป ญหามุหิตี ธาตุวนตสส หสส โลโป. คณหาติ คณนตียาติ.

คหาติ

ตนาติ

กร กรณ.

ตนาติโต โอ-ยิรา.

ตनु อิจเจวมาทีหิ ธาตุหิ กตตริ โอ-ยิรา โหนติ. กรโรติ. ยทาทีนา ธาตุรสส โลโป. (อาการสส
รสโส.) กยริติ.

อุตุตโมกาโรติ โอสส อุตุต วา.

กรสสาการโร เจติ ธาตุวการสส อุตุต วา. รโลโป. อุสส โว. ทุวิตเต พทวย. กุพพนติ กรโน
ติ วา.

อตตโนปเท กุรุเต กุพพนเต อิจจาติ.

กมุเม โย. อิวณณาคโม วาติ อี-อีอาคโม วา. ยสฺส ทฺวิตเต กรียเต กรียนเต. ปกุเข รโลโป.

กยุยเต.

วาเตว.

กรสฺส กาสตฺตมชฺชตนิมฺหิ.

อชฺชตนิมฺหิ ปเร กรสฺส กาสาเทโส วา โหติ. ยทาทีนา อีสฺส รสฺโส. อกาสิ อกรี อกาสุ อกรุ
อิจจาติ.

โลโป ภวิสฺสนตนิมฺหิ สฺสเสเตว.

กรสฺส สปปจฺยสฺส กาโหติ กรสฺส กาโห, สฺสสฺส โลโป จ วา. กาหติ กริสฺสตีตฺยาที.

ตทานิ

จฺราที

จฺร เถยฺเย.

การิตานีเตว.

จฺราทีโต เณ-ณยา.

จฺราทีหิ เณ-ณยา วิกรณา โหนฺติ เตสํ การิตสณฺญา จ. ณฺโลป-วฺทฺธี. โจเรติ โจรยตีตฺยาที.

จฺราที

นามธาทู

โกตฺตุมิจฺจตีตฺยตฺเถ

ภฺช ปาลน-พฺยวหรณฺสุ.

ช-ณ-สา วาเตว.

ภฺช-ณฺส-หฺร-สฺ-ปาทีหิ ตุมิจฺจตฺเถสุ

ภฺชาทีหิ ตุมฺนตฺสหิเตสุ อิจฺจตฺเถสุ ช-ณ-สา วา โหนฺติ.

กฺวจากิวนณฺณานเมกสฺสรานํ เทวภาโวติ สสฺสรสฺส อาทิสฺส ทฺวิตตํ.

ปฺพโปพฺภาโสติ ทฺวิตเต ปฺพพสฺส อพฺภาสสณฺญา.

ทฺติย-จตฺตถานํ ปจฺม-ตติยา ตี อพฺภาสสฺส จตฺตถสฺส ภสฺส ตติโย โฟ.

โก เข เจติ ธาตฺวนตฺสส โก.

พฺภุกฺขสทฺทโต ธาตฺว-ปจฺเยหิ วิภตฺติโยติ วุตฺตตฺตา ตฺยาที. พฺภุกฺขติ พฺภุกฺขนตีตฺยาที.

เอวี่ ฆา อทเน. เน ทูติตาทิ.

กวคคสส จวคโคติ อพภาสสส ฆสส โฉ.

ทุติยาทีนา ฉสส ตติโย โช.

อนตสสิวณณากาโร วาติ อพภาสนตสส อ.

พยณชนนตสส โจ ฉปจเจสสุ เจติ ธาตวนตสส โจ. ชิมจณติ.

หร หรณ.

หรสส คี เสติ เส คี.

ตุมิจนตเถสวิติ กี. ญณชนมิจนติ.

อญจวิภตติสสุ เหตุวตเถ จ เมยย. ตญปริ.

ปพพตมิว อตตทานมาจรติ กโรตติยตเถ

อาย นามโต กตตูปมานาทาจาเร.

อุปมียเตเนเนตญูปมานัน กตตสส อุปมานมฺหา ทุตियนฺตา นามมฺหา อาจรรตเถ อโย โหติ. เต
สัคหณน วิภตติโลโป. สรโลปาทิ ปพพตายสทฺทา ปุพฺเพว ตฺยาทิ. ตญปริ. ปพพตายติ โยคิ.

ปุตฺตมิวจรรตติยตเถ

อียูปมานา จ.

อุปมานมฺหา ทุตियนฺตา นามมฺหา อาจรรตเถ อโย โหติ. ปุตฺตียติ สิสฺสํ ครุ.

อตฺตโน ปุตฺตมิจนตติยตเถ

นามมฺหาตฺติจนตเถ.

นามมฺหา ทุตियนฺตา อตฺตโน อิจนตเถ อโย โหติ. ปุตฺตียติ ภิกฺขุ.

การิตานีเตว.

ธาดุรูป นามสฺมา ญโย จ.

ธาดุรูป ธาตฺวตฺโถ. โส จ วิสฺสุทฺโธ โหตติตฺยาทิ. ธาดุรูป สติ สฺยาทฺยนฺตา นามโต ญโย โหติ
การิตสญฺญา จ.

วิสฺสุทฺธา โหตติ วิสฺสุทฺถยติ รตฺติ. ทพฺหํ กโรตติ ทพฺพยติ วินยํ มฺหิ. หตฺถินา อติภุมตติ อติ
หตฺถยติ มคฺคนตฺยาทิ อติปพฺโพ.

ยํ ติกาลํ ติปฺริสํ ภริยาวาจิ ติการกํ

อติลึงค์ ทวีวจนํ ตทาขยาตฺนติ วุจฺจติ.

อาขยาตํ.

๖. กิตกกณฺท

เตกาลิกปัจจนฺตวิธาน

ณาทโย เตกาลิกา

ณาทิพุตฺติย-ยฺยอนฺตปฺปัจจยา กาลตฺตเย ทฏฺฐพฺพา.

อณฺเณ กิตฺ.

กิจฺเจหฺมณฺเณ ณาทโย ยฺยปฺปฏฺตโย จ กิตฺสณฺณวา โหนฺติ.

กตฺตริ กิตฺ.

กิตฺสณฺณวา กตฺตริ ทฏฺฐพฺพา. ยถาตฺนฺติ กุวฺจิ กมฺมาทิสฺสปี.

ปฺญณฺ อากาสิ กโรติ กริสฺสตีติ วากฺยตฺเถ

ธาทฺยา กมฺมาทิมฺหิ โณ.

กมฺเม อาโท สติ ธาตุโต โณ โหติ.

การิตํ วีย ฌานฺนุพฺพนโรติ การิเตว กเต ฌโลป-วฺทุธิ. เตสฺสคฺคเณน วิภตฺติโลโป.

กิตฺกาภิเรยฺยลึงฺคา อียฺวณฺณา วราทิสฺส

อปฺจโย โณ พฺตฺติโย อิปฺจโย ปฺเม สียฺ.

ยฺ จากตฺตริ ภาวสฺมี กิจฺจา โต จ นปฺสเก

ตฺวาทิจฺจ-กฺขตฺตุมฺนตา ตฺ อลึงฺคา จาวิภตฺติโย.

นามมิว กเต สฺยาทิจฺจ. ปฺญณฺกาโร ปฺมา. อิมฺหิ ปฺญณฺการิ อิตฺถิ. ปฺญณฺการิ กุลํ.

ธาทฺยาตฺยธิการิ. กมฺมาทิมฺหิ อ อิตฺเตว.

สพฺพโต ฌวฺ-ตฺวาวิ วา.

กมฺเม อาโท อนาโท วา สพฺพธาทฺฐิ อกาโร ฌวฺ ตฺ อาวิ จ วา โหนฺติ. ทฺวิตฺตํ. ตํ กโรตีติ
ตฺกโร. สณฺณายํ วิภตฺติโลโป. ทิปฺงกโรจฺจาทิจฺจ.

นี ปาปเน วิปฺพุโ. อุปฺสคฺคา ธาตุโต ปฺพุพฺพาคา เอว ทฏฺฐพฺพา.

อัสสโยคนฺตสฺส วฺทุธิเตว.

อณฺเณสฺ เจ ทิ อัสสโยคนฺตสฺส ธาตุสฺสวณฺณวณฺณานํ วฺทุธิ.

เอ อยาติ สเร เอสฺส อโย. วินฺติ ลิกฺขยตีติ วินโย.

ธาทฺนมนฺเนกตฺตตฺตา เอว นิตฺยสฺมี ธาตุมฺหิ สนฺตเมว ลิกฺขยตฺถํ วิสทฺโท ชฺเตติ.

ตถา หิ

สนฺตเมว หิ นีลาทิจฺจ วณฺณํ ทิปาทยโย วีย

ธาดุสมี สมนตเมวตถ์ อุปสคคา ปกาสกา.

ตถาณณตร.

โอ อว สเรติ โอสส อโว. ภโว.

วร วรณ. สัวโร.

วร-สรา ทร-จรา คมฺ-ยมฺ สน-หนา

นท-มทา รณ-คหา ชปาทโย วราทโย.

ณมฺหิเตว.

อาการนฺตานมาโย.

ณานฺพนฺธ ปเร อาการนฺตธาตุนมนฺตสฺส อาโย โหติ. อฏฺฐจิตฺตมฺมา อนฺ พนฺธา.

อนกา ยฺ-ณฺวฺนนฺติ ยฺ-ณฺวฺนํ อนกา.

ทา ทาเน. อนนฺทายโก.

เต อาวายา การิเตติ เอ-โอนํ อาย-อาวา. นายโก, สาวโก.

กรสฺส จ ตตฺตํ ตุสฺมฺินฺติ ตุมฺหิ ธาตฺวนฺตสฺส โต. กตฺตา. สตุถาว.

ทิส เปกฺขณ. ยทาทีนา อิสฺส อตฺตํ. ภยทสฺสาวิ. ทณฺฑีว.

รฺช ฆงฺเค.

วิส-รฺช-ปทาทีโต ณาติ โณ.

ก-คา จ-ชานนฺติ ณาณฺพนฺธ ปเร ธาตฺวนฺตานํ จ-ชานํ ก-คา. โรโค.

ภาเว เจติ ภาเว โณ. ปจนํ ปาโก. อิห จ กมฺมาวจนิจฺฉายํ ภาเวปิ ฌปฺปจฺจโย. กิตกาทิหิตो

ภาโว ทพฺพมฺิเวติ ฌายา พหฺวจฺฉนฺนจฺ โหติ. ปากา.

คมฺ สปฺป คตฺติมฺหิ.

กฺวิ เจติ กฺวิ.

ธาตฺวนฺตสฺส โลโป กฺวิมฺหิติ กฺวิมฺหิ ธาตฺวนฺตสฺส โลโป ว

กฺวิโลโป เจติ กฺวิสฺส โลโป. สพฺพโค. อภิภู.

จร คตฺติมฺหิ.

ตสฺสึลาทีสุ ณี-ตฺวาวิ จ.

ธาดูหิ ตสฺสึลาทฺยตฺถสฺส ญายาทโย โหนฺติ.

พฺรหฺมํ สีเลน จรติ, ตัมมโม, ตสฺมึ สาธุวา พฺรหฺมจารีตฺยาที. สีลํ สภาโว. ธมฺโม อาจาโร. สาธุ

กฺสโล.

ชฺชส สทฺเท.

สหท-ภู-จล-มณฑตฤ-รจาทิหิ ยุตติ ย. โฆสติ สี่เลนาติ โฆสโน. เอว วัฑฒเน. วัฑฒโน.
ปาราทิกิมิมา รุ.
ปาราทิหิ ปรสฺมา คมิธาคูโต ตสฺสึลาทีสุ รุ โหติ.
รมฺหิ รนฺโต ราทิ โน.
รานฺพนฺธ ปเร สพฺโพ ธาตฺวนฺโต เตเน เรน สห โน โหติ. ลุปฺยตีตฺยตฺโธ. ปารคฺ.
ภิกฺข ยาจเน.
ภิกฺขาติโต เจติ รุ. ยทาทีนา กฺวจิ รสฺโส. ภิกฺขุ. เอว ฌา อวโพธเน. วิณฺญตฺยาทิ.
ภาว-กมฺเมสุ ตพฺพานียาติ ตพฺโพ อนีโย จ. อิการาคโม อสพฺพธาคูมฺหิติ อีอาคโม. ตทฺธิ
ตาโท จกาเรน กิจฺจนฺตา นามว. ภาวนํ ภวิตพฺพํ, ภาวนียํ.
อนตฺสส กรสฺส จ ตตฺตเตว.
ตุ-ตฺน-ตพฺเพสุ วา.
ตฺมาทีสุ กรนตฺสส โต วา โหติ. กรียตีติ กตฺตพฺโพ, กรณียो.
เอตฺถ รหาทิโต ฌอติ นสฺส โธ. สาส-ทิสโต ตสฺส ฐฺโฆ เจตีห จกาเรน ตสฺส ฐฺโฆ. ทฏฺฐพฺพ.
ณฺโโย เจติ ภาวกมฺเมสุ ณฺโโย. จสทฺเทน เตยฺยปจฺจโย จ. อีอาคโม. กรณํ กตฺตพฺพํ วา การิยํ
ฌาเตยฺย.
วท-มท-คม-ยฺช-ครหาการาทิหิ ชฺช-มฺม-คฺค-ยฺเหยฺยา คาโร วา.
วาทิหิ อาการนฺเตหิ จ ปรสฺส ฌยฺสส ชฺชาทโย ธาตฺวนฺเตเน สห โหนฺติ. ครหสฺส จ คาโร วา.
วท วจเน. วชฺชํ. ครห นินฺทายํ. คารยฺหํ. ปา ปาเน. เปยฺยํ.
กรรมหา ริจฺเจติ ริจฺโจะ. ราทีโลโป กิจจํ
นฺนทาทิหิ ยุตติ ภาว-กมฺเมสุ ย. คหณํ ฌาณํ ทฺวิสุ นสฺส โธ.
กตฺตุ-กรณ-ปเทสฺสุ เจติ ย. จกาเรน สมฺปทานาปาทานสฺสปี. ปเทโสฺตฺยาธโร. รชฺ ھرตีติ
รชฺหรณํ, โตยํ. เอเตสโม โลเปติ โอ. เยน ปหรนฺติ, ตํ ปหรณํ
อาส อุปเวสเน. ยสฺมี อาสนฺติ, ตํ อาสนํ ยสฺส สมฺมา ปทียเต, ตํ สมฺปทานํ ยสฺมา อป อาท
ทาทิ อเปติ, ตํ อปาทานํ
สณฺณายํ ทา-ธาทอ อิตฺติ อ.
ทา ทาเน อาปฺพุโพ. อาทียตีติ อาทิ.
ธา ธารणे. อุทกํ ทธาทิตฺติ อุทฺธิ. ยทาทีนา กโลโป.
อิตฺถิยม-ติ-ยโว วาติ อิตฺถิยํ อกาโร ติ ย จ วา.
ชร วโยหานิมฺหิ. ชีรตีติ ชรา. ปฺน อา.

มน ฌาเณ.

คม-ชน-หน-รมาทึนมนุโตติ เต ติมฺหิ จ ฐาตฺวนตฺสฺส โลโป. มติ.

จิตฺติ จินฺตายํ. เจตยตีติ เจตนา.

อึสฺ-ทฺ-สุหิ ข.

อึสาทึหิ ปเรหิ ฐาตุหิ โข โหติ. ยทาทึนา ขโลโป. อึสฺ กรียตีติ อึสฺกกรฺ. เอวํ ทฺกกรฺ, สฺกกรฺ.

สมาทึหิ ฌ-มาติ ฌ-มา. สมุ อฺอุปสเม. ยทาทึนา อฺุสฺส อ. น ฐาตฺวนตฺโลโป. สเมตีติ สมโณ.

ภิ ภเย. ยสฺมา ภายนฺติ, โส ภิโม.

อิมมิว นํ ปสฺสตีตฺยตฺเถ อิมสทฺทูปปทา ทฺส เปกฺขเณ อิจฺจสฺมา กฺุวิมฺหิ ฐาตฺวนตฺสฺส โลเป
สมปฺตเต

อิ-ย-ต-ม-กิ-เอสานมนตฺสฺสโร ทึฆํ กฺวจิ ทฺสฺส คฺุณํ โท รํ ส-กฺขี จ.

อยตานํ อิม ย ต อมฺห กิ เอต สมาน อิจฺเจเตสํ อิม กิ เอสา อิจฺจาเทสา โหนฺติ. เตสมนตฺสฺส
สรสฺส กฺวจิ ทึฆม. ทฺสฺสสฺสการสฺส คฺุณอ อิการโ. ทสฺส โร. ฐาตฺวนตฺสฺส โส กฺุโข อี จ. อีทิสฺ. เอวํ ยาทิสฺ,
ตาทิสฺ, มาทิสฺ, กิทิสฺ, เอทิสฺ, สารทิสฺ. ทึฆมาภาเว สทิสฺ. เอวํ ราเทเส อีริสฺ อิจฺจาทึ. กฺุขาเทเส อี
ทิกฺุโข อิจฺจาทึ. อีการาเทเส กเต น ราเทโส. สสฺส ตฺุ ทึฆม นิจฺจํ. อีทึ อิจฺจาทึ. อีหฺ เอ-โอนํ วุฑฺธิตี คฺุหิตตฺ
ตา คฺุณเณติ อิการาทึ.

อตีตกาลิกปจฺจยฺนตฺวิธาน

หฺ. อตีเต ต-ตฺวนตฺ-ตาวีติ อตีเต โต ตฺวนตฺ ตาวี จ. รสฺโส. อโหสีติ หฺุโต, หฺุตฺวา, หฺุตาวี.

ตสฺเสเตว.

ภฺุชาทึนมนฺโต โน ทฺวิ จ.

ตาโท ปเร ภฺุชาทฺยมนฺโต ลฺุပ္ยเต, ปรสฺส ตการสฺส ทฺุวิตตฺยจ. อภฺุณฺชิตฺติ ภฺุตฺโต, ภฺุตฺตฺวา, ภฺุตฺตาวี.

ชน ชนเน.

ชนาทึนมา ติมฺหิ จ.

เต ติมฺหิ จ ชนาทฺยมนตฺสฺส อา โหติ. ชาโต.

รฺุห ชนเน.

หนฺเตหิ โห หสฺส โฟ วา อทฺท-นหานํ

ทท-นหฺวชฺชิตฺเตหิ ทการนฺเตหิ ปรสฺส ตสฺส โห โหติ, ฐาตฺวนตฺสฺส จ หสฺส โฟ วา. อารฺุพฺโ.

ภาวกมฺเมสฺสุ ตอิติ ตปฺปจฺจโย.

เค สทฺเท.

สทฺพตฺถ เค คีติ เคสฺส คี. คายนํ คีตํ.

รกาโร เจติ เต ติมฺหิ จ ชาติวณฺตโลโป. อกรฺติ กตํ. พุพฺพุโพ. โท ฐสฺส เจตฺตึห จกาเรน ตสฺส
โณ. ทุกฺกณฺ.

ตสฺเสเตว.

ธ-ธม-ภเหติ ธ-ธมา จ.

ธ-ภเหติ ตสฺส โธ โหติ, ธม-เหติ ตสฺส โธม จ.

ห-จตุตฺตถานมนฺตานํ โท ธ.

ธ ปเร ชาติวณฺตानํ หการ-วคฺคจตุตฺถานํ โท โหติ.

โธ ฌกาเร.

ธม ปเร ห-จตุตฺถานํ โธ โหติ.

พธ นฺธเน. พพุโธ.

ลภ ลาเภ. ลพุโธ.

วฑฺฒ วฑฺฒเน. วุฑฺฒ. เอตฺถ ยทาทีนา

ทห ภสฺมึกรเณ. ทฑฺฒ.

ทุส อปฺปติมฺหิ.

สาทิ สนฺต-ปฺจุฉ-ภนฺช-หนฺสาทีหิ ญฺเจติ อาทิพฺยณฺชนเนน สห ตสฺส ญฺเจ จ. ทุญฺเจ.

ภิท วิทารเณ.

ภิทาทิโต อินฺน-อนฺน-อฺธนา วาติ ตสฺส อินฺนาทโย ชาติวณฺตโลโป จ. ภินฺโน.

ต อิตฺเตว.

พุธ-คมาทิตฺเต กตฺตริ.

สพฺพกาเล พุธ-คมาทิตฺติ ตทตฺเต คมฺยมาเน กตฺตริ โหติ.

พุธ โพธเน. อพุชฺฌิ พุชฺฌติ พุชฺฌสฺสตีติ วา พุพุโธ.

ตฺร ตฺรเณ.

ตฺราทิตฺติ อธิณฺโณติ ตสฺส อธิณฺโณ ชาติวณฺตโลโป จ. ตินฺโณ.

ปจฺจุปฺปนฺนกาลิปจฺจยณฺตวิธาน

วตฺตมาเน มานนฺตา.

ปจฺจุปฺปนฺเน ชาติโต กตฺต-กมฺม-ภาเวสุ มาโน โหติ กตฺตริ อนฺโต จ.

สห ขมายํ. สหมาโน. หวิปริยโย โฟ วาติ เย หวิปริยโย. เตน สยฺหมาโน, ญฺยมานํ คจฺฉํ คช
คมิสฺสนโต จฺโน วา สพฺพาสฺสูติมสฺ จฺโน.

อนาคตกาลิปปจยญตวิธาน

ภวิสฺสตี กมฺมนิเตวว.

เสเส สฺคฺ-นฺตฺ-มานานา.

เสโสตี อปริสมตฺโต. ภวิสฺสตี กाले กมฺมนยฺปปเท เสสตฺเถ สฺสํอาทโย โหนฺติ.

กมฺมํ กริสฺสตีติ กมฺมํ กริสฺสํ กโรนฺโต กุรฺมาโน กราโน วา วชฺติ. ปุพฺพรูปํ สิลโลโป.

อกฺขเรหิ การ.

อกฺขรวาจีหิ สทฺเทหิ สกตฺเถ กาโร โหติ. อ เอว อกาโร. เอวํ กกาโร, รกาโร อิจฺจาติ.

ธาดุโตปิ สกตฺเถ ยทาทีนา อี จ ตี จ ปจฺจยา กาทพฺพา. คมฺมุจฺจยํ ธาตุ เอว คมิ. เอวํ กโรติ.

ตนาทีโต โอ.

ตเวตฺตมาทีปจยญตวิธาน

อิจฺฉตฺตฺเถสฺส สฺमानกตฺตฺเถสฺส ตเว-ตฺ วา.

เอกกตฺตฺเถสฺส อิจฺฉตฺตฺเถสฺส คมฺยมาเนสฺส ธาตุหิ กตฺตริ ตเว-ตฺ วา โหนฺติ.

ตเว-ตฺนาคีสุ กาคี กรสฺส กา. กาทเว อิจฺฉนฺติ กาคู วา. โย กโรติ, โส เอว อิจฺฉนฺตีตฺตฺเยกกตฺตฺกตา.
สาสาโท จกาเรน ตฺปจฺจยสฺส ฐฏฺฐมาเทเส ฐฏฺฐ.

อรหสฺสกาคีสุ เจติ อรหาทฺยตฺเถสฺส ตฺ.

นินฺท ครหายํ. นินฺทิตฺตฺมรหฺติ.

ปุพฺพกาเลกกตฺตฺกานํ ตฺน-ตฺวาน-ตฺวา วา.

สฺमानกตฺตฺกานํ ธาตฺนํ มชฺเฌ ปุพฺพกิริยาวาจีหิ ธาตุหิ ตฺน-ตฺวาน-ตฺวา วา โหนฺติ. กาคฺตฺน คจฺฉ
ติ กตฺวาน กตฺวา วา.

จิตฺวา ปิตฺวา วชฺตีตฺยาโท ปราเปกฺขาย ปุพฺพตฺตํ.

?ฯ คติ นีวตฺติมฺหิ.

?-ปานมิ-อึ เจ ตี ?ฯสฺส อี, ปาสฺส อึ จ.

วากาเรน ภินฺนกตฺตฺเถสฺสปี วทนฺติ. ยถา สีนํ ทิสฺวา ภยํ อุปฺปชฺชตีตฺยาที. เอตฺถ ทิสฺวา สฺวาน-
สฺวานตฺโลโป เจติ ตฺนาทีนํ สฺวาน-สฺวา, ธาตฺวนตฺโลโป จ.

สท วิสฺรณาทิมฺหิ.

ทณฺตโต โย กฺวจีติ ตฺนาคีสุ ยาคเม ยวตฺมาทีนา สยการสฺส ทสฺส โช. ทฺวิตฺตํ. อีอาคโม.

สขชิตฺวา. ยถา กตฺตริ เจติ สยการสฺส ฐสฺส โณ. พุชฺฌิตฺวา.

สพฺเพหิ ตฺนนาทึนํ โยติ ยาเทโส วา. กรีย, กตฺตฺเนจฺจาติ.

ทิส อฺจุจฺการณ. ปุพฺพรูปญฺเจติ เย ปเร ปุพฺพรูป. อฺทฺทิสฺส.

ทฺพฺพนฺติ ทฺตฺยณฺโตปฺปทา คห อฺจุจฺสฺมา ยทาทีนา ญฺปจฺโย. ตสฺมา คหสฺसानุปฺโยโค จ กตฺตพ
โพ. วิภตฺติโลโป. ทพฺหคฺหาหํ คณฺหาติ. ทพฺหํ คณฺหาตฺตฺยตฺโถ. เอวมณฺณมฺปิ เมยฺย.

เอกาทีโต สกิสฺส กฺขตฺตุ.

สกินฺติ วารํ. เอกาทีหิ สกีสทฺทสฺส อตฺถ กฺขตฺตฺปจฺโย โหติ. เอกสฺมี วาเร เอกกฺขตฺตุ. เอวํ
ทฺวิกฺขตฺตุ ติกฺขตฺตฺมิจฺจาติ. วิภตฺยโลเป ตฺ ตฺติณิกฺขตฺตฺมิจฺจาติ.

ลึงคํ พาลปฺโปธตฺถํ วุตฺตํ เยภฺยฺยวตฺติยา

วิเสโส ตตฺถ สพฺพตฺถ เมยฺโย วิญฺญฺหิ ปาฬิโต.

กิตฺโถ

๗. การกถา

ณ การกถา สามี่ จ รุตตานุตตตตตตตตตต
ทวิธา รุจจเร เกโท วิภตตี้น จ รุจจเต.

รุตตารุตตตตตตตต

สมาส-ตทฐิตาขยาต- กิตกา ยตถ ชายเร
โส อตถโธ กถิตเต เตหิ อวตตโต ตทปโร ภเว.

รุตเต กมฺมาทิสามิสมี ลิงคตถเถ ปจมา สียา

อวตเต ตู ภวนตถตถา ทุตติยาที ยถารห.

กโรติ กิริยํ นิปฺพาเทตตีติ การก. กิริยานิปฺพตฺตนิมิตฺตุนตฺตยตฺถ. การกสทฺโท มุขฺยโต กตฺตารํ
อมุขฺยโต กมฺมาทิจ วทติ.

ตถา หิ สพฺโพ สทฺทโวหารโ มุขฺยามุขฺยวเสน ทฺวิธา วตตเต. ยถา คงฺคายํ นหานํ คงฺคายํ
สสฺสนฺติ จ. คงฺกาสทฺเทน ปุพฺเพ ชลปฺปวาโห รุจจเต. ปจฺฉิเม ตู ตํสมิโป.

รุตตกมฺม

ตตถ รุตตกมฺมํ ตาว. อาคตสมฺณ วิหาโร, ฆาติโก อาหาโร, สฺฐเณ โอทโน ปจฺจเต, พุทฺเธ
เทสิโต ฐมโ.

เอตถ สมาส-ตทฐิตาขยาต-กิตานํ กมฺมานิ วิหิตตฺตา เตหิ กมฺมํ รุตตฺตนิ รุจจเต. ยถา โอทนํ
ปจฺจติยาโ โอทนสงฺขาตํ กมฺมํ ทุตติยาย รุตตฺตนิ ปฺนตฺตนา วตตพฺพลิสาดฺธวิเสสสฺสากาวา น ทุตติยา. ต
ถาตฺตราปิ สมาสาทิหิ เอว วิหาราทินํ กมฺมานํ กถิตตฺตา น ปฺน ตปฺปกาสิกา ทุตติยา สียา.

วิภตตี วินา จาตถํ นิทฺทิสิตุมสกกฺกณฺเวยยตฺตา อวสิฏฺจ-ลิงคตถมตฺตาเปกฺขายมฺปน วิหาราทิโต
ตพฺพิเสสเนหิ ตตฺตูลฺยาธิกรเนหิ อาคตสมณาทิหิ จ ปจมา โหเตว.

กถํ โอทนํ ปจฺจติยาโ ทุตติยายปิ กมฺเม รุตเต ปฺน ลิงคตถมตฺตมเปกฺขิตฺวา ปจมา น โหตตีติ เจ.
กมฺมมตฺเต ตาย ปากฺกํ รุตเต สติ สโตปิ ลิงคตถสฺส ติโรฏตตฺตา.

โอทโน ปจฺจเตตฺตยตฺร เอกตเต ตู เตวิภตติยา รุตเตปิ ตาย ตํ อสฺสูกสฺสเวตฺตนิยเมตฺวา สาม
ณฺเณน รุตตฺตนิ โอทนาขเย วิเสส จิตํ เอกตตํ นิสฺสาย เอกวจนํ โหเตว. ตถา หิ อาขยาตา สามณฺณมตฺถํ
วทนฺติ. สฺยาทโย ตู วิเสส.

ยชฺเชวํ วิเสสคตํ กมฺมํ นิสฺสาย ทุตติยาปิ กิ น โหตตีติ เจ. ตคฺคตมฺปิ กมฺมํ สทฺทสฺสตฺติสฺสากาวโต
เตวิภตติยา เอว คมฺยเตติ. กถมาคตสมณํ วิหารํ ปสฺเสติ เจ. วิหารสฺส อาคมนกมฺมฏาวตฺถา สมาสเนน
รุตตฺตา. ทสฺสนกมฺมฏตมวตฺถนตฺต ชฺชิตฺตํ ทุตติยา สียา. เอวํ กตฺตาทีสุ สามินิ จ ยถาโยคํ รุตตตตตตตตตต

จนานิ เนตพพานิ.

อปฺปธานํ ทุหาทีนํ	นฺยาทีนํ ปธานกํ
กมฺมํ กมฺเมสฺวเนกสฺส	วุตฺตกมฺมนฺติ วุจฺจติ.
ทุห-ยาจ-รฺธิ-ปฺจุณ-	ภิกฺข-สาสฺส-วจาทโย
นี-วห-หฺราทโย จ	อุภเย เต ทฺวิกมฺมกา.

ตํ ยถา. โคปาเลน โค ชีรํ ทุยฺหเต ทุทฺธา วา. อิห โครูปํ เอกํ กมฺมํ ชีรลฺกฺขณญฺเจกํ กมฺมํ. เอเตสฺส ปโยชนตฺเตนาภิมตํ ชีรํ ปธานํ ตณฺนิมิตฺตญฺจ โค อปฺปธานา. ตสฺมา โคเตตฺถ วุตฺตตฺตา ปจฺมา. ชีรนฺตีหาวุตฺตตฺตา กมฺมตฺถ ทฺติยา. เอวํ ยาจาทิสฺส. ทาเสน ภาโร คามํ นียเต นีโต วา. อตฺร นียมาโน ภาโร ปธานโน. ตณฺนิมิตฺตํ คาโม อปฺปธานโน. ตถา วหาทิสฺส.

คติ-โพธานน-สทฺทตฺถ-	หฺร-กรากมฺมกานํ
กตฺตา อการิตเต โย ตํ	วุตฺตกมฺมํ หิ การิตเต.

ยถา อการิตเต ทาโส คามํ คจฺจตีติ. การิตเต ตฺถ สามินา ทาโส คามํ คจฺญาปียเต คจฺญาปิโต วา อิจฺจาติ. อกมฺมกานํ ยถา หตฺถิ สยติ. การิตเต ตฺถ หตฺถาโรเหเน หตฺถิ สยาปียเต สยาปิโต วา อิจฺจาติ.

ยสฺส ปธานาปฺปธาน-	กฺริยาสมฺพนฺธโต ลีย
วุตฺตทานุตฺตตฺตา ตตฺถ	ปจฺมา โหติ นาปฺรา.

ยถา พฺราหฺมณฺเณ โอทโน ปจิตฺวา ภูชฺชเต ภูตฺโต วา. อตฺร ยทิปิ เอกเมวทนาชฺชํ กมฺมํ เตตฺตปฺปจฺเจยฺหิ วุตฺตํ, ตฺวาปฺปจฺเจเน ตววุตฺตตฺถ ลียา. ตถापิ ปธานตยาภิมตโฆชน-กฺริยาภิสฺมพนฺธทฺวาเรน วุตฺตตฺตา “ปธานปฺปธานานํ ปธานเ เอว การียปฺปสิทฺธิ”ติ ฉายา ปจฺมา โหเตว. โฆชนกฺริยาย วิเสสน ตายปฺปธานญฺจ ตาย ปจนกฺริยาย สมฺพนฺธมุขเณววุตฺตตฺเตปิ น ทฺติยา.

ภิกฺขิตฺวา ภิกฺขิตฺวาณญฺจ วา โฆชนกฺริยํ กตฺตํ สกฺกาติ ภิกฺขาทีนํ สามญฺญญฺจ โฆชนกฺริยํ ภิกฺขาทิกฺริยโต พฺยวฺจฉินฺทตีติ ปากกฺริยา โฆชนกฺริยาย วิเสสนํ นนฺ ปจิตฺวา ทานํ คหณํ อญฺญํ วา กตฺตุมฺปิ สกฺกาติ ทานาทีนํ สาธณสฺส ปจนสฺส โฆชนกฺริยาย ทานาทิโต วิเสสียมานตฺตา ปจนญจ วิเสสํ. สจฺจํ. ตถापิ ปจนมปฺปธานํ ตฺวานตฺเตน วุจฺจมานตฺตา. ตฺวานตฺเตนา-ภิกฺขียมานา หิ กฺริยา กมฺปฺยตฺตรกฺริยม เปกฺขตีตฺยปฺปธานา.

ยาว ปทพฺพยํ ภิกฺขุ	สมฺพนฺธมฺพลพฺพเต
วิเสสน-วิเสสสฺสตฺตํ	คมฺยเต ตตฺถ กามโต.
ยสฺมา หิ ยพฺเพทพฺพุติ	โหติ ตํ ตพฺพิเสสนํ
ตญฺจ ชาติ คฺุณฺ กฺริยา	ทพฺพ์ นามนฺตฺยเนกธา.
ยถา โค ธวโล คนฺดา	วิสาณิ เทวทตฺตโก

ชาตยาทีปี วิเสสนเต นิสฺสเยหิ สเกหิ ตุ.

ตํ ยถา ชาติ คาวสฺส วโล คมนํ ตถา

วิสาณํ นามมิจุเจวํ ชาตยาทีนํ วิเสสฺสตา.

อตฺถํ วิเสสยตีติ ปริยาโย วิเสสนํ

ตํ ยถา โคติ กถิตะ วาจาทฺยตฺถโถ วิเสสฺสเต.

โคสทฺโท ปสฺส-ภุมิ-วาทฺยตฺถวาจี. ตสฺมา โคติ วุตฺเต โกวาทฺโถติ นปฺปตฺติยเต. ปุณฺน ปริยายภฺวตฺ
วาทฺยทฺทปโยเค ตุ วจนสงฺขาโต อตฺถโถ วิมฺภายติ.

ตตฺร สกฺกขณฺณทฺมณฺหาทิพฺยตฺตานุยายิ โคตฺตาทิ สามณฺณํ ชาติ. ทพฺพนิสฺสิโต นีลาทิโก คฺโคณ.
กิริยา วุตฺตลฺกฺขณา. ชาตยาทีน-มาธโร ทพฺพํ. ปวตฺติ-นิวตฺติสงฺขาตโฆหารตฺถํ กิริยาโน สงฺเกโต นามํ
นาม. อภินฺนตฺถโถ สทฺโท ปริยาโย.

วิเสสฺเส ทิสฺสมานา ยา ลิงฺค-สงฺขยา-วิภตฺติโย

ตุลฺยาธิกรณะ ภฺยโย กตฺตพฺพา ตา วิเสสเน.

ตุลฺยาธิกรณะติ กิ. รณฺณํ ฐนํ

ภฺยโยติ กิ. คฺคฺคา ปมาณํ

กถํ จิตฺตานิ วิสฺติ ชายนฺตีติ เจ. วิสฺติสทฺโท อตฺตโน นียตฺติลฺลึงฺเควจนตฺตา จิตฺตสทฺทสฺส วิ
ภตฺติมตฺตํ คณฺหาติ. อาชฺยาติกํ ตฺวลิงฺคตฺตา ลิงฺคํ คหิตฺตุ นารหิตฺติ วิเสสฺสสฺส วจนมตฺตมเปกฺขเต. ตสฺมา
ชายนฺตีติ พหุวจนมฺปิ จิตฺตาเปกฺขเมว. กิ วิสฺติมเปกฺขิตฺวา เอกวจนมฺปิ น โหตีติ เจ. วิสฺติยา จิตฺตวิเส
สน-ภฺวตฺตายปฺปธานตฺตา. นโยยมณฺณตฺตรปิ ฌเญโย.

อวฺตฺตกมฺม-กตฺตุ

อนฺตฺตกมฺมํ ยถา อตฺร สมาส-ตฺทฺธิตานํ สกํ สกํ วากฺย-เมโวทาหรณํ กตฺตพฺพํ, เอวมนฺตฺตกตฺตริ.
สฺสฺสฺส โอทนํ ปจฺติ, พุทฺโธ ฐมฺมํ เทสิตฺวา. เอตฺถ สมาส-ตฺทฺธิตาชฺยาต-กิตฺกา กมฺมสฺสํ น กตฺตาติ เตหิ กมฺม
มนฺตฺตนฺติ วุจฺจเต. ตโต กมฺมตฺถะ พุติยา. เอวํ กตฺตาทีสฺวณฺตฺตตฺตํ ฌเญยํ.

อนเณกมฺมกมฺม

อนเณกมฺมกานํ ยถา. โคปาโล คาวี ฐีโร โทหติ ทฺทฺธวา วาตฺยาทิ. ทาสี ภารํ คามํ นยติ นีตฺวา
วาตฺยาทิ. คาวี คามนฺตฺยภฺยตฺร ตีหानฺวตฺติตฺวาการเณน กมฺม-สณฺญา.

สามิ ทาสํ คามํ คมยติ ทาเสน วา. ทาสนิตฺตถ คติ-พุทฺธิ-ภฺช-ปจฺ-หฺร-กร-สยาทีนํ การิเต วา ติ
การิเต สติ วา พุติยา. ปกฺเข กตฺตริ ตติยา. คามนฺตฺยตฺร ตฺตุ ปุพฺพเพว วากาเรณ กมฺมสณฺญา. เอวํ. ครุ สิสฺสํ

ธมฺมํ โพธยติ สิสฺเสน วาตยาทิ.

อกมฺมกมฺม

อกมฺมกานํ ยถา. หตฺถาโรโห หตฺถี สยาปยติ หตฺถินา วาจจาทิ.

วุตฺตกตฺต

วุตฺตกตฺตา ยถา. ชิตินฺทริโย มฺหิ, อาภิธมฺมิโก ภิกฺขุ, สุโท โอทนํ ปจติ, ปุณฺณกาโร ปฺมา.

วุตฺตกตฺตาติ โส เวยโย โย มฺขโยเนกตฺต

อุสฺสาหวตฺตา มฺขโยโส โย กตฺตารํ ปโยชเย.

ยถา สุทฺตชฺฌโจ สุทฺเทน โอทนํ ปาเจติ. สุทฺตชฺฌโจตฺยตร โย กาเรติ ส เหตุติ เหตุกตฺตฺตสฺสยมา
วุตฺตตฺตา ปจมา จ. สุทฺเตเนตฺยตร ตฺ โย กโรติ ส กตฺตาติ กตฺตฺตสฺสยมา อนฺตฺตตฺตา ตติยา จ. เอวมฺตฺตรตร.

ปโยชกมฺปิ โย อณฺโณ ยทา ปน ปโยชเย

วุตฺตกตฺตา ตทา เอโส ตสฺมาปฺยฺสฺสาหวนฺตโต.

ยถา อมฺจโจ สุทฺตชฺฌเจเน สุทฺเทน โอทนํ ปาเจติ ปาจยติ วาตยาทิ. เอตฺถ ทฺตฺติยเหตุวจฺจนิจฺฉาโต
การิตนฺตสฺมาปิ ปฺน เณ โหติ. ปุพฺพสฺส การิตสฺส ยทาทิเนา โลโป กตฺตพฺโพ. สุทฺตชฺฌเจเน สุทฺเตเนตฺยภยตร
อวุตฺตตฺตา กตฺตริ ตติยา.

กรียมานํ ยํ กมฺมํ

สยเมวปฺปสิชฺฌติ

สฺกํ เสหิ คฺคฺเคหิ

กมฺมกตฺตาติ ตํ วิทฺ.

กฺกุสฺโโล สยเมว ภิชฺชเต. กฺกุสฺโโล ขลฺล อตฺตญฺเจสฺสุ เลทฺตฺต-สภฺขราทีสฺสุ ชินฺเนสฺสุ ปฺรปฺปโยคํ วินา เกท
มฺปคฺคจฺฉนฺโต อตฺตนา เอว ภิชฺชเต นาม. ตโต กมฺมญฺโต จ กตฺตญฺโต จ โส เอว.

กมฺมกตฺตา กมฺมมิเวติ วตฺตพฺพํ. กมฺมาติเทสโต จ กมฺมกตฺตริปิ กมฺมนิ วีย อตฺตโนปท-ยวิก
รณนา สิชฺฌนฺติ. อิทฺถจฺ ยทาทิเนา สงฺคหิตํ.

อวุตฺตกตฺต

อวุตฺตกตฺตา ยถา. สุทฺเทน โอทโน ปจเจเต, ปุมนฺนา ปุณฺณํ กตฺ.

อเนกกตฺตฺกตฺต

อเนกกตฺตฺกานํ ยถา. สุทฺตชฺฌเจเน สุทฺเทน โอทโน ปาจาปียเต. อมฺจเจเน สุทฺตชฺฌเจเน สุทฺเทน โอท
โน ปาจาปียเต. ตีสฺส ตติยา.

ยสฺส ปธานปฺปธาน- กุริยาสมฺพนฺธโต ลฺลิตฺ
อนฺตุตฺตวฺตฺตตา ตตฺถ ตติยา โหติ นาปฺรา.

ยถา พฺราหฺมณฺน ภูตฺวา สฺสฺยเต, เอตฺถ สฺสฺย สยเน อิจฺจสฺส อกมฺมกตฺตา ภาเว เตวฺภตฺติ โหติ.
ภาโว จ สาธฺย-รूपตฺตา กตฺตารมฺเปกฺขเต. กตฺตา จ เตวฺภตฺติยา น วฺตฺโต. ตฺวาปจฺเจเนน ปน วฺตฺโต นาม
ตฺวาสฺส กตฺตริ กตฺตตา. ตถาปิ ปธานสฺสฺปนฺนกุริยาภิสมฺพนฺโธปายเณนาวฺตฺตตฺตา ตติยา. น ตฺวปฺปธาน
โกชนกุริยาภิสมฺพนฺธทฺวาเรณ วฺตฺตตฺเตปิ ปจฺมา.

วฺตฺตกรณ

วฺตฺตกรณํ ยถา. ฉินฺนรฺกฺโข ฝรฺสฺ, ปหฺรณํ อาวฺธํ.

วฺตฺตสมฺปทาน

วฺตฺตสมฺปทานํ ยถา. ทินฺนสฺสฺโก ราชฺา, ทกฺขิณฺเยโย ภิกฺขุ, สมฺปทานํ พฺพุโ.

วฺตฺตอปาทาน

วฺตฺตอปาทนํ ยถา. นิกฺคตฺชนฺ คามโ, ภีโม รกฺขโส.

วฺตฺตโอกาส

วฺตฺโตกาโส ยถา. มตฺตมาตฺงคํ วนํ, รุกฺขวา เทโส, อาสนํ ปิจฺ.

วฺตฺตสามี

วฺตฺตสามี ยถา. ทสฺพลโ ภควา, เวณิโก คณฺหพฺโพ.

สมาสโ โหติ สพฺพตฺถ กิตฺโก สามิวชฺชิต

ตทฺธิโต ลพฺภเต ภฺยโย กรณาวธิวชฺชิต.

อาชฺยาดํ กตฺตฺ-กมฺเมสฺสุ กรณาทินํ ตฺวภาสิเต

สํสฺวากฺยมฺุททาหาโร อิติ ตานฺยฺนฺุททาหา.

วฺตฺตทานฺตุตฺตานํ ทิสามตฺตมิทํ นเณนาเนน วกฺขมานมฺปิ เนตพฺพ.

วิภตฺติเกท

ทฺติยาวิภตฺติ

อถ วิภตติเกโท วุจเต.

วาเตวว

ยัม กโรติ ตัม กมมัม.

กตฺตา ยัม อิจฺฉิตมนิจฺฉิตมิจฺฉิตานิจฺฉิตัม วา กโรติ กุริยาย สมฺพนฺธยติ, ตณฺจ วากาเรนาภิตณฺจ
กมมัม นาม โหติ.

กมฺมตฺเถ พุติยา.

ตตฺถ อิจฺฉตัม ตาว. พุทฺธํ วนฺเท. อุณฺณปตฺตัม ภูณฺชติ.

เอตฺถ ปตฺตณฺติ ตคฺคตัม โภชนมฺเกโทปจฺจารา. ยถา คาโม อาคจฺฉนฺตีติ.

อนิจฺฉิตัม กณฺณกัม มทฺทติ. วสํ คิลติ.

อิจฺฉิตานิจฺฉิตัม คามัม คจฺฉนํ รุกฺขมฺมูลมฺปสฺสปปติ. อตฺร คามคฺคมนมิจฺฉิตัม. รุกฺขมฺมูลปสฺสปปนํ ปาส
งฺคิกมิตฺตยนิจฺฉิตัม นาม.

อกถิตัม ภคฺวา ภิกฺขุ เอตทโวจ. เอตฺถ ภิกฺขุชฺชยภิตฺตัม. ตณฺจ เกนาภิตฺตัม. ฌการกสณฺณยาหิ. ตสฺ
มา เกนาปิ สุตฺเตน การกสณฺณยาหิ น วิหิตาติ วากาเรน ภิกฺขุชฺชยตฺร กมฺมสณฺณวา. เอวํ ฬิเรณ กณฺณํ ก
โรตฺติตฺยาหิ. อกถิตณฺจ กมมัม ทฺวิกมฺมกธาคฺโชเค ทณฺณจพฺพ.

นิพฺพุตฺติ-วิกตฺติ-ป-ตฺติ- เกทา กมมัม ติธา ยถา

กณฺณํ กโรติ ฌาเปติ กณฺณจํ รุปํ วิปสฺสติ.

พุติยาเตวว.

กาลทฺธานมจฺจนฺตสํโยเค.

กาลทฺธานํ ทพฺพ-คฺคณ-กุริยาหิ นิรฺนฺตรสํโยเค สติ พุติยา ลียา. มาสํ มํโสทโน, สรทํ รมณียา
นที, มาสํ สขฺขมฺมายติ.

อทฺธานา. โยชนํ วนฺราชิ, โยชนํ ทีโฆ ปพฺพโต, โกสํ สขฺขมฺมายติ.

กมฺมปฺปวจฺนียยุตฺเต.

กมฺมปฺปวจฺนียเยหิ ยุตฺเต จาเน พุติยา ลียา.

ลกฺขณเณ วิจฺฉายํ อิตฺถมฺภูเต ภาเค สหตฺเถ ฬิเน จ วตฺตมานสฺส อนุสฺส, สหตฺถ-ฬิณวชฺชิตฺเตสฺ
ลกฺขณาทิสฺส ปติ-ปรีณฺจ, ภาค-สหตฺถ-ฬิณวชฺชิตฺเตสฺ เตสฺเสว อภิสฺส จ กมฺมปฺปวจฺนียสณฺณวา.

ลกฺขณํ พยฺยชกฺ. รุกฺขมฺนุวิชฺโชเต จนฺโท. รุกฺเขตฺตยตฺโถ. เอตฺถ รุกฺโข ลกฺขณํ. วิชฺโชตฺตมาโน
จนฺโท ลกฺขิตพฺโป. ตตฺตรานฺนา รุกฺขสฺส ลกฺขณวตฺตติตา ปกาสิยตฺติติ รุกฺโข อนฺนา ยุตฺโต นาม. รุกฺโข รุกฺ
ขมฺนุวิชฺโชเตเต จนฺโท. รุกฺเข รุกฺเข อิตฺตยตฺโถ.

ยทาทีนา วิจฺฉายํ รุกฺขมิจฺจสฺส สวิภตฺติสฺส ทฺวิตฺตัม. เอวํ สพฺพตฺถ วิจฺฉายํ ทฺวิตฺตัม.

ภินันนิ ยานิ วตฺถุณิ กุริยาย ตฺถุ คฺเคนน วา
ทพฺเพน วาปี พยาปีตุ อิจฺฉา วิจฺฉาติ วุจฺจเต.
พฺยาปีตฺถุนฺติ สมฺพณฺธิตุ. อตฺโรทาหรณานิ. คาโม คาโม คมฺยเต, คาโม คาโม รมณฺโณ, คาเม
คาเม ชลฺ.

อิตฺถมฺภูโต กณฺจิ ปการํ ปตฺโต. สาธุ เทวทฺโต มาตรมฺห. มาตริ สาธุตฺตํ ปตฺโตตฺตฺโย.
ภาโค โภจฺจาโส. ยเตตฺถ มํ อนุ สฺยา, ตํ ทียตุ. โย มม ภาโค, โส ทียตฺตฺโย.
นทิมนฺวสฺสิตา พาราณสี. นทียา สห อวพทฺธาตฺตฺโย. อนุ สาริปฺตฺตํ ปณฺณวา ภิกฺขุ. สาริปฺตฺ
โต ปณฺณาย ทินฺ-ตฺตฺโย. เอวํ ปจฺจาทีหิ ยถาโยคํ โยเชตพฺพ.

กฺวจิ ทฺติยา ญฺญจฺฉินฺมตฺเต.
ญฺญจฺตฺเต กฺวจิ ทฺติยา สฺยา. ตํ โข ปน ภวนฺตํ. ตสฺส ภวโตตฺตฺโย. เอวํ อนฺตรา-อนฺโต-ติโร-อภิ
โต-ปริโต-ปฏฺฐา อิจฺฉาทีนํ โยเค. อนฺตรา จ นาลนฺทํ, อนฺโต รณฺจํ, อภิโต คามํ, ปริโต คามํ, อุปมา มํ
ปฏฺฐาติ.

กฺวจิตฺตฺยธิกาโร.
ตฺติยา-สตฺตมฺมีนญฺจ.
ตฺติยา-สตฺตมฺยตฺเต จกาเรน สมฺปทาเน จ ปณฺจมฺยตฺเต จ กฺวจิ ทฺติยา สฺยา. มํ นาลปิสุสฺติ. ม
ยา สหตฺตฺโย.

สตฺตมฺยตฺเต ปุพฺพณฺหสมฺมํ นิวาเสตฺวา. สมฺยตฺตฺโย.
อุป-อนุ-อฺธิ-อาปุพฺพสฺส วส นิวาเส อิจฺจสฺส, อธิปุพฺพานํ สฺสิ สเย จา อาส อิจฺเจสํ, อภิ-นิ
ปุพฺพสฺส วิส ปเวสเน อิจฺจสฺส จ โยเค คามํ อุปวสฺติ, อนุวสฺติ, อธิวสฺติ, อาวสฺติ, อธิเสติ, อธิติฏฺฐติ,
อชฺฌาสฺติ, อภินิวิสฺติ วา.

ปานาจารตฺเตสุ นทึ ปิวัตติ, คามํ จรติ.
สมฺปทาเน ปจฺจาโรเจมิ ตํ. เตตฺตฺโย.
ปณฺจมฺยตฺเต ปุพฺเพน คามํ. คามสฺมา ปุพฺพสฺมินฺตฺตฺโย.

สุขํ เสตฺติจฺจาทีสุ กุริยาวิเสสนตฺตา กมฺมตฺเตเยว ทฺติยา สฺยา. กถํ. ภู-กรา สพฺพทฺธาตฺตฺโยสฺวา
สนฺติ. ตโต เสตฺติ สยนํ กโรตฺติตฺตฺโย. กิ วิสิฏฺฐจํ สยนนฺตฺยเปกฺขายํ สุขนฺตฺยเปกฺขียมานตฺตา สยนกุริยา
สุขนฺเตตํ วิเสสนนฺติ สุขสฺส สยเนน ตฺถุยาธิกรณตฺตา ตคฺคตํ ทฺติเยกฺวจฺจํ นปฺสกตฺตฺโย สุขสทฺโท ลภเต.

กุริยาวิเสสนํ ยาว ตํ สพฺพํ หิ นปฺสเก
สฺยา จ เอกวจฺจํ ยถา ภิกฺขุ สุขํ จิตฺตา.

กตฺวตฺถตติยาวิภคฺติ

โย กโรติ ส กตฺตา.

โยฉณการกานํ ปชาโน กมฺมฏฺจมตฺตญฺจํ วา กุริยํ กโรติ, โส กตฺตา นาม.

กตฺตริ เจติ ตติยา. สูเทณ ถาลิยํ กฏฺเจहि โอทโน ปจฺจเต, รมฺมา ปาสาทะ ปาทะหิ จียเต. เอ
ตฺถ ถาลยาธิการก-สมฺมโห สูเทณ โยชิตฺโ สํสารณาทินา พยาปาทเรน ปาก-กุริยมนิพฺพุตฺตยตีติ สูโทเยว
อุสฺสาหยฺตฺตตฺตา ปชาโน. น ปน ถาลยาทิ. ตตฺถ ปากกุริยา กมฺมฏฺจ. จิตฺติกุริยา ตฺถ กตฺตฺตฺตา.

โย โยชยํ สกสเก ขลฺล การกานิ

อณฺเณ กุริเย ยตนยฺตฺตตฺตา ปชาโน

กมฺมฏฺจิตํ กุริยมนตฺตญฺจิตํ กโรติ

กตฺตาติ โส นิคฺคิโต ส จเนกเกโท.

กรณาทฺยตฺถตติยาวิภคฺติ

เยน วา กยิริเต ตํ กรณํ

กตฺตา เยน กโรติ ปสฺสตี วา, ตํ กตฺตฺสส กุริยาสทฺธิยมติ-สเยโนปการญฺตํ คมฺยเตติ กรณํ นาม.

กรณํ ตติยา.

พาหิรมฺจ ตถาขมตฺตํ กรณํ ทฺวริยํ ยถา

วึหิ ลฺลนาติ ทาทฺเตน เนตฺเตน จนฺทมิภฺขเต.

ตติยาตฺยธิกาโร.

สหาทิโยเค จ.

สห-อลํ-กคอาทึนํ โยเค สหตฺเถ จ ตติยา ลียา. สหสทฺเทน จ โยโค กุริยา-คฺคณ-ทพฺพสมวาเย
สมฺภาวติ. ปุตฺเตน सह วุตฺติ ญฺโล ธนํ วา. ปุตฺเตเนติ วา. อลํ เต อธิ วาเสน. กิ เต ชฎาหิ.

เหตฺวตฺเถ จ.

เหตฺวตฺเถ เหตุโยเค จ ตติยา ลียา. อนฺเนน วสตี. เกน เหตุนา วา.

สตฺตมฺยตฺเถ เจติ ตติยา ลียา. ปุพฺเพน คามํ.

เยนจฺฉวิกาโร.

เยน พยาธิมตา อวยเวน สวีรสฺส วิกาโร วิมฺมายติ, ตตฺถ ตติยา ลียา. วิกาโร อณฺณถาภาโว.
อกฺขินา กาณ.

วิเสสเน เจติ วิเสสนตฺเถ ตติยา ลียา. โคตฺเตน โคตโม.

วุตฺตโตณฺณตฺร ยา ตติยา ทิสฺสตี, สา สพฺพา กตฺตริ เจตีห จกาเรน ลิชฺฌตี. ตํ ยถา.

กมฺเม ติเลหิ วปติ.
ปญฺจิมิยํ สุมุตฺตา มยฺ เตน มหาสมณฺเณ.
ปจฺมายํ อตฺตนา ว อตฺตานํ สมฺมณฺเณ.
อิตฺถมฺภูเต ปรีพพาชกํ ติพฺพทฺตนาทฺทกฺขิ.
กฺริยาปวคฺเค เอกาเหเนว พาราณสี ปายาสี.
กฺริยาปวคฺโคติ กฺริยาย อาสฺนินฺนิจาปนํ
ตุลฺเย มาตรา สโม.
กาเล กาเลน ธมฺมสฺสวณฺเณ
มาเสน ปุพฺโพ, เยภฺยุเณน อุปสงฺกมิตฺยาที.

จตุตฺถีวิภคฺติ
ยสฺส ทาตุกาโม โรจเต ธารยเต วา ตํ สมฺปทานํ
กตฺตา ปุชาพุทฺธิยา วา อนุคฺคหพุทฺธิยา วา ยสฺส ทาตุ-มิจฺฉติ ปีติ กโรติ วา ธารยเต วา, ตํ
กตฺตฺส ทานิจฺฉาที-นิมิตฺตํ สมฺปทานํ นาม.
สมฺปทานเณ จตุตฺถี.
สมณฺสส จีวรํ ททาติ, สมณฺสส โรจเต สจฺจํ, ยณฺณ-ทตฺตสฺส นตฺตํ ธารยเต.
อนิรากตฺตานมฺนตา- ราชกํ สมฺปทานิยํ
ติธา ยถา ชลํ เทติ รุกฺขสฺส ภิกฺขุโนตฺถิโน.
สิลาฆ-หนฺ-จา-สป-ธาร-ปิห-ภฺ-ทฺหิสฺโสสุย-ราธิภฺ-ปจฺจาสุณ-อนุปตฺติคฺค-ปุพฺพกตฺตาโรจนตฺถ-
ตทตฺถ-ตุมตฺถาลมตฺถมณฺเณ-นาทฺรปฺปาณินิ คตฺยตฺถกมฺมณิ สํสฺสจ-สมฺมตฺติ-ภฺ-ย-สฺตตฺม-ยตฺถสฺ จ.
สิลาฆาทีสุ ยํ ตํ สมฺปทานํ นาม.
สิลาฆ กตฺถเน. พุทฺธสฺส สิลาฆเต. สิลาฆนํ โธมนํ
หนฺ อุปนยเน. หนฺเต ตฺยหํ.
จา อุปตฺติญฺเจยฺย. สกฺยปตฺตานํ อุปฺปจฺจานมฺปคฺคณํ
สป อกโกเส. ตฺยหํ สปเต. สปนฺนติ โตสนตฺถํ สจฺจกรณํ
ธ ธารเณ. สุวณฺณํ เต ธารยเต. อธิ ธารณมฺมิตฺเตยฺยตา.
ปิห อิจฺฉายํ. สมฺพิธานํ ปิหยนฺติ ทลิตฺทา.
กฺราทฺยตฺถานํ โยเค
ภฺ โกเป. ตสฺส กฺขณฺติ.

ทุห ชิตีสัย. ทุห ปปุรณ วา. ทุหยติ ทิสานํ เมโฆ.

อิสส อิสสัย. ติตถิยา อิสสยนติ สมณานํ อิสสา อกขมา.

อุสฺสย โทสวกรณ. ทุชชนา คุณวนตานํ อุสฺสยนติ.

ราช หีสาส์ราเธสฺ. อิกฺข ทสฺสนงฺเกสฺ อิจฺเจสํ โยเค สติ ยสฺส วิปุจฺฉนํ โส สมฺปทานํ วิ
ปุจฺฉนนฺติ วิวิธํ ปณฺโห. ตํ กสฺส ปฏฺิพทฺธํ, ยสฺส สมฺพนฺธิ สฺมาสฺสํ ปุจฺฉนตสฺส. อาราธ เม รณฺโณ ราชานํ
วา. ปุณฺณโจ อารานํ ขยาปยตีตฺตยตฺโถ. อายสฺมโต อุปสมฺปทาเปกฺโข อุปติสฺโส อายสฺมนตํ วา. ปุณฺณโจ อุป
สมฺปทํ อเปกฺขตีตฺตยตฺโถ. เอเตสฺ ปกฺเข เอตฺถว จกาเรน ทุติยา.

ปติ-อาปุพฺพสฺส สฺโณติสฺส, อนุ-ปติปุพฺพสฺส คิ สทฺเท อิจฺจสฺส จ โยเค ปุพฺพสฺสา กิริยาย โย
กตฺตา, โส สมฺปทานํ ภควา ภิกฺขุ เอตทวโจ. ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสสฺ, อาสฺสณนฺติ วา.

ปติปุพฺโ โพ อาปุพฺโ จ สฺโณติ ปฏฺิณฺณานฺณณฺณสฺ วตฺตเต. เอตถ ปุพฺพกิริยาติ วจนกิริยา. ตสฺ
สา กตฺตา ภควา. ภิกฺขุ ชนํ ฐมํ สาเวติ. ภิกฺขุโน ชโน อนุคิณนํติ ปติคิณนํติ วา. อนุ-ปติปุพฺโ คิณนํติ
อนุณฺณณ.

อาโรจนตฺเถ อามนฺตยามิ โว.

ตทตฺเถ ยฺพุธาย สนฺนทฺโธ. ตํ อตฺโถ ปโยชนํ ยสฺส, ตํ ตทตฺถํ. เอตถ สนฺนทฺธสฺ ปโยชนญฺตํ
ยฺพุธ.

ตุมตฺเถ โลกานุกมฺปกาย. ตูปจฺเจยน สมานตฺโถ ตุมตฺโถ. ตสฺมา โลกมฺนุกมฺปิตฺนตฺตยตฺโถ.

อลมตฺเถ อลํ มลฺโล มลลสฺส อรหติ วา, อลมฺเม สฺวณฺณน. อิห อลฺสทฺโธ อรห-ปฏฺิเกเขเปสฺ.

มณฺณตฺติโยเค อนาทเร คมฺยมาเน โย อปฺปาณิ, ตํ สมฺปทานํ กญฺจสฺส ตวํ มณฺเ.

อนาทเรติ กิ. สฺวณฺณํ ตวํ มณฺเ.

อปฺปาณิติ กิ. คทฺธํ ตวํ มณฺเ.

คตฺตยตฺถาตฺถนํ ยํ กมฺมํ, ตํ สมฺปทานํ ทุติยา จ. คามสฺส คโต, คามํ คโต วา.

สํสฺสจฺตเถภทฺทํ ภาวโต โหตุ. สํสฺสจฺ อาสีสนํ

สมฺมตฺตยตฺเถ สาธุ สมฺมตฺติ เม.

ภิกฺขุโยโยเค ภิกฺขุโยโส มตฺตตาย.

สตฺตมฺยตฺเถ ตฺยหํ อาวิกโรมิ.

อตฺถคคฺคณฺเนน อุปมฺนเต กริสฺสามิจฺจาติ.

นโมโยคาทีสฺวปิ เจติ จตฺตถิ. นโม เต, โสตฺถิ ปชานํ, สฺวาคตํ เต, กิ วิปฺปฏิสําราย.

ยสฺมาทเปติ ภายมาทตเต วา ตทปาทานํ

ยโต อปสรติ ภายติ คณหาติ วา, ตํ กตตุสฺส อปคมนาที-สึมาภูตุนฺติ อปาทานํ นาม.

อปาทานเ ปณฺจมี.

คามา อเปนฺติ, โจรา ภายนฺติ, อุปชฌายา สิกฺขํ คณหาติ. นิยมปฺพุพเพ วิชชาคฺคหणे สาทุเร
อาทานตเถเนว สีขณฺติ. ยถา อุปชฌายมฺหา อธีเต.

สเมปฺยปคเม ทฺวินฺนํ ปุพฺพุทฺฐา ยทจฺจุตํ

วฺจุเจเต ตทปาทานํ ตํ จลาจลโต ทฺวิธา.

ยถาสฺสา ธาวตา โปโส ปเต รุกฺขา ผลนฺติ จ.

ธาคฺ-นามานมฺปสคฺคโยคาทีสฺวปี จ.

ธาคฺวาทีวิเสสานํ โยเค ยํ, ตํ อปาทานํ นาม.

ปฺราปฺพุพ-ชโยเค โย อนภิกฺวาณีย, ตํ อปาทานํ นาม. พุทฺธสฺมา ปฺราเชนฺติ อณฺณตติยา. พุ
ทฺธมภิกฺวิตฺตมสมตฺถายตฺถ.

อนภิกฺวาณียติ กิ. ธิปฺ ปฺราชยติ วิโร.

ปฺพุพ-ภูโยเค ยโต อจฺฉินฺนปฺปกโว, ตํ อปาทานํ นาม. อนวตตฺตมฺหา มหาสฺรา ปภาวฺติ.
ปจฺมํ ตโต เอว อุปลพฺภนฺตี-ตฺยตฺถ. เปมโต ชายเต ภยํ.

ชิจฺจุฉา-ปมาทตฺถานํ โยเค อธมฺมา ชิจฺจุฉนฺติ, ปมชฺชติ วา.

นามโยเค ตโตปฺภุติ, ยโต สฺรามิ. ยโตปฺภุติตฺยตฺถ. เอตฺถ ปภุติสทฺโท นปฺยตฺถโต
คฺมยมาทตฺถสฺส สทฺทสฺส ปโยคมฺปติ กามาจฺจาทิ ฌายา.

อณฺณตฺถานํ โยเค นาณณํ ทฺกฺขํ, ภินฺโน เทวทตฺตจฺจาทิ.

อุปสคฺคโยเค อปสาลาย อายนฺติ วาณิชา. สาลํ วชฺเชตฺวาตฺยตฺถ. อา พุรฺหมโลกา สทฺโท
อพฺภุคฺคจฺฉนฺติ.

มุขฺยสทฺธิเส ปติทาเน จ วตฺตมานสฺส ปติสฺส โยเค พุทฺธสฺมา ปติ สาริปฺพุตฺโต. พุทฺธสทฺธิสฺสตฺยตฺถ.
สมตฺมสฺส เตลสฺมา ปติททาติ. วินิมเย อุปาทตฺตสฺส ปตินียายตฺนํ ปติทานํ ตตฺร เตลํ สมตฺตถํ ปจฺมํ ทินฺนํ เต
ลสฺสตฺถาย สมํ ปุณฺ ทียเต. เตลํ คเหตุวา สมํ ททาตีตฺยตฺถ.

อาทิกฺคหणेณ การกมชฺฌेปิ ลุทฺทโก อิตฺ ปกฺขสฺมา มิคํ วิชฺฌติ. ลุทฺทโก อิตฺ โกสา กุณฺชริ
วิชฺฌติ. เอตฺถ “อิตฺ”ตฺยปาทานสฺส “มิกนฺ”ติ กมฺมสฺส จ มชฺฌภูตฺ ปกฺโข. ตสฺสาปาทานสฺสณฺนา.

อถ วา กรณํ กาโร. กาโร เอว การโก, กฺริยา. ยทาทีนา สกตฺเถ กปฺปจฺจโย, ตโต กฺริยานมฺปิ
มชฺฌเณ การกมชฺฌเณ นาม. ยถา อชฺช วิชฺฌิตฺวา ปกฺขสฺมา วิชฺฌติ. เอตฺถ วิชฺฌิตฺวา วิชฺฌตีติ กฺริยาทฺวยํ.

อปีสทฺเทน นิปาตโยเคปิ ปณฺจมี ทฺติยา ตติยา จ. รหิตา มาตฺฐา มาตฺฐํ มาตฺฐเชน วา, ธิเต

สทฺธมฺมา สทฺธมฺมํ สทฺธมฺเมน วา. เอวํ วิનાโยเคปิ นานากุลา ปพฺพชิตา, อริเยหิ ปุณฺณเควํ. จกาเรน
อณฺณตถาปิ เนตพฺพํ.

รทฺชนตถานมิจฺจติ.

รทฺชา รทฺชนํ. ตมตฺถิโย เยสํ ธาตุํ, เตสํ โยเค วา รทฺชิตพฺพา รทฺชนา, รทฺชนา จ เต อตฺถา
เจติ รทฺชนตถา, เตสํ มชฺฌเณ วา ยํ อิจฺจติ, ตํ อปาทานํ นาม. อจฺจุตฺโต สีคาเล รทฺชนติ เขตฺเต, ยวา ปฏฺิ
เสเรนฺติ คาโว เขตฺเต. เอตฺถ เปกฺขปฏฺิเสทฺทวาทเรน รทฺชนเมว คมยเต.

รทฺชนตถานนฺติ กิ. อภิธมฺมมธีเต.

อิจฺจิตนฺติ กิ. อนิจฺจิตสฺส เขตฺตสฺส นาทาปานสญฺญา. เกจิ “ภฏฺโก ยวํ รทฺชตี”ติ ปจฺจุทา
หรนฺติ.

เยน วาทสฺสนํ.

เยน ทฏฺฐนา อทสฺสนํ ทฏฺฐพฺเพน อิจฺจติ, โส ทฏฺฐาปาทานํ นาม. อุปชฺฌายา อนฺตรธายติ
สิสฺโส. นิสฺยตีตฺยตฺถิ.

เอตฺถ ทสฺสนกริยาย กตฺตฺถุเตนฺอุปชฺฌายเณ อตฺตโน อทสฺสนํ ทฏฺฐพฺพญฺโต สิสฺโส อนชฺฌตฺถกาโม
อิจฺจติ. อุปชฺฌายเณ กตฺตพฺพมตฺตโน ทสฺสนํ สิสฺโส “อุปชฺฌาโย มํ น ปสฺสตุ”ติ อิจฺจติตฺยตฺถิ.

วาทาเรน สตฺตมํ จ. เขตฺตวเน อนฺตรหิตฺโต. เอตฺถ เขตฺตวณสทฺเทน เขตฺตวณญฺจ.

ทฺฐนฺตีกทฺธ-กาล-นิมฺมาน-ตฺวาโลป-ทิสายค-วิภตฺตารป-ปโยค-สทฺธป-ปโมจ-เหตุ-วิวิตฺตป-
ปมาณ-ปพฺพโยค-พนฺธ-คฺคณวจ-น-ปณฺท-กณ-โกกาทตฺตฺส จ.

ทฺฐาทีสุ ยํ, ตํ อปาทานํ. จกาเรน กฺวจิ ทฺฐิตฺยา ตตฺธิยา ญฺจ จ. ตํ ยถา.

ทฺฐวาทินํ ตโยเค อณฺเณสญฺจ ทฺฐโต อาคมฺม ทฺฐํ ทฺฐเรน วา, อารกา เต โมชมปฺริสา ฐมฺม
วินยา ฐมฺมวินยํ ฐมฺมวินยเณ วา.

อนฺตีกตฺถ สมีปํ คามา คามํ คามเณ วา.

อทฺธ-กาลานํ นิมฺมานเณ มถฺุราย จตฺตฺส โยชเนสฺส สํกสฺสํ, อิตฺโต เอกนวุตฺติกปมตฺถเก. นิมฺมานํ
ปริมานํ

ตฺวาโลเป สติ กมฺมาธิกรณวิสเย ตฺวาโลเปติ ตฺวานตฺสสฺส-สมฺภเวปิ ตสฺसानุจฺจารณํ ปาสารทา
สงฺกเมยฺย, อาสนา วฏฺฐเหยฺย. ตฺวาโลเปติ กิ. ปาสาทํ อภิริทฺตวา สงฺกเมยฺย, อาสเน นิสฺยิตฺวา วฏฺฐเหยฺย.

ทิสตฺถ ตฺวาทินํ โยเค จ ปฺรตฺถิมิตฺโต อวิจิตฺโต อุปฺริ.

วิภาเค ยโต ปณฺตีตโร.

อารตฺยตฺถโยเค คามธมฺมา วิรติ.

สทฺธตฺถ มาตีโต สทฺธโร.

ปโมจนตเถ มุตโต มारพณนา.

เหตุตเถ วิกปเปณ กสฺมา เหตุนา, กิ การณํ, เกณ เหตุนา, กิสฺส เหตุ.

วิวิตตเถ วิวิจฺเจว กาเมहि.

ปมาณตเถ ทิฆโส นว วิทตฺติโย. ทิฆเระหิตี สฺมาสฺส โส.

ปฺพุพโยเค ปฺพุเพว สมนฺโพธา. ปฺพุโพตร ปจฺมตฺโถ.

พณฺตเถ อธิวสิเย สตสฺมา พทฺโธ สเตน วา, ปกฺเข ตติยา.

คุณวจนเ อิสฺสรียา ชนํ รกฺขติ ราชา.

ปณฺเห กถเน จ ตฺวาลोเป กมฺมาธิกรณฺสุ อภิธมฺมา ปุจฺจนฺติ อภิธมฺมํ อภิธมฺเมนวา, อภิ
ธมฺมา กถยฺนฺติ อภิธมฺมํ อภิธมฺเมน วา. ปกฺเข ทฺติยา ตติยา จ. กถนฺมตฺร วิสขฺขณํ ตฺวาลोเปติ กิ. อภิ
ธมฺมํ สุตฺวา ปุจฺจนฺติ อภิธมฺเม จตฺวา วา, อภิธมฺมํ ปจิตฺวา กถยฺนฺติ อภิธมฺเม จตฺวา วา.

โถกตฺเถ กรณฺวิสเย โถกา มุจฺจติ โถเกน วา. ปกฺเข กรณฺ ตติยา.

อกตฺตริ นิจฺจํ. วิปฺลตฺตา.

ณฺฎจฺฉิวิภตฺติ

ยสฺส วา ปรีคฺคโห ตํ สามิ.

ยสฺส สํ สามิ สมิโป สมุโห อวยโว, ตํ สามิ นาม.

สามิสฺมิ ณฺฎจฺฉิ.

ภิกฺขุโน จีวรํ, นรานมินฺโท, นครสฺส สมิปํ, สุวณฺณสฺส ราสี, รุกฺขสฺสา สาขา. วากาเรเนวณฺมตฺรปิ
ณฺฎจฺฉิ. ยถา

เหตุโยเค พุทฺธสฺส เหตุ.

สทิสฺตเถ ปิตฺตสฺส สทิสฺ.

อนฺตปฺปจฺยโยเค มุสาวาทสฺส โอตฺตปฺป.

คุณโยเค ปณฺณาย ปณฺणाโว

สุหิตฺตเถ ผลานํ ติตฺโต.

นิปาตนฺตรโยเค วสฺสสฺส กตฺวา.

กาเล มาสสฺส ทฺวิกฺขตฺตํ ภูณฺชติ.

รฺชโยเค เทวทตฺตสฺส รฺชติ.

วตฺตมานเ กตฺโยเค กตฺตริ รมฺโฆ สมฺมโต. เอตฺถ ภายาทีหิ มติ-พุทฺธิ-ปฺปชาทีหิ จ กฺโตติ กฺโต.

ยทาทีนา กโลโป.

สมพนฺธ

เอเต สมพนฺธิโ เทวติ ยสมฺมาตถา พุทฺธิ ชายเต
สมพนฺโธ นาม โส อตฺถโส สมพนฺธิทวณิสฺสโร.
สมพนฺธิทวเย วิเสสโส โกจิ โกจิ วิเสสนํ
กณฺฐทิสฺส กุริยํ เตสํ สมพนฺโธ โส ปวตฺตเต.
ณฺฎจี ทุวิญฺโฐปี สมพนฺโธ เกทกสมฺมาว ชายเต
ชาตาปี सा วิเสสสมฺहा สมพนฺธं न वते यतो.
สทฺทสฺสตีสฺสกาโว- มิตฺติ เอตถ ปตฺติยเต
ปตฺตีตฺตมนฺตีกุมม โหติ สทฺทตฺถสณฺจติ.

อณฺณมณฺณาเปกฺขลภฺชน สมพนฺโธ. โส จเนกวิธํ ชณฺณ-ชนก-วาจฺย-วาทก-วีการ-วีการิ-ปริมาณ-
ปริเมยฺย-ปฺรณ-ปฺรยิตพฺพาทีเกเทน. ยถา รณฺโณ ปุตฺโต, สทฺทสฺสตี, ชีรสฺส วีกาโร ทฺธิ, ติลานํ มฺภูจฺ,
วสฺसानํ ตตฺติเย มาเส.

ตตฺถ รณฺโณ ปุตฺโตตฺตยตฺร ชนฺนกริยาย กโต สมพนฺโธ. ตถา हि राजा चनेति. पुतुतो चनियते. तसु
मा “राजा चनेति”ति वृत्ते गमिति विसेसापेक्षायं पुतुतनद्यपेक्षियमानतदा पुतुतेन रण्णेन समपन्धो हो
ति. “पुतुतो चनेते”ति वृत्ते गेनेति विसेसापेक्षायं रण्णादि अपेक्षियमानतदा रण्णा पुतुतसु समपन्धो
होति.

“พฺราหฺมณสฺส ปุตฺโต, เวสฺสสฺส ปุตฺโต”ติ วตฺตุ สกฺกณฺเวยยตฺตา พฺราหฺมณาทีนํ สามณฺณญฺอํ ปุตฺตํ
พฺราหฺมณาทีโต राजा विसेस्यतीति विसेसनं पुतुतो तु ततो विसेस्यतीति विसेสโส. एवं वाजฺย-วาทกาทีสุ व
जनक्रियाया नेतृत्वा.

ณฺฎจี-สฺตตฺตมีวิภตฺติ

ณฺฎจี-สฺตตฺตมีตฺยธิกาโร.

สามิสฺสราธิปติ-ทายาท-สภฺชิ-ปติญฺ-ปสุต-กฺสเลหิ จ.

สามยาทิสทฺทโยเค ณฺฎจี สตฺตตฺตมี จ โหติ. โคณานํ สามิ โคณฺสุ วาตฺยาที.

นิตฺถารणे จ.

นิตฺถารणे ณฺฎจี สตฺตตฺตมี จ โหติ.

ยํ हि चादि-คุณ-กริยา- नामेहि समुत्पाद्यते.

ปฺฤกฺกรณเมกสฺส ตํ นิตฺถารณมพฺรหฺ.

नरानं चत्तियो सुत्रो नरेषु वा, गन्हा कार्विं समपन्न-शीरत्मा कार्विसु वा, पृथिगानं चावं सिं

ตโม ปถิเกสุ วา, พุราหฺมณานํ เทวทตฺโต ปณฺตฺโต พุราหฺมณฺสฺ วา.

จกาเรน ปจฺมตฺเถปิ สตฺตมฺ. อิทฺมปิสุส โหติ สีสฺสมฺ. สีสฺนตฺยตฺโถ.

อนาถเร จ.

อนาถเร คมฺยมาเน ญฺญจฺ สตฺตมฺ จ โหติ รุทฺโต ทารกสฺส ปพฺพชฺ รุทฺนตฺสฺมฺ วา. รุทฺนตฺ ทารกํ
อนาถริเยตฺยตฺโถ.

ญฺญจฺ จ.

ตติยา-สตฺตมฺนํมตฺเถ กฺวจิ ญฺญจฺ โหติ.

ยชฺสส กรณฺเน ปุปฺผสฺส พุทฺธํ ยชฺติ.

กิมลฺมตฺเถ กิํ ตสฺส, อลํ ตสฺส.

สตฺตมฺยตฺเถ กุสลา นจฺจคฺตฺสส.

กฺวจฺจิติ กิํ. ต-ตพฺเพสุ ตติยา เอว. ยถา เทสิโต มยา, ปาเลตพฺพา ภิกฺขุณีหิ สิग्ขา.

พุตฺติยา-ปญฺจมีนญฺจ.

พุตฺติยา-ปญฺจมีนมตฺเถ กฺวจิ ญฺญจฺ โหติ. กมฺมสฺส กตฺตาโร.

สตฺยตฺถ อีสฺ อิจฺฉายํ ทย ทาน-คฺติ-รทฺทเนสุจฺจาทึนํ โยเค มาตฺฐยา สรติ, ปิตฺุสฺส อิจฺฉติ, เต
ลสฺส ทยติ.

กโรตฺติสฺส ปติยตฺเน อุกทสฺส ปติกรฺุเต, สโต คฺุณฺาธานํ ปติยตฺนํ.

ปญฺจมฺยตฺเถ สพฺเพ ตสฺนติ ทณฺฑสฺส.

กฺวจฺจิติ กิํ. ตวณฺตุ-ตาวี-ตฺวา-อาณ-มาน-ณฺกาทิสฺ พุตฺติยา เอว. รถํ กตฺวา กตาวี กตฺวา กราโน
กรฺุมาโน วา, ปสฺโว ฆาตฺุโก.

ยทา กิตฺโยเค กตฺตริ กมฺmani จ เอกกฺขณฺ ญฺญจฺ สมฺปตฺตา, ตทา กมฺมตฺเถเยว ญฺญจฺ. ยถา อจฺฉ
ริโย อรชฺเณน วตฺถานํ ราโค. เอตฺถ ราโคตฺรยสฺส กิตกสฺส โยเค อรชกสฺส กตฺตตฺตา วตฺถานญฺจ กมฺมตฺตา
อรชกสทฺทา วตฺถสทฺทา จ เอกกฺขณฺ ญฺญจฺ เจติ พุตฺติยา-ปญฺจมีนญฺเจติ ญฺญจฺปฺปสงฺเค กฺวจฺจคฺคหณฺเนน อรช
กา น โหติ. วตฺถา ตฺุ โหเตว.

สตฺตมฺวิภคฺติ

โยธาโร ตโมกาสํ.

โย ภฺริยานิสฺสยภฺูตานํ กตฺตูกมฺมานํ ปติภฺูจา, ตํ โอภาสํ นาม.

โอภาเส สตฺตมฺ.

โอปสิเลสิก-วิสยาภฺุยาส-

พยาปิกเภพา จตุธธาโร

วาริ ชมฺเณสุ จ สลิลเ มจฺฉา

สสฺสํ นทียํ ตีเลสุ เตลํ.

กมฺม-กรณ-นิมิตตตฺเตสุ สุตตมิตี สุตตมิตี.

กมฺมนิ คห-จุพิ-อภิวาทินํ โยเค พหาสุ คเหตฺวา, มุทฺธนิ จุมฺพิตฺวา, ภิกฺขุสุ อภิวาทนฺติ.

กรณเ ภิกฺขาจาเร คมฺยมาเนปตฺเตสุ ปิณฺฑาย จรณฺติ.

นิมิตฺเต กุณฺชโร ทนฺเตสุ หณฺณเต. ทนฺตทวยมฺพุทฺธิสฺส หณฺณเตตฺตฺยตฺโถ.

สมฺปทาเน เจติ สุตตมิตี. สงฺฆเ ทินนํ

ปญฺจมฺยตฺเถ เจติ สุตตมิตี. กทลีสฺส คชํ รกฺขติ.

กาล-ภาเวสุ จ.

ภาโวตฺร กิริยา. กาลตฺเถ ภาวตฺเถ จ สุตตมิตี โหติ.

ปฺพุพฺพณฺหสมเย คโต, สํฆेสุ โภชียมาเนสุ คโต. เอตฺถ สํฆานํ โภชนกิริยาย กสฺสจि คมนกิริยา
ลกฺขียติ.

อุปาธฺยภิกฺษุสฺสรวจฺเ.

อธิกวจนฺตฺติโน อุปสฺส, อีสฺสรวจนฺตฺติโน อธิสฺส จ โยเค สุตตมิตี โหติ. อุป นิฏฺเฆ กหาปณํ
นิฏฺขสฺส กหาปณํ อธิโกตฺตฺยตฺโถ. อธิ พุรฺหมทตฺเต ปณฺจาลา. อีสฺสรวฺจฺตฺส พุรฺหมทตฺตฺส ปณฺจาลา
ตฺยตฺโถ. อธิ เทเวสุ พุทฺโธ. เทวานํ อีสฺสโร พุทฺโธตฺยตฺโถ. เอตฺถ ทฺวิธา วิคฺคโห. วจฺนํ อุกฺกัรณํ อีสฺสรวจฺ
วจฺนํ อีสฺสรวจฺนํ. อีสฺสรวจฺนํ วจฺนํ ยสฺส วา ตํ อีสฺสรวจฺนนฺติ.

มณฺฑิตฺตฺสสุกฺเกสุ ตติยา จ.

มณฺฑิตโต ปสนฺโน. อุตฺตฺสูกโก อีหาญฺตฺโต. มณฺฑิตเต อุตฺตฺสูกเก จ สุตตมิตี ตติยา จ โหติ.

ฉาณเ ปสฺสีทิตโต ฉาณเณ วา, ฉาณเ อุตฺตฺสูกโก ฉาณเณ วา.

การกํ

นิคฺคมน

สนฺธิ นามํ สมาสเ จ

ตทฺธิตาขฺยาติกํ ตถา

กิตกํ การกํ กณฺหา

สตุต พาลาวตาริเม.

สาติเรเกหิ จตุหิ

ภาณวาเรหิ นิฏฺจิตโต

พาลาวตาริ ชนตา-

พุทฺธิวฺจฺจ กโรตฺ หิ.

พาลาวตาริ นิฏฺจิตโต